

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЗЛОТЕНКО ОЛЕКСАНДР БОРИСОВИЧ

УДК 658.152:005.922.1:33(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. Б. Злотенко

Науковий керівник:
Рудніченко Євгеній Миколайович,
доктор економічних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Злотенко О. Б. Економічна безпека інвестиційної діяльності промислових підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2019.

Дисертація присвячена вирішенню важливої наукової проблеми формування теоретичних, методичних і практичних основ забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

У роботі здійснено узагальнення теоретичних основ економічної безпеки та інвестиційної діяльності промислових підприємств. Запропоновано трактування економічної безпеки інвестиційної діяльності. Визначено основні фактори дестабілізуючого впливу на економічну безпеку інвестиційної діяльності підприємств та систематизовано основні небезпеки, загрози та ризики у межах виділених факторів.

Визначено стратегічні орієнтири забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності з урахуванням існуючих теоретико-методичних підходів до формування функціональних стратегій різних рівнів.

Аналіз динаміки та структури інвестицій промислових підприємств дозволив виокремити ряд проблем, які формуються не лише на рівні окремих суб'єктів господарювання, а й обумовлені ситуацією на рівні економіки країни в цілому. У процесі дослідження встановлено, що не зважаючи на певне зростання індексу інвестиційної привабливості України у 2017–2018 рр., інвестиційна активність залишається доволі низькою, що обумовлено несприятливим інвестиційним кліматом країни.

Проведений у дисертації розрахунок індексу інвестиційної безпеки за 2012–2018 рр. свідчить про неефективну інвестиційну політику та низьку інвестиційну привабливість вітчизняної економіки, оскільки розраховані

значення знаходиться нижче порогового рівня. Така ситуація негативно впливає не тільки на загальну ситуацію із залученням інвестицій на рівні країни, а й на економічну безпеку вітчизняних підприємств, у тому числі і на економічну безпеку інвестиційної діяльності.

Доведено, що однією з найбільш вагомих проблем для більшості вітчизняних промислових підприємств є дефіцит джерел фінансування інвестицій. Вартість таких ресурсів є доволі високою, тому вітчизняні підприємства переважно використовують власні кошти для інвестування. З позиції економічної безпеки інвестиційної діяльності, така ситуація характеризується втратою можливостей розвитку та стримуванням інвестиційної активності підприємств.

На основі емпіричних досліджень здійснено систематизацію ризиків, що впливають на економічну безпеку досліджуваних підприємств і пов'язані з інвестиційною діяльністю, та виділено дві їх групи за вагомістю впливу.

З метою оцінювання рівня економічної безпеки підприємства в цілому і окремих функціональних видів його діяльності, зокрема, у роботі були проаналізовані наявні науково-методичні підходи до такого оцінювання. Визначено, що для менеджменту підприємств більш корисною є оперативна інформація, заснована на певній обмеженій кількості ключових елементів, які б мали достатній рівень достовірності і могли б оперативно використовуватись у розрахунках. Запропоновано використовувати адаптовану методику визначення рівня економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

Визначено, що формування стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства здійснюється у межах тріади стратегій, пов'язаних з інвестиційною діяльністю. Доведено, що для більшості вітчизняних промислових підприємств ієрархічність розробки стратегій не характерна, а вузькоспеціалізовані функціональні стратегії практично не розробляються. У межах дослідження сформовано механізм реалізації стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки

інвестиційної діяльності підприємства, який включає низку елементів та враховує вплив зовнішнього і внутрішнього середовищ та дозволяє розробити відповідну функціональну стратегію.

У роботі здійснено моделювання процесів залучення інвестиційних ресурсів та розроблено модель оптимізації економічної безпеки підприємства на основі мінімізації втрат при формуванні джерел фінансування інвестиційної діяльності. Здійснено апробацію моделі та визначено оптимальні стратегії формування джерел фінансування інвестиційної діяльності для досліджуваних промислових підприємств з урахуванням пріоритетів забезпечення економічної безпеки.

Запропоновано послідовність формування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності з урахуванням основних цілей функціонування системи економічної безпеки підприємства та цілей інвестиційної діяльності, а також визначено послідовність процесів її функціонування на промислових підприємствах.

Ключові слова: економічна безпека, інвестиційна діяльність, стратегічне управління, ризик, оптимізаційна модель.

ANNOTATION

Zlotenko O. B. Economic security of investment activity of industrial enterprises. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for Candidate of Economic Sciences Degree in Specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by Economic Activities). – Khmelnytsky National University. – Khmelnytsky, 2019.

The dissertation is devoted to the solution of the important scientific problem of formation of theoretical, methodical and practical bases of ensuring economic security of investment activity of industrial enterprises.

In the work the theoretical foundations of economic security and investment activity of industrial enterprises are summarized. The author's interpretation of

economic security of investment activity is offered. The main factors of destabilizing influence on the economic security of the investment activity of enterprises are identified and the main dangers, threats and risks within the determined factors are systematized.

Strategic guidelines for ensuring the economic security of investment activities have been determined, taking into account existing theoretical and methodological approaches to the formation of functional strategies of different levels.

The analysis of the dynamics and structure of investments of industrial enterprises made it possible to highlight a number of problems that arise not only at the level of individual economic entities, but also due to the situation at the level of the economy of the country on the whole. In the course of the research it was found that despite the certain growth of the investment attractiveness index of Ukraine in 2017–2018, investment activity remains rather low, due to the unfavorable investment climate of the country.

The calculation of the investments security index for 2012–2018, conducted in the dissertation, shows the inefficient investment policy and low investment attractiveness of the domestic economy, since the calculated values are below the threshold level. This situation adversely affects not only the general situation of attracting investments at the national level, but also the economic security of domestic enterprises, including the economic security of investment activity.

It is proved that one of the most important problems for most domestic industrial enterprises is the lack of sources of investment financing. The cost of such resources is quite high, so domestic companies mainly use their own funds to invest. From the point of view of economic security of investment activity, this situation is characterized by the loss of development opportunities and the restraint of investment activity of enterprises.

Based on empirical research, the risks that affect the economic security of the investigated enterprises and are related to investment activities have been systematized, and two their groups by the weight of the impact have been identified.

In order to assess the level of economic security of the enterprise as a whole and the individual forms of its functional activities, in the work the available

scientific and methodological approaches to such assessment has been analyzed. It is determined that on-line information based on a certain limited number of key elements, which would have a sufficient level of reliability and could be quickly used in the calculations, is more useful for enterprise management. It is proposed to use the adapted methodology for determining the level of economic security of investment activity of industrial enterprises.

It is determined that the formation of strategic directions for ensuring the economic security of the investment activity of an industrial enterprise is carried out within the framework of a triad of strategies related to investment activity. It is proved that for the majority of domestic industrial enterprises the hierarchy of strategy development is not characteristic, and highly specialized functional strategies are practically not being developed. Within the framework of the research the mechanism of realization of strategic directions of ensuring economic security of the investment activity of the enterprise is formed, which includes a number of elements and takes into account the influence of the external and internal environment and allows developing the appropriate functional strategy.

In the work modeling of processes of attraction of investment resources is carried out and the model of optimization of economic security of the enterprise on the basis of minimization of losses at formation of sources of financing of investment activity is developed. The model was tested and the optimal strategies of the financing sources formation of investment activity for the investigated industrial enterprises were determined, taking into account the priorities of ensuring economic security.

The sequence of formation of the system of monitoring the implementation of strategic guidelines for the economic security of investment activities, taking into account the main goals of functioning of the system of economic security of the enterprise and the goals of investment activity, is proposed, as well as the sequence of processes of its functioning at industrial enterprises.

Keywords: economic security, investment activity, strategic management, risk, optimization model.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*У наукових фахових виданнях України, у тому числі у виданнях,
що включені до міжнародних наукометричних баз даних:*

1. Злотенко О. Б. Визначення стратегічних орієнтирів інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Бізнес-навігатор. – 2019. – № 2. – С. 59–63 (0,33 друк. арк.). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus.*

2. Злотенко О. Б. Економічна безпека промислових підприємств у сфері інвестиційної діяльності / О. Б. Злотенко // Проблеми системного підходу в економіці : збірник наукових праць. – 2019. – Вип. 2 (70). – Ч. 1. – С. 114–118 (0,38 друк. арк.). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

3. Злотенко О. Б. Стратегічні орієнтири забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки. – 2019. – № 2. – С. 100–107 (0,29 друк. арк.). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

4. Злотенко О. Б. Фактори дестабілізуючого впливу на процес здійснення інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки. – 2019. – № 1. – С. 20–29 (0,43 друк. арк.). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

5. Злотенко О. Б. Формування стратегічної складової забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Бізнес-інформ. – 2019. – № 4. – С. 131–138 (0,53 друк. арк.). *Особистий внесок автора: розроблено механізм реалізації стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства (0,38 друк. арк.). Індексується і реферується в*

базах даних: *Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals та ін.*

6. Злотенко О. Б. Циклічність небезпек, загроз та ризиків інвестиційної діяльності підприємства / О. Б. Злотенко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки : збірник наукових праць. – 2019. – № 2. – С. 18–23 (0,37 друк. арк.).
Індексується і реферується в базах даних: Google Scholar та ін.

7. Злотенко О. Б. Місце і роль інвестицій у системі економічної безпеки промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки. – 2018. – № 6. – С. 8–15 (0,35 друк. арк.).
Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.

8. Злотенко О. Б. Ідентифікація небезпек, загроз та ризиків у процесі здійснення інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 2. – Т. 2. – С. 213–215 (0,32 друк. арк.).
Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, НБУ ім. В. І. Вернадського.

9. Злотенко О. Б. Проблеми безпеки інвестицій, податкової та дозвільної системи в рамках нормативного регулювання інвестиційної діяльності в Україні / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 3. – Т. 2. – С. 110–113 (0,35 друк. арк.).
Особистий внесок автора: проведено аналіз впливу інституціонального середовища на економічну безпеку інвестиційної діяльності промислових підприємств (0,21 друк. арк.). Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, НБУ ім. В. І. Вернадського.

У зарубіжних наукових періодичних виданнях:

10. Zlotenko O. Optimization of the sources structure of financing the implementation of strategic guidelines for ensuring the economic security of investment activities of an industrial enterprise / O. Zlotenko, Y. Rudnichenko,

O. Illiashenko, M. Voynarenko, N. Havlovska // TEM JOURNAL – Technology, Education, Management, Informatics. – 2019. – Vol. 8. – № 2. – P. 498–506 (0,69 друк. арк.). *Особистий внесок автора: розроблено оптимізаційну модель вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності з урахуванням критерію мінімізації втрат та здійснено її апробацію (0,41 друк. арк.). Індексуються і реферується в базах даних: Web of Science, Scopus, Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

11. Zlotenko O. B. Investment security for polymer materials waste recycling enterprise / O. B. Zlotenko // Colloquium-Journal. Międzynarodowe czasopismo naukowe – 2018. – № 8 (19). – Warszawa, Polska. – 2018. – P. 21–24 (0,29 друк. арк.). *Індексуються і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

12. Zlotenko O. B. Risk assesment of investment in polymeric waste recycling enterprise / O. B. Zlotenko // Colloquium-Journal. Międzynarodowe czasopismo naukowe – 2018. – № 9 (20). – Warszawa, Polska. – 2018. – P. 16–19 (0,3 друк. арк.). *Індексуються і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

У матеріалах конференцій та інших наукових виданнях:

13. Злотенко О. Б. Вплив інвестицій на економічну безпеку промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 9 березня 2019 р.). – Полтава : ЦФЕНД, 2019. – Ч. 1. – С. 23–24 (0,11 друк. арк.).

14. Злотенко О. Б. Забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства / О. Б. Злотенко // Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів, обліку та банківської діяльності : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 18 березня 2019 р.) – Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. – С. 55–57 (0,11 друк. арк.).

15. Злотенко О. Б. Математична модель формування джерел фінансування інвестицій промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко //

Економіка сьогодні: актуальні питання та перспективи розвитку : матеріали Науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 26–27 квітня 2019 р.). – Херсон : вид-во «Молодий вчений», 2019. – С. 30–33 (0,15 друк. арк.).
Особистий внесок автора: визначено методичну основу формування оптимізаційної моделі вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності (0,11 друк. арк.).

16. Злотенко О. Б. Небезпеки, ризики і загрози в процесі інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 30 березня 2019 р.). – Львів : ЛЕФ, 2019. – С. 32–34 (0,12 друк. арк.).

17. Злотенко О. Б. Ризики інвестиційної діяльності підприємств / О. Б. Злотенко // Ефективне управління економікою: теорія і практика : матеріали Науково-практичної конференції (м. Рівне, 15–16 березня 2019 р.). – Херсон : вид-во «Молодий вчений», 2019. – С. 26–28 (0,11 друк. арк.).

18. Злотенко О. Б. Стратегія фінансування інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Берегове, 17–18 травня 2019 р.). – Берегове : вид-во ПНУ, 2019. – С. 30–33 (0,14 друк. арк.).

19. Злотенко О. Б. Формування елементів механізму забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Мукачеве, 16–17 травня 2019 р.). – Мукачеве : вид-во МДУ, 2019. – С. 433–435 (0,12 друк. арк.).
Особистий внесок автора: досліджено елементи механізму забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства з позиції стратегічного управління (0,1 друк. арк.).

20. Злотенко О. Б. Формування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності

промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Фінансово-економічні чинники розвитку країни та регіонів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 7–8 червня 2019 р.). – Херсон : вид-во «Молодий вчений», 2019. – С. 35–38 (0,14 друк. арк.). *Особистий внесок автора: сформовано систему моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства (0,1 друк. арк.).*

21. Злотенко О. Б. Формування стратегічних орієнтирів в управлінні інвестиційною діяльністю промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації : збірник тез доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (м. Тернопіль, 9–10 квітня 2019 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – С. 79–81 (0,12 друк. арк.).

22. Злотенко О. Б. Визначення обсягів залучення коштів інвестицій при забезпеченні економічної безпеки підприємства / О. Б. Злотенко // Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28–29 грудня 2018 р.). – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018. – С. 119–124 (0,15 друк. арк.).

23. Злотенко О. Б. Математичні моделі інвестиційної безпеки підприємства / О. Б. Злотенко // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. – Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. – Вип. 42. – С. 86–90 (0,14 друк. арк.).

24. Злотенко О. Б. Оцінка рівня захищеності інвестицій на основі імітаційного моделювання [Електронний ресурс] / О. Б. Злотенко // Наукові підсумки 2018 року : збірник наукових матеріалів XXV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Вінниця, 17 грудня 2018 р.). – Вінниця, 2018. – Ч. 1. – С. 105–109. – Режим доступу: <http://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/частина1-1.pdf> (0,14 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ....	22
1.1. Місце і роль інвестицій та інвестиційної діяльності у системі економічної безпеки промислового підприємства.....	22
1.2. Сутнісна характеристика дестабілізуючого впливу на процес здійснення інвестиційної діяльності промислових підприємств.....	42
1.3. Теоретико-методичні підходи формування стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.....	62
Висновки до розділу 1.....	80
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ.....	83
2.1. Аналіз динаміки та структури інвестицій промислових підприємств у контексті їх економічної безпеки.....	83
2.2. Вплив вибору джерел формування інвестиційних ресурсів на економічну безпеку промислових підприємств.....	100
2.3. Науково-методичні підходи до діагностики стану економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.....	117
Висновки до розділу 2.....	134
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	137
3.1. Розробка механізму реалізації стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства.....	137

	13
3.2. Моделювання процесів залучення інвестиційних ресурсів з урахуванням чинників ризику інвестиційної діяльності промислового підприємства.....	157
3.3. Система моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства.....	171
Висновки до розділу 3.....	186
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	192
ДОДАТКИ.....	215

ВСТУП

Актуальність теми. Успішне функціонування і розвиток промислових підприємств у сучасних умовах неможливі без постійного технологічного і технічного оновлення виробництва, яке відбувається за рахунок інвестицій. Інвестиційна діяльність підприємств здійснюється в умовах невизначеності, спричиненої факторами як внутрішнього, так і зовнішнього середовищ. У процесі інвестиційної діяльності виникають небезпеки, загрози і ризики, пов'язані з потенційною дією низки дестабілізуючих факторів, які безпосередньо впливають на рівень економічної безпеки промислових підприємств.

Економічна безпека макро-, мезо- та мікрорівня привертає увагу як науковців-теоретиків, так і діячів у сфері бізнесу, оскільки в умовах сьогодення є запорукою розвитку різних економічних систем. Однак без інвестицій та ефективного управління інвестиційною діяльністю складно уявити будь-який економічний розвиток, тому особливої актуальності набувають дослідження, пов'язані з економічною безпекою інвестиційної діяльності.

Відповідно, проблема забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств з використанням положень стратегічного управління такою діяльністю є актуальною і потребує розв'язання.

Теоретичним, методичним та практичним аспектам стратегічного управління та управління інвестиційною діяльністю підприємств присвячені дослідження вітчизняних науковців, таких як: Бланк І. А., Войнаренко М. П., Гончар О. І., Кузьмін О. Є., Орлов О. О., Рясних Є. Г., Савіна Г. Г., Стадник В. В., Хачатрян В. В., Хрущ Н. А., Чорна Л. О., а також зарубіжних вчених, таких як: Брю С. Л., Гітман Л. Д., Гудман Дж. Е., Джонк М. Д., Макконнелл К. Р.

Грунтовні дослідження науково-методичних підходів до забезпечення економічної безпеки функціональних складових діяльності підприємств розглянуті у працях Алькеми В. Г., Васильціва Т. Г., Варналія З. С., Гавловської Н. І., Живко З. Б., Ілляшенко О. В., Козаченко Г. В., Копитко М. І.,

Лук'янової В. В., Ляшенко О. М., Момот Т. В., Нижника В. М., Погорелова Ю. С., Рудніченка Є. М., Сухорукова А. І.

Констатуючи вагомі наукові та практичні результати напрацювань згаданих авторів, слід відзначити, що окремі питання, спрямовані на забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності з урахуванням особливостей стратегічного управління, потребують подальшого дослідження і є особливо актуальними для сучасних промислових підприємств.

Зв'язок теми дослідження з планами науково-дослідних робіт. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Хмельницького національного університету у межах держбюджетної теми «Моделювання фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур в стратегіях їх інноваційного розвитку» (номер держреєстрації 0117U001170), де автором запропонована модель оптимізації економічної безпеки підприємства на основі мінімізації втрат формування джерел фінансування інвестиційної діяльності та розроблено систему моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності.

Метою роботи є обґрунтування теоретико-методичних основ і розроблення науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

Виходячи з поставленої мети дослідження, автором вирішувались такі основні завдання:

- уточнити понятійно-категоріальний апарат управління інвестиційною діяльністю підприємства та його економічною безпекою;
- обґрунтувати склад та основні характеристики факторів дестабілізуючого впливу на економічну безпеку інвестиційної діяльності підприємств;
- дослідити та конкретизувати стратегічні орієнтири забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств;
- обґрунтувати та удосконалити систематизацію ризиків ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності промислових підприємств;

- сформувати науково-методичний підхід щодо оцінювання стану економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства;
- розробити механізм реалізації стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства;
- розробити науково-методичний підхід щодо вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності з урахуванням критерію мінімізації втрат;
- обґрунтувати та сформувати систему моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні основи та прикладний інструментарій забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

Методи досліджень. При виконанні дисертаційної роботи використано загальнонаукові та специфічні методи пізнання об'єктивної природи явищ та процесів: логічного аналізу і синтезу – для систематизації наукових поглядів на роль інвестицій у розвитку підприємств та визначення місця економічної безпеки інвестиційної діяльності у загальній системі економічної безпеки (підрозділ 1.1), гносеологічного аналізу та діалектичного пізнання – для визначення сутнісного наповнення категорій «інвестиційна діяльність» та «економічна безпека інвестиційної діяльності» та обґрунтування їх взаємозв'язку (підрозділ 1.1); абстрактно-логічного аналізу і синтезу – для виокремлення факторів дестабілізуючого впливу на процес здійснення інвестиційної діяльності промислових підприємств (підрозділ 1.2); економіко-статистичного й порівняльного аналізу – для дослідження стану та економічної динаміки інвестиційної діяльності промислових підприємств України (підрозділи 2.1, 2.2); експертного оцінювання – для визначення впливу ризиків ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності промислових підприємств (підрозділ 2.2); наукової абстракції – для формування науково-методичних основ стратегічного управління економічною безпекою інвестиційної діяльності промислових підприємств (підрозділ 3.1);

економіко-математичного моделювання – для оптимізації економічної безпеки підприємства на основі мінімізації втрат при формуванні джерел фінансування інвестиційної діяльності (підрозділ 3.2); структурнологічного моделювання – для розробки науково-практичних рекомендацій щодо формування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства (підрозділ 3.3); логічного узагальнення – для теоретичних узагальнень і висновків за результатами дослідження (підрозділ 3.3, висновки).

Інформаційною базою дослідження є правові та нормативні документи Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, матеріали, що розміщені у мережі Інтернет, звітна документація окремих промислових підприємств України, матеріали особистих досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні основних положень та науково-методичних і прикладних рекомендацій забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств. Основні наукові положення, які отримані особисто автором і визначають їх наукову новизну, полягають у наступному:

удосконалено:

– процес формування стратегії забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємств, що, на відміну від існуючих підходів, передбачає розробку механізму реалізації стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства, який включає низку елементів, а саме: формування інформаційної бази для прийняття стратегічних рішень у сфері економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства; визначення організаційної складової їх реалізації; прийняття рішень, контроль і аналіз дієвості їх реалізації; мотивацію / демотивацію персоналу; трансформацію управлінських процесів стратегічного

характеру; що дозволяє розробити відповідну функціональну стратегію з урахуванням її процесного та інструментального наповнення;

– науково-методичний підхід щодо вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності, який, на відміну від існуючих підходів, передбачає розробку відповідної оптимізаційної моделі на основі мінімізації втрат при формуванні джерел фінансування інвестиційної діяльності, та дозволяє обґрунтовано здійснювати стратегічний аналіз і вибір джерел фінансування такої діяльності;

– категоріально-понятійний апарат управління інвестиційною діяльністю підприємства та його економічною безпекою, а саме: визначення поняття «економічна безпека інвестиційної діяльності підприємства», під яким, на відміну від існуючих, слід розуміти стан захищеності інвестиційної діяльності підприємства, який забезпечується достатністю інвестиційних ресурсів і організацією процесів взаємодії з вітчизняними та іноземними інвесторами, що сприяє мінімізації негативного впливу екзогенних та ендогенних факторів на інвестиційну діяльність підприємства;

набуло подальшого розвитку:

– організаційно-економічне обґрунтування процесів формування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності, що, на відміну від існуючих підходів, враховує специфіку визначення базових параметрів системи моніторингу з позиції економічної безпеки та дозволяє забезпечити досягнення цілей функціонування системи економічної безпеки підприємства та цілей інвестиційної діяльності;

– обґрунтування складу та основних характеристик факторів дестабілізуючого впливу на економічну безпеку інвестиційної діяльності підприємства, що, на відміну від існуючих, передбачають виділення внутрішніх (проблеми ефективного ресурсного забезпечення, внутрішньоорганізаційні проблеми) та зовнішніх факторів (дестабілізація стану інституційного середовища, негативні зміни економічної кон'юнктури світових ринків, трансформації у фіскальній сфері) з деталізацією прямого та

опосередкованого впливу на економічну безпеку інвестиційної діяльності підприємства з урахуванням актуальних небезпек, загроз та ризиків;

– основні положення стратегічного управління у сфері економічної безпеки підприємств, які, на відміну від існуючих, передбачають конкретизацію стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств, що дозволяє сформулювати низку превентивних заходів щодо мінімізації загроз у межах системи економічної безпеки підприємства в цілому;

– систематизація ризиків ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності промислових підприємств, що, на відміну від існуючих, передбачає виділення двох груп ризиків за пріоритетністю впливу на економічну безпеку інвестиційної діяльності промислових підприємств та дозволяє розробити першочергові заходи з удосконалення підходів її забезпечення;

– науково-методичний підхід щодо оцінювання стану економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства, відмінністю якого є оперативність розрахунку на основі використання обмеженої кількості ключових елементів інвестиційної діяльності промислових підприємств.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доведенні науково-обґрунтованих та методично-завершених положень до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств та підвищення ефективності управління такою діяльністю.

До складу результатів дослідження, які мають найбільше практичне значення, слід віднести такі: визначений зміст та основні стратегічні орієнтири забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств, що дозволяє розробити шляхи їх досягнення та сформулювати низку превентивних заходів щодо мінімізації основних ризиків та загроз; розроблений механізм реалізації стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств, який дозволяє розробити відповідну функціональну стратегію з урахуванням її процесного та інструментального наповнення; розроблену

модель оптимізації економічної безпеки підприємства на основі мінімізації втрат при формуванні джерел фінансування інвестиційної діяльності, що дозволяє обґрунтовано здійснювати стратегічний аналіз і вибір джерел фінансування такої діяльності.

Результати дисертації використано у діяльності підприємств, установ та організацій, що підтверджується відповідними документами: ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» (акт впровадження від 17.05.2019 р.); КП «Київський метрополітен» вагоноремонтний завод» (довідка № 33/09-3905 від 6.09.2018 р.), ТОВ «Аматі-сервіс» (довідка № 43/2/456 від 11.12.2018 р.); Агенція регіонального розвитку Хмельницької області (довідка № 112/1 від 22.05.2019 р.)

Матеріали дисертації використовуються у навчальному процесі Хмельницького національного університету МОН України при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладанні дисциплін «Інвестиційний менеджмент» та «Державне та регіональне управління» (довідка № 166 від 26.12.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки та висновки дисертаційної роботи є результатом самостійно проведених досліджень автора з питань забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств. Внесок автора в колективно опубліковані наукові праці конкретизовано в списку публікацій. З праць, які опубліковані у співавторстві, використано лише ті положення та ідеї, які є результатом особистих досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, висновки і пропозиції доповідались та обговорювались на 12 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Наукові підсумки 2018» (17 грудня 2018 р., м. Вінниця); «Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів, обліку та банківської діяльності» (18 березня 2019 р., м. Дніпро); «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (25 грудня 2018 р., м. Переяслав-Хмельницький); «Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки» (28–29 грудня 2018 р., м. Київ);

«Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток» (30 березня 2019 р., м. Львів); «Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика» (9 березня 2019 р., м. Полтава); «Ефективне управління економікою: теорія і практика» (15–16 березня 2019 р., м. Рівне); «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (9–10 квітня 2019 р., м. Тернопіль); «Економіка сьогодення: актуальні питання та перспективи розвитку» (26–27 квітня 2019 р., м. Миколаїв); «Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів» (17–18 травня 2019 р., м. Берегове); «Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (16–17 травня 2019 р., м. Мукачево); «Фінансово-економічні чинники розвитку країни та регіонів» (7–8 червня 2019 р., м. Чернівці).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації опубліковані у 24 наукових працях (загальним обсягом 6,18 друк. арк.), з них: 1 – стаття у науковому виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science та Scopus, де особисто автору належить 0,41 друк. арк., 9 статей – у наукових фахових виданнях України (обсягом 3,06 друк. арк.); 2 одноосібні статті – у закордонному періодичному науковому виданні (обсягом 0,59 друк. арк.); 12 публікацій – у матеріалах і тезах конференцій (1,44 друк. арк.).

Структура і об'єм дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 243 сторінки комп'ютерного тексту. Робота містить: 36 таблиць, з яких 13 займають 13 повних сторінок; 33 рисунки, 2 з яких займають повні сторінки; анотацію на 10 сторінках; 6 додатків на 29 сторінках; список використаних джерел, який нараховує 214 найменувань і розміщений на 23 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Місце і роль інвестицій та інвестиційної діяльності у системі економічної безпеки промислового підприємства

Розвиток вітчизняних промислових підприємств безпосередньо пов'язаний з пошуком інвестиційних ресурсів, які є запорукою ефективного їх функціонування і розвитку. Рішення, які приймаються у сфері інвестування, безпосередньо впливають на економічну безпеку суб'єктів господарювання. Це обумовлено наявністю потенційних небезпек, з якими стикаються вітчизняні підприємства у процесі здійснення інвестиційної діяльності. Окрім того, інвестиційна діяльність породжує специфічні ризики та загрози, які необхідно певним чином враховувати у плануванні діяльності підприємства і розробляти заходи управлінського впливу, які б дозволяли підтримувати стан економічної безпеки на належному рівні. Інвестиції завжди привертали увагу науковців та практиків, оскільки при формуванні стратегії будь-якого рівня особливе місце відводилось пошуку інвесторів, або інвестиційних ресурсів, що повинні спрямовуватись на забезпечення досягнення визначених стратегічних цілей. Тобто, для системи управління підприємством інвестиції відіграють виключно важливу роль внаслідок вагомості рішень та можливих негативних аспектів з позиції ефективного управління фінансовими ресурсами. Прорахунки у сфері інвестиційної діяльності здатні кардинально вплинути на стан економічної безпеки підприємства, що обумовлює необхідність дослідження існуючих підходів до забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємств. З цією метою доцільно дослідити термінологічний апарат як інвестиційної діяльності, так і економічної безпеки.

У більшості випадків поняття інвестицій трактується відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» як майнові та інтелектуальні цінності, вкладені в підприємницьку та іншу діяльність для створення прибутку, досягнення соціального та екологічного ефекту [151].

Аналіз існуючих підходів до поняття «інвестиції» наведено у додатку Б, табл. Б.1 та рис. 1.1.

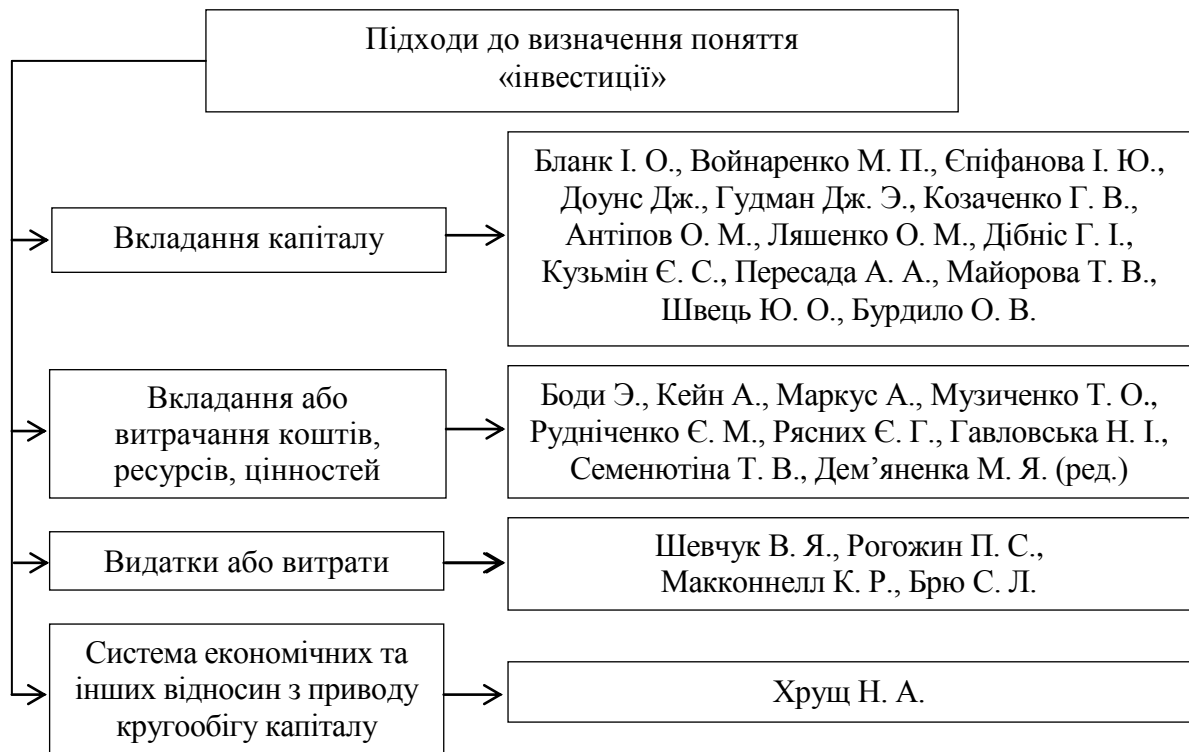

Рис. 1.1. Підходи до визначення поняття «інвестиції»*

* сформовано автором на основі додатка Б, табл. Б.1

Значна частина науковців характеризує інвестиції як вкладання капіталу. Так, Бланк І. трактує поняття «інвестиції» як вкладення капіталу в грошовій, матеріальній і нематеріальній формах в об'єкти підприємницької діяльності з метою отримання поточного доходу або забезпечення зростання його вартості в майбутньому періоді [9, с. 154]. Войнаренко М. та Єпіфанова І. [21, с. 15] під інвестиціями розуміють вкладення капіталу в усіх можливих формах з метою забезпечення його зростання в майбутньому періоді, отримання поточного прибутку або вирішення певних економічних та позаекономічних завдань. Деяко відмінні позиція наведена у працях Козаченко Г., Антіпова О., Ляшенко О.,

Дібніса Г., де інвестиції розглядають як вкладення інвестиційного капіталу у фінансові активи інших суб'єктів (ціні папери, частки у статутних фондах підприємств) [97, с. 20]. Пересада А. та Майорова Т. акцентують увагу на вкладенні капіталу в об'єкти підприємницької діяльності з метою забезпечення його зростання в майбутньому [143, с. 272], а Швець Ю. та Бурдило О. розглядають інвестиції як вкладання капіталу для подальшого його приросту [195, с. 165]. Відомий вітчизняний науковець Кузьмін Є. розглядає інвестиції як вкладення не лише у господарську діяльність, а й в інші види діяльності, що мають на меті не тільки економічний результат, а й екологічні, соціальні та інші ефекти [105, с. 16]. Дещо відрізняється у формулюванні визначення іноземних фахівців, таких як Доунс Дж. і Гудман Дж. Е., які розглядають інвестиції як використання капіталу з метою отримання додаткових коштів або шляхом вкладення в привабливі інвестиційні проекти (прибуткові підприємства), або за допомогою участі в ризикованому (венчурному) проекті, спрямованому на отримання прибутку. Тобто спостерігається чітка спрямованість на його отримання.

Ціла когорта науковців при визначенні змісту поняття «інвестиції», акцентує свою увагу на процесах витрачання коштів, ресурсів, цінностей. Так, Боді З., Кейн А., Маркус А. Дж. вважають що інвестиції – це витрачання сьогоденні грошових або інших засобів в очікуванні отримання майбутніх вигод [11, с. 75]. Гітман Л. та Джонк М. висловлюють думку, що це будь-який інструмент, в який можна помістити гроші, розраховуючи зберегти або примножити їхню вартість та/або забезпечити позитивну величину доходу [26, с. 61]. Існує також думка, що інвестиції – це не тільки вкладення коштів у реальні активи (капіталовкладення), а й придбання різноманітних фінансових інструментів, які дуже часто мають віртуальний характер [156, с. 6], або це усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької, інших видів діяльності, з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту [183, с. 194–195]. Доволі розгорнуте визначення наводить Музиченко Т., зазначаючи, що це вкладення грошових, матеріальних та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та

інших видів діяльності з метою одержання або досягнення більшого прибутку, які у сукупності забезпечують безперервність процесу розширеного відтворення, та/або отримання соціального ефекту [130, с. 162]. І якщо у першому варіанті набору трактувань науковці оперували поняттям «капітал», то у другому – використовується поняття «гроші» або «цінності».

Також існує підхід, де інвестиції розглядаються як видатки або витрати. Саме такої позиції дотримуються Макконнелл К. та Брю С.Л., які зазначають що інвестиції – це витрати на будівництво нових заводів, на верстати й устаткування з тривалим терміном служби і т. д. [117, 196]. Достатньо обґрунтованою є позиція що інвестиції – це видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно-матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал [196, с. 6].

Окремо необхідно виділити підхід, в якому інвестиції трактують як систему економічних та інших відносин з кругообігу капіталу. Хрущ Н. зазначає, що це система економічних та інших відносин з приводу кругообігу капіталу, який авансований у вигляді грошових, майнових, інноваційних та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання позитивних результатів; витрати на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу [189, с. 11].

Не зважаючи на відмінність існуючих підходів, наведені визначення поняття «інвестиції» характеризують зазначене явище як процес, а саме: вкладення, що носять різноманітний характер задля забезпечення діяльності у певній, заздалегідь обраній сфері, з метою отримання конкретної вигоди. Такий підхід до визначення поняття «інвестиції» не враховує ризики, що неминуче виникають у процесі перетворення зазначених вище цінностей у ресурс забезпечення діяльності, які мають на меті отримання вигоди.

Розглядаючи поняття «інвестиції», можна зазначити, що це є матеріальні та інші активи, процес вкладання яких у підприємницьку та іншу діяльність, пов'язаний з певною мірою невизначеності, оскільки наслідки їх

реалізації матимуть місце у майбутньому. У зв'язку з невизначеністю майбутнього виникають небезпеки, загрози та ризики, які мають різну природу і джерела виникнення. При цьому у більшості досліджень автори акцентують увагу на зовнішньому і внутрішньому середовищі функціонування підприємств. Характер впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ на процес здійснення інвестицій унеможливорює розрахунок абсолютно точного прогнозу результатів діяльності, ресурсами якої виступають активи, що розглядаються в рамках поняття «інвестиції». Оскільки не може бути абсолютно точного прогнозу, виникає певний рівень ризику внаслідок прийняття недостатньо обґрунтованих рішень, який слід враховувати здійснюючи інвестиції.

Разом з цим, слід зазначити, що ризик в контексті поняття «інвестиції» доцільно розділити на два компоненти: ризик втрати початкових цінностей, які виступають ресурсами певної діяльності, та ризик, безпосередньо пов'язаний з освоєнням діяльності за рахунок використання зазначених цінностей як ресурсу. Враховуючи викладене, поняття «інвестиції» доцільно розглядати з огляду на ризикованість процесу інвестування. Тобто слід усвідомлювати, що отримання вигоди в результаті інвестування виникає у переважній більшості випадків тоді, коли існує ризик, а чим ймовірність ризику вища – тим вищий дохід.

На нашу думку, під інвестиціями слід розуміти вкладення матеріальних та нематеріальних активів з урахуванням ризику в об'єкти чи інструменти інвестування з метою отримання вигоди. Забезпечення ходу реалізації інвестицій, як і будь-якого іншого процесу, можливе за рахунок здійснення відповідної діяльності. Оскільки реалізація інвестицій розглядається саме як процес, виникає поняття інвестиційної діяльності. В Законі України «Про інвестиційну діяльність» зазначено, що інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [151]. Також існує думка, що інвестиційна діяльність має на меті отримання прибутку у вигляді позитивної різниці між отриманим доходом від продажу інвестиційних активів і витратами на їх придбання [112, с. 62]. Вона регламентується умовами господарювання і полягає в реалізації практичної діяльності її суб'єктів щодо пошуку і залучення необхідної

кількості інвестиційних ресурсів, визначенні інструментів та об'єктів для їх вкладання відповідно до обраної інвестиційної стратегії чи програми, з подальшою реалізацією з метою отримання прибутку чи іншого ефекту [144, с. 333]. Оскільки визначень поняття інвестиційної діяльності доволі багато, його трактування різними авторами представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Систематизація визначень поняття «інвестиційна діяльність»*

Автор	Визначення
Гончаренко Л. [28, с. 27]	Вкладання інвестицій та здійснення практичних дій з метою отримання прибутку чи отримання позитивного ефекту
Дука А. [41, с. 63]	Цілеспрямовано здійснюваний процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми або портфеля та забезпечення ефективності їх реалізації
Іванов Г. [75, с. 80]	Діяльність з формування, розміщення, вкладення, трансформації і відшкодування інвестицій, включаючи управління ними і всією системою інвестиційних відносин
Ковтун Н. [92, с. 26]	Сукупність заходів і послідовних практичних дій з боку суб'єктів інвестування, які пов'язані з реалізацією інвестиційних намірів з метою отримання доходу
Лендел О. [109, с. 86]	Сукупність процесів економічного, фінансового, юридичного характеру за участю суб'єктів інвестування у системі вкладень з метою отримання прибутку або досягнення певного ефекту для суспільства
Луців Б., Кравчук І., Сас Б. [112, с. 59]	Практичні дії фізичних, юридичних осіб і держави, пов'язані з реалізацією інвестицій
Панчишин С. [141, с. 137]	Сукупність рішень та відповідних дій, скерованих на перетворення заощаджень в інвестиції
Погасій С. [146, с. 8]	Процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за вибраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації
Стефанович Є. [178, с. 60]	Комплекс практичних заходів держави, юридичних і фізичних осіб, направлений на ефективне розміщення інвестиційних ресурсів з метою отримання очікуваного ефекту
Федоренко В. [181, с. 14]	Заходи і дії фізичних та юридичних осіб, які вкладають власні кошти (у матеріальній, фінансовій або іншій майновій формі) для отримання прибутку
Черваньова Д. [191, с. 32]	Комплекс заходів і практичних дій юридичних та фізичних осіб (українських або іноземних) і держави щодо здійснення інвестицій у будь-якій формі з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту
Щукін Б. [197, с. 13]	Процес організації інвестування в реально існуючих у країні умовах господарювання... в якому визначається модель поведінки інвестора щодо нарощування свого капіталу
Авторське визначення	Процес, спрямований на залучення додаткового фінансування і подальше використання інвестиційних ресурсів з метою стратегічного розвитку суб'єктів господарювання

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Аналіз наведених у табл. 1.1 визначень, дає підставу стверджувати, що інвестиційна діяльність є процесом акумулювання та ефективного використання інвестиційних ресурсів відповідно до стратегічних цілей організації з метою отримання економічного або соціального ефекту.

На активність та ефективність інвестиційної діяльності підприємства впливає його спроможність використовувати різні джерела фінансування: кошти державного та місцевих бюджетів; кошти населення; іноземні інвестиції та інші джерела [150, с. 3]. Тобто ефективне акумулювання та використання інвестиційних ресурсів є запорукою розвитку підприємства і однією з головних умов здійснення інвестицій, при цьому з позиції економічної безпеки ресурсне забезпечення є надзвичайно важливим аспектом і не лише у сфері інвестиційної діяльності.

Таким чином, інвестиційну діяльність здебільшого розглядають з точки зору розміщення інвестиційних ресурсів, і тут можна зробити висновок, що суб'єктом здійснення такої діяльності є інвестор, тобто юридична чи фізична особа, яка здійснює певну послідовність заходів з метою ефективного реалізації власних інтересів у процесі використання наявних ресурсів, а кінцевою метою такої діяльності є отримання прибутку або вигоди у різних формах.

На нашу думку, поняття інвестиційної діяльності доцільно розглядати також в контексті процесу, що спрямований на залучення додаткового фінансування та подальше використання інвестиційних ресурсів з метою стратегічного розвитку суб'єктів господарювання. Тобто суб'єктом здійснення інвестиційної діяльності виступає юридична, або фізична особа, яка відчуває потребу у зовнішньому фінансуванні для подальшого розвитку та залучає на заздалегідь визначених умовах додаткові ресурси з метою забезпечення своєї діяльності (рис. 1.2).

Інвестиційна діяльність визначає інтенсивність економічного розвитку суспільства, оскільки саме інвестиції, завдяки їх інноваційному характеру, здатні трансформуватись у створення нових конкурентоспроможних виробництв, забезпечуючи підвищення показників господарської діяльності на всіх її рівнях.

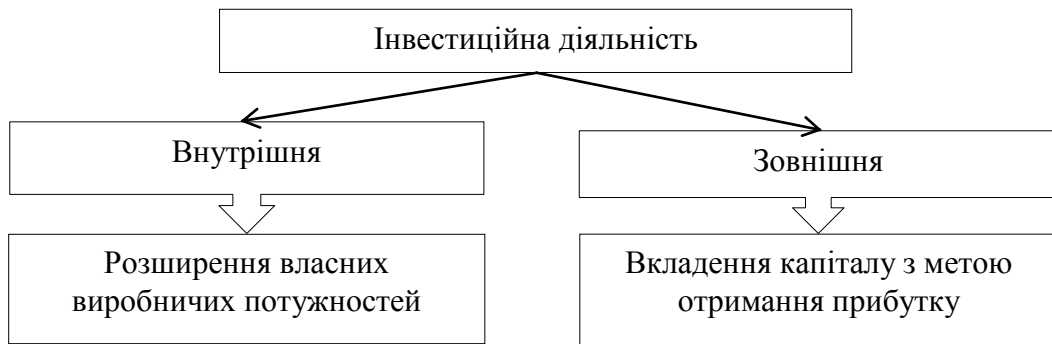

Рис. 1.2. Розподіл інвестиційної діяльності*

* сформовано автором

На думку деяких авторів [14, с. 173], ефективно вкладення капіталу спрямоване на зростання економічного потенціалу підприємства, відповідно інвестиційну діяльність можна вважати однією з важливих складових забезпечення його економічної безпеки. Тому інвестиційна складова економічної безпеки стає одним з найважливіших стратегічних пріоритетів в економічній політиці та стратегії [100, с. 110]. При цьому запорукою ефективного здійснення такої діяльності є розвинена система менеджменту підприємства та налагоджена система економічної безпеки.

Важливість інвестиційної діяльності як складової економічної безпеки зумовлюється розширенням сфер інвестування, ускладненням його структури і, як наслідок, виникненням загроз економічній безпеці, які потребують нейтралізації шляхом взаємоузгодження економічних інтересів, саморозвитку інвестиційних процесів відповідно до внутрішніх і зовнішніх викликів.

Інвестиційна діяльність у контексті освоєння ресурсів передбачає комплекс заходів, спрямованих на пошук оптимального джерела фінансування та розробки відповідних умов його залучення. Разом з тим, сам процес залучення зазначеного фінансування також носить ризиковий характер, та безпосередньо впливає на економічну безпеку підприємства, яке залучає таке фінансування.

Інвестиції у власний капітал підприємства дозволяють інвесторів на постійній основі розраховувати на прибуток підприємства, оскільки такі інвестиції передбачають участь інвестора у власному капіталі підприємства,

що залучає інвестиції. Така особливість капітальних інвестицій може впливати на економічну безпеку підприємства у довгостроковій перспективі, оскільки фактично інвестор не тільки фінансує той чи інший проект, але й стає частиною підприємства.

При використанні коштів зовнішніх інвесторів перед керівництвом постає проблема збереження контролю над підприємством, що є однією з основних умов забезпечення його економічної безпеки. А якщо врахувати, серед залучених джерел фінансування інвестицій використовуються кошти іноземних інвесторів, то збереження контролю над економічною діяльністю стає актуальним не тільки для підприємства, а й для цілих галузей, регіонів і держави в цілому.

Безпосередньо у контексті дослідження нас цікавить економічна безпека мікрорівня, а конкретніше – економічна безпека інвестиційної діяльності підприємств. Тому доцільно проаналізувати основні підходи до трактування зазначеного поняття. Так, існує багато визначень економічної безпеки підприємства, сформульованих різними авторами, серед яких багато таких, які розуміють її як: стан захищеності науково-технічного, кадрового потенціалу, життєво важливих інтересів, від потенційних загроз; стан, при якому забезпечується найбільш ефективне використання ресурсів для запобігання загрозам; міра гармонізації інтересів підприємства з суб'єктами навколишнього середовища; комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості та інші [102, с. 145]. Інші підходи до визначення поняття економічної безпеки різними авторами, наведені у табл. 1.2.

За наведеними у табл. 1.2 трактуваннями, саме сукупність багатьох визначальних факторів діяльності підприємства характеризує стан його економічної безпеки, який досягається за рахунок забезпечення ефективності основних напрямів його діяльності. Не можливо уявити економічно безпечний стан підприємства без налагодженої системи збуту, маркетингу, фінансів, виробництва, та фінансування. Результати діяльності за зазначеними напрямками пов'язані між собою і визначають ефективність діяльності підприємства.

Систематизація визначень поняття «економічна безпека підприємства»*

Автор, джерело	Визначення
Ареф'єва О. [4, с. 50]	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому
Бендіков М. [8, с. 19]	Захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) чи непрямих (пасивних) загроз
Гавловська Н., Рудніченко Є. [24, с. 242]	Стан захищеності життєво важливих інтересів суб'єкта господарювання, що досягається за рахунок гармонізації взаємовідносин із суб'єктами зовнішнього та внутрішнього середовищ, і дозволяє забезпечити надання високоякісних послуг з максимальною економічною ефективністю
Грунін О., Грунін С. [30, с. 37–38]	Стан господарюючого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів добивається запобігання, послаблення або захисту від існуючих загроз або інших непередбачуваних обставин та в цілому забезпечує досягнення основних цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику
Дацків Р. [34, с. 144]	Є таким станом економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища
Живко З. [48, с. 19]	Стан підприємства в межах граничних значень і здатність протидіяти загрозам та забезпечувати реалізацію економічних інтересів
Зубок М. (ред.) [44, с. 8]	Стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності підприємства, банку, гарантований захист їх ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації
Ілляшенко С. [78, с. 14]	Стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечує тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії
Козаченко Г., Пономарьов В., Ляшенко О. [94, с. 87]	Гармонізація в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства
Коласс В. [98, с. 256]	Стан захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, який формується адміністрацією та персоналом шляхом реалізації системи заходів правового, організаційного та інженерно-технічного характеру
Ляшенко О., Овчаренко Є., Прус Н. [114, с. 93]	Міра економічної свободи підприємства, бажаний стан якої досягається в результаті здійснення керованого процесу її забезпечення, перебіг якого передбачає протистояння загрозам шляхом взаємоузгодження інтересів, носіями яких є представники зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємства, на основі використання необхідних для цього ресурсів
Мінаєв Г. [124, с. 359]	Захищеність життєво важливих інтересів організації від загроз в економічній сфері

Автор, джерело	Визначення
Момот Т., Філатова І., Тофанюк О. [128, с. 19]	Ступінь захищеності акціонерного товариства від усіх можливих загроз, який дозволив би функціонувати товариству з досягнення усіх поставлених цілей і задач, з продуктивним використанням усіх корпоративних ресурсів з метою забезпечення стабільного існування, здатності до розвитку та отримання прибутку
Одінцов А. [136, с. 45–46]	Процес, скерований на захист підприємницьких структур і окремих фізичних осіб, в діяльності яких наявні елементи підприємництва, від застосування щодо них методів кримінальної конкуренції та іншої діяльності, що завдає їм шкоди внаслідок порушення законодавства та ділової етики
Олейніков Є. (ред.) [138, с. 138]	Стан найефективнішого використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам та забезпечення стійкого функціонування підприємства у теперішньому та майбутньому часі
Погорелов Ю., Булкот Г. [147, с. 144]	Комплекс заходів (діяльнісний аспект), з другого боку – як комплекс органів управління, які здійснюють управлінський вплив (суб'єктний аспект), а, з третього боку – як комплекс цільових орієнтирів та відокремлених функцій (організаційний аспект)
Франчук В. [184, с. 16]	Стан корпоративної системи в межах граничних значень і здатність протидіяти загрозам чи небезпеці з метою захисту корпоративних економічних інтересів та прав, створення умов для розвитку та забезпечення цілісності корпорації

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Доцільно також систематизувати авторські підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства» (рис. 1.3).

Науковці трактують поняття «економічна безпека підприємства» у такому контексті: стан найбільш ефективного використання ресурсів або потенціалу (Ареф'єва О.; Бендіков М.; Грунін О., Грунін С.; Ілляшенко С.; Олейніков Є. та ін.); стан захищеності інтересів (Гавловська Н., Рудніченко Є.; Коласс В.; Мінаєв Г.); стан захищеності діяльності (Ковальов Д., Сухорукова Т.; Момот Т., Філатова І., Франчук В.); стан економічного розвитку (Дацків Р.; Живко З.; Зубок М. (ред.); Камлик М.); гармонізація інтересів (Козаченко Г., Пономарьов В., Ляшенко О.); міра економічної свободи підприємства (Ляшенко О., Овчаренко Є., Прус Н.); процес, скерований на захист (Одінцов А.); комплекс заходів (Погорелов Ю., Булкот Г.). Кожен з представлених підходів має місце у науковому середовищі, має свої переваги та недоліки, однак з позиції даного дослідження найбільш доречним є підхід Ковальова Д.,

Сухорукова Т.; Момот Т., Філатової І., Франчука В., оскільки йдеться саме про стан захищеності інвестиційної діяльності від різноманітних небезпек, загроз та ризиків. Саме діяльнісна складова характеризує процеси вкладення інвестиційних ресурсів і визначає ефективність досягнення стратегічних цілей.

Рис. 1.3. Підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства»

*сформовано автором на основі табл. 1.2

Економічна безпека промислового підприємства не є абсолютним станом, оскільки відображає діяльність самого підприємства, яке функціонує у певному середовищі, фактори впливу якого певною мірою носять характер невизначеності. Отже, в процесі здійснення інвестиційної діяльності промислове підприємство не може розраховувати на досягнення стану абсолютної економічної безпеки, проте забезпечення її оптимального рівня цілком можливе.

Економічну безпеку підприємства доцільно розглянути у контексті визначення окремих рівнів її забезпечення (рис. 1.4).

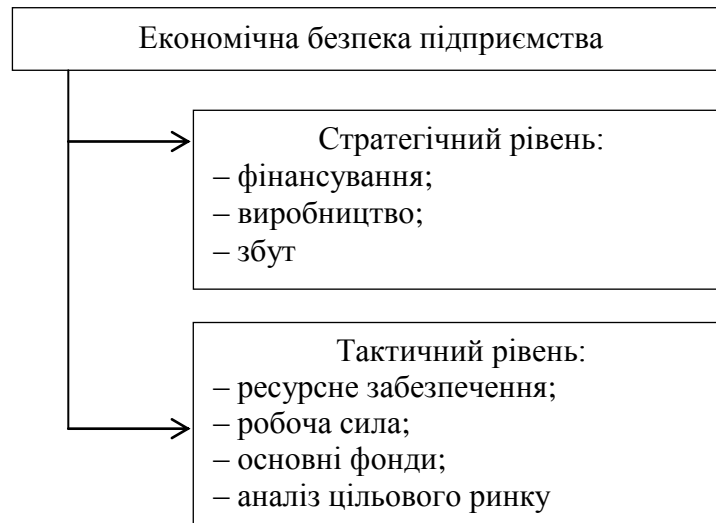

Рис. 1.4. Рівні економічної безпеки підприємства*

*сформовано автором

Тактичні дії підприємства повинні цілком підпорядковуватись стратегічним орієнтирам його діяльності. Виконання завдань за усіма стратегічними напрямками створюватиме умови для досягнення оптимального рівня економічної безпеки, оскільки ефективна діяльність за такими напрямками забезпечить повний виробничий цикл підприємства та зведе до мінімуму негативний вплив багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів ринкового середовища.

У тактичному розумінні на економічну безпеку підприємства впливають такі фактори, як: рівень фінансових, інформативних і екологічних втрат; продуктивність виробництва та конкурентоспроможність продукції; ризики, пов'язані з інвестиційною діяльністю.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що економічна безпека підприємства досягається за умови забезпечення ефективної діяльності підприємства. Так само як і економічна ефективність підприємства, його економічна безпека залежить від наявних фінансових, технологічних, інтелектуальних, інформативних ресурсів, рівня екологічності виробництва,

зниження внутрішніх і зовнішніх ризиків, підвищення продуктивності праці, конкурентоспроможності продукції, що випускається, та ефективного ведення господарської діяльності. Стан зазначених складових діяльності, ресурсних можливостей підприємства та прийняття успішних управлінських рішень визначають ефективну політику діяльності підприємства [173, с. 231].

Існують різні підходи до розгляду структури поняття економічної безпеки підприємства. В рамках системного підходу виокремлюють такі складові економічної безпеки підприємства: технологічна, яка відображає технічну й технологічну сторони виробництва; ресурсна, яка відображає матеріальне забезпечення виробництва; фінансова, яка відображає фінансовий стан підприємства; соціальна, яка відображає стан соціального забезпечення тощо. З точки зору ресурсного підходу розглядають безпеку кожного з видів корпоративних ресурсів – капіталу, персоналу, технологій, інформації, техніки, обладнання та ін.

Функціональний підхід передбачає розгляд складових економічної безпеки на основі їх функціонального призначення: техніко-технологічна, яка відображає рівень технології виробництва; фінансова, що відображає ефективне використання корпоративних ресурсів; інтелектуальна та кадрова, яка відображає інтелектуальний потенціал підприємства; інформаційна, яка відображає інформаційно-аналітичний супровід виробництва; екологічна, яка відображає дотримання екологічних норм та мінімізацію втрат від забруднення навколишнього середовища; правова, яка полягає у правовому забезпеченні діяльності підприємства; силова, яка пов'язана з фізичною безпекою персоналу, збереженням його майна тощо [142, с. 49]. В рамках зазначеного підходу систему забезпечення економічної безпеки підприємства можна розглядати як процес реалізації її функціональних складових частин з метою найбільш ефективного використання ресурсів і підприємницьких можливостей для відведення можливих втрат, досягнення стабільного функціонування і динамічного розвитку підприємства [205, с. 71].

Існуючі підходи до визначення структури економічної безпеки наведені на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Підходи до визначення структури економічної безпеки *

* сформовано автором на основі [1, 20, 132, 133, 135, 204]

Особливе місце у системі забезпечення економічної безпеки підприємства зазвичай відводиться фінансуванню його діяльності. Така позиція обумовлена особливим значенням фінансування у комплексному забезпеченні економічної безпеки підприємства, оскільки це невід'ємний елемент господарської діяльності останнього, і слугує основним джерелом не тільки для оновлення складових, задіяних у господарському процесі, але й безпосередньо для забезпечення виробничої діяльності. Джерелами фінансування можуть бути власні кошти підприємства, запозичені або залучені. Такі джерела мають свої переваги і недоліки, які з позиції економічної безпеки, дещо відрізняються у сприйнятті, порівняно з традиційним їх баченням у процесах забезпечення діяльності та розвитку підприємства.

У контексті забезпечення економічної безпеки, пріоритетними вважаються власні кошти підприємства, проте, в багатьох випадках їх обсяг не може забезпечити потреби підприємства і, як наслідок, рівень його економічної безпеки знижується за рахунок втрачених можливостей розвитку. Тому за умови відсутності достатніх обсягів внутрішнього фінансування доцільно

використати зовнішні джерела, до складу яких входять інвестиції. Таким чином, інвестиційна діяльність стає невід'ємною частиною забезпечення ефективної діяльності підприємства та умовою досягнення стану його економічної безпеки.

Враховуючи, що в контексті компонентів економічної безпеки інвестиції є частиною компоненту фінансування, вони дозволяють забезпечити всі інші компоненти економічної безпеки підприємства, а зростання їх індикаторів безпосередньо залежить від обсягу задіяних інвестиційних ресурсів. Такими індикаторами є: наявність активів у необхідному обсязі; коефіцієнт зносу основних засобів; частка нових, прогресивних технологій у загальному технологічному потенціалі підприємства; частка нової наукоємної продукції в загальних обсягах виробництва та інші [134, с. 12]. Тобто, розглядаючи інвестиційну діяльність з позиції розвитку підприємства та забезпечення його економічної безпеки, доцільно підкреслити прямий або опосередкований вплив практично на всі сфери діяльності суб'єкта господарювання.

Дійсно, ефективна інвестиційна діяльність є однією з дієвих складових економічної безпеки, оскільки дозволяє досягти рівня капітальних вкладень, які забезпечують відтворення, реструктуризацію та технічну модернізацію виробництва, запобігаючи моральному і фізичному зносу обладнання, зниженню обсягів і конкурентоспроможності продукції, втрати кваліфікації персоналом [150, с. 7].

Процеси інвестиційного забезпечення економічної безпеки здійснюються в будь-якій функціонуючій економічній системі як економічна діяльність, спрямована на формування і рух інвестиційних ресурсів відповідно до критеріїв її безпечного функціонування і розвитку [33, с. 4]. Тобто мова йде про економічну безпеку інвестиційної діяльності, хоча у багатьох наукових працях використовують термін «інвестиційна безпека», що не зовсім коректно з позицій дослідження мікрорівня. Визначення поняття інвестиційної безпеки різними авторами наведені в табл. 1.3.

Систематизація визначень поняття «інвестиційна безпека»*

Автор, джерело	Визначення
Анісімова О. М., Картчева О. С. [2, с. 294]	Міра узгодження довгострокових економічних інтересів підприємства як суб'єкта інвестиційної діяльності з суб'єктами зовнішнього середовища, за якої в умовах загроз підприємство в довгостроковому періоді не переходить в кризовий стан, який загрожує збитками великого масштабу, втратою конкурентоспроможності, порушенням нормального режиму господарської діяльності
Лаговська О. А., Берляк Г. В. [107, с. 77]	Створення єдиного механізму, що, з одного боку, постійно залучає гроші, а з іншого боку, забезпечує постійний відбір, підготовку і реалізацію нових інвестиційних проектів та забезпечує мінімізацію ризиків від їх реалізації
Ляшенко О. М. [113, с. 341]	Рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів
Міщук Є. В., Кашубіна Ю. Б. [127, с. 16]	Стан захищеності, але не інвестицій чи інших ресурсів, а безпосередньо підприємства, інвестора, їх стейкхолдерів
Наконечна О. С., Ніколаюк В. В. [131, с. 207]	Підсистема економічної безпеки, що забезпечує попередження загроз негативного впливу зовнішнього середовища та можливість ефективного вкладу інвестицій для стабільного економічного розвитку та захищеності підприємства як об'єкта інвестування, а також захищеності інвестора та стейкхолдерів
Побережна Н. М. [145, с. 184]	Стан ефективного використання ресурсів та ринкових можливостей для запобігання загроз зовнішнього та внутрішнього середовищ, які виникають у процесі інвестиційної діяльності підприємства, що сприяє його стійкому розвитку

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Отже, інвестиційна безпека підприємства – це комплексне поняття, яке відображає вплив сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів у сфері інвестицій на економічну безпеку підприємства. До переліку зовнішніх можна віднести фактори: політичного, соціального та економічного становища; законодавства в сфері інвестицій; загального інвестиційного клімату та ін. Внутрішніми факторами інвестиційної безпеки підприємства є: інвестиційний потенціал; інвестиційна привабливість підприємства; кадрове забезпечення інвестиційної діяльності; наявність достатніх обсягів власних коштів; захищеність власного капіталу тощо.

При цьому слід усвідомлювати, що в результаті здійснення інвестицій, разом із залученням додаткового фінансування господарської діяльності підприємства, до управління ним в тій чи іншій мірі долучатиметься інвестор, який, зокрема, розраховуватиме на частину прибутку, що разом з нейтралізацією загрози нестачі фінансування як загрози економічній безпеці підприємства, може стати причиною зниження її рівня.

На думку деяких авторів [131, с. 207] інвестиційна безпека підприємства може бути представлена як підсистема економічної безпеки, яка попереджає загрози негативного впливу зовнішнього середовища та забезпечує ефективне вкладення інвестицій, економічний розвиток, захищеність підприємства та стейкхолдерів. Хоча з наведеного визначення чітко зрозуміло, що мова йде про діяльність, а у даному випадку – про інвестиційну діяльність. Проаналізуємо більш детально наведені визначення з позиції рівнів управління економікою та безпосередньо суб'єктами господарювання (макро-, мезо-, мікро-).

На макроекономічному рівні поняття інвестиційної безпеки трактується як рівень інвестування економіки, який забезпечує її відтворення, реструктуризацію і техніко-технологічне переозброєння [6, с. 366]. З таким твердженням цілком можливо погодитись, оскільки мова йде про всеосяжні загальні речі, а чіткого визначення суб'єкта реалізації не виділено.

На мезоекономічному рівні інвестиційна безпека визначається здатністю підтримувати виробничі нагромадження та вкладення капіталу в обсягах, які забезпечують розширене відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння економіки регіону [89, с. 56]. Дійсно, на регіональному рівні інвестиційна діяльність пов'язана у більшості випадків з реалізацією регіональних програм і стратегій, однак конкретні виконавці – це переважно суб'єкти господарювання, які здійснюють інвестиційну діяльність за підтримки органів місцевого самоврядування у межах відповідних програм. А от на мікрорівні більш доцільно говорити про економічну безпеку інвестиційної діяльності, яку здійснює безпосередньо суб'єкт господарювання на свій

власний розсуд з відповідним рівнем ризику. Характерною ознакою такої діяльності є прийняття управлінських рішень керівництвом підприємств та їх безпосередня реалізація виконавцями різних рівнів. Також інвестиційна діяльність є пріоритетним питанням для власників підприємств, оскільки у процесі такої діяльності приймаються рішення щодо використання отриманого прибутку на «споживання» (максимізація виплати дивідендів), або «заощадження» (реінвестування), і взагалі, – стратегічні рішення щодо розвитку підприємства узгоджуються не лише на рівні менеджменту, а й на рівні власників компаній. В цілому, інвестиційна діяльність підприємства впливає не лише на його власну економічну безпеку та інвестиційну безпеку інвесторів, а й визначає загрози економічній безпеці його власників. Так, можливі матеріальні та фінансові втрати загрожують активам і стану економічної безпеки підприємства, тоді як можливі цілеспрямовані дії третіх осіб, спрямовані на відбирання корпоративних прав, загрожують його власникам втратою контролю над підприємством чи володінню ним [126, с. 71]. На наш погляд, слід розрізняти поняття інвестиційної безпеки і економічної безпеки інвестиційної діяльності. На відміну від поняття інвестиційної безпеки, яке притаманно переважно макро- та мезорівню, поняття економічної безпеки інвестиційної діяльності характеризує захищеність саме підприємства у процесі здійснення інвестиційної діяльності. При цьому важливим фактором впливу стає, наприклад, наявність кадрового забезпечення, а те, наскільки безпечними є його управлінські рішення щодо формування джерел фінансування інвестицій та реалізації інвестиційної стратегії в цілому.

Отже, на нашу думку, економічна безпека інвестиційної діяльності підприємства – це стан захищеності інвестиційної діяльності підприємства, який забезпечується достатністю інвестиційних ресурсів і організацією процесів взаємодії з вітчизняними та іноземними інвесторами, що сприяє мінімізації негативного впливу екзогенних та ендогенних факторів на інвестиційну діяльність підприємства.

Таким чином, поняття «інвестиційна безпека» визначається сукупністю сприятливих умов для здійснення інвестицій на макрорівні, що має одне й те саме значення для зовнішніх інвесторів, підприємства і його власників. Водночас, поняття «економічна безпека інвестиційної діяльності» визначається цілями, характером і наслідками взаємодії учасників процесу інвестування, що зумовлює відмінність цього поняття для підприємства і його власників з одного боку та інвесторів – з іншого.

Отримання контролю над підприємством може розцінюватись як позитивний наслідок інвестування для інвестора. Проте, це означає втрату контролю над підприємством для його керівництва або власників, що є негативним наслідком інвестування для підприємства.

При здійсненні інвестиційної діяльності із залученням зовнішніх джерел керівництву або власнику підприємства потрібно усвідомлювати вплив на економічну безпеку його інвестиційної діяльності цілей, які інвестори ставлять перед собою при реалізації інвестиційних проектів. В процесі здійснення своєї інвестиційної діяльності інвестори можуть мати різні цілі. Так, стратегічні або мажоритарні інвестори прагнуть придбати контрольний пакет акцій з метою встановлення контролю над управлінням підприємством. Водночас, портфельні або міноритарні інвестори прагнуть отримати лише поточні доходи і прибуток від вкладення капіталу і інвестиційні інструменти та зростання їх ціни [112, с. 63].

Таке ж протиріччя, навіть у більш виразній формі, виникає між керівництвом або власником підприємства і спекулятивними інвесторами – внутрішньоденними трейдерами і позиційними інвесторами, оскільки крім орієнтації на купівлю-продаж лише цінних паперів, вони не зацікавлені в реалізації довгострокових інвестиційних проектів, без яких підприємству важко забезпечити оновлення й розвиток його матеріально-технічної бази як основи економічної стійкості.

Отже, коли цілі підприємства і інвесторів збігаються, наприклад, у вигляді отримання і розподілу прибутку від інвестицій, економічна безпека

інвестиційної діяльності зазначених суб'єктів визначається дією одних і тих самих факторів. У випадках, коли цілі інвесторів відрізняються від цілей підприємства, на економічну безпеку інвестиційної діяльності інвесторів і підприємства можуть здійснювати вплив як ті самі, так і відмінні фактори.

Особливої уваги заслуговує ситуація, коли цілі інвесторів і підприємства є антагоністичними, наприклад, коли цілі інвестора включають вороже поглинання підприємства. Тому для забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства важливо виявити усі можливі фактори дестабілізуючого впливу, в тому числі і ті, які пов'язані з діями інвесторів, і дослідити можливі варіанти формування та застосування відповідних захисних заходів.

1.2. Сутнісна характеристика дестабілізуючого впливу на процес здійснення інвестиційної діяльності промислових підприємств

Інвестиційна діяльність будь-якого суб'єкта господарювання пов'язана із значною кількістю чинників, що є практично неконтрольованими і здійснюють вагомий вплив на результативність такої діяльності. При цьому вплив зовнішнього середовища є більш агресивним, а внутрішнє середовище формується за рахунок існуючої системи управління, однак є не менш вагомим для успішного функціонування підприємства в цілому і його функціональних напрямів діяльності, зокрема. Високий рівень конкуренції на світових ринках створює відповідне середовище, яке включає і зовнішні, і внутрішні фактори розвитку підприємств. Конкурентне середовище, яке безпосередньо впливає на економічну безпеку підприємств, формується не лише за рахунок безпосередньої конкуренції між товаровиробниками, а й значним чином залежить від інституційного середовища та соціально-економічної ситуації в країні та світі. Так, для вітчизняної економіки

військовий конфлікт на сході країни надзвичайно негативно позначився на діяльності промислових підприємств, і не лише за рахунок втрати певних ринків збуту, а й за рахунок ускладнення логістичних зв'язків та виникнення дефіциту у сфері ресурсного забезпечення виробничих процесів. При цьому інвестиційна діяльність певним чином сповільнилась, що обумовлено бажанням «фіксації» прибутків зовнішніми інвесторами та певними пересторогами власників компаній. Крім того, менеджмент підприємств почав більш обережну політику інвестування з ґрунтовним аналізом потенційних небезпек, загроз та ризиків.

Дійсно, інвестиційна діяльність пов'язана з певним ризиком настання негативних наслідків. Тому для забезпечення захисту економічних інтересів підприємства доцільно проаналізувати небезпеки, загрози і ризики, які виникають у процесі здійснення інвестиційної діяльності та визначити основні фактори негативного впливу на економічну безпеку вітчизняних суб'єктів господарювання. При цьому доцільно відмітити неоднозначність трактувань наведених понять в економічній літературі.

Найбільш відомі з існуючих трактувань взаємозв'язку понять небезпеки, загрози і ризику наведені в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Систематизація взаємозв'язку понять «небезпека», «загроза» і «ризик»*

Автор, джерело	Визначення
Васильців Т. Г. [16, с. 41]	Ризик – Загроза
Живко З. Б. [48, с. 12]	Небезпека – Загроза
Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. [96, с. 26]	Загроза – Небезпека
Ляшенко О. М. [113, с. 215]	Небезпека – Загроза
Мігус І. П., Лаптев С. М. [125, с. 3]	Загроза – Ризик
Мороз О. В., Карачина Н. П., Шиян А. А. [129, с. 52]	Небезпека – Ризик – Загроза
Рудніченко Є. М. [164, с. 192]	Небезпека – Загроза – Ризик
Семенютіна Т. В. [171, с. 108]	Ризик – Небезпека – Загроза

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

У процесі дослідження підходів різних авторів, наведених у табл. 1.4, доцільно виділити основні тенденції та позиції стосовно трактування наведених понять. Васильців Т. та Семенютіна Т. акцентують увагу саме на ризиках, вважаючи їх передумовою загрози. Мороз О., Карачина Н., Шиян А. виділяють крім взаємозв'язку «ризик – загроза» ще й небезпеку. При цьому вважають її базовим явищем у процесі генерування ризиків і загроз.

У контексті дослідження найбільш прийнятною є позиція фахівців з економічної безпеки підприємств Живко З. Б., Ляшенко О. М., Рудніченка Є. М., які розглядають взаємозв'язок таких понять у послідовності «небезпека – загроза – ризик». З метою більш ґрунтовної аргументації такої позиції необхідно детально проаналізувати підходи до трактування вищенаведених понять у наукових джерелах.

Трактування поняття «небезпека» у літературних джерелах наведено в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Систематизація визначень поняття «небезпека»^{*}

Автор, джерело	Визначення
Данкевич А. Є. [32, с. 122]	Об'єктивно існуюча реальність, яка виникаючи порушує стан рівноваги, і може мати негативні наслідки
Добринь С. В., Шкляр Д. С. [38, с. 51]	Конкретні, фактично виявлені умови, ігнорування яких може призвести до значних втрат
Єрмошенко М. М. [46, с. 39]	Об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на якість явище, систему, механізм, соціальний організм, завдяки чому йому може бути заподіяно шкоду, занепад, попадання в кризовий стан тощо
Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. [96, с. 26]	Реалізація загрози діяльності підприємства, через що виникає ризик небажаних негативних змін в діяльності підприємства (в його функціональних підсистемах)
Колісниченко П. Т. [99, с. 56]	Об'єктивно наявна можливість негативного впливу на функціонування підприємства, внаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, яка навіть може призвести до кризового стану
Рудніченко Є. М. [166, с. 23]	Об'єктивно існуюча реальність, яка може порушити стан рівноваги суб'єктів і призвести до негативних наслідків
Франчук В. І. [185, с. 149]	Деструктивні граничні зміни в корпоративній системі, спричинені реальними втратами, пов'язаними з реалізацією загрози
Цікановська Н. А. [190, с. 110]	Потенційна можливість деструктивного, дестабілізуючого впливу сукупності чинників на стан об'єкта дослідження

^{*} систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

На рівні підприємства небезпека в багатьох випадках трактується як потенційна можливість деструктивного або дестабілізуючого впливу сукупності негативних чинників на його стан. При цьому, якщо така можливість стає реальною, а настання наслідків впливу негативних чинників майже невідворотне, то небезпека переростає у загрозу. Тобто, поняття небезпеки пов'язується з джерелом негативного впливу на підприємство [190, с. 110]. При цьому конкретизація такого джерела є запорукою ефективного прийняття управлінських рішень щодо нейтралізації самої небезпеки, а подальші дії управлінців різних рівнів залежать від масштабів небезпеки.

Небезпека існує завжди, оскільки сама підприємницька діяльність, як і функціонування економічних систем, відбувається у непередбачуваних (небезпечних) умовах. Сучасні тенденції розвитку соціально-економічних систем складно піддаються прогнозуванню, а більшість прогнозів вітчизняних експертів не підтверджуються взагалі. Навіть у країнах зі стабільним соціально-економічним становищем існують небезпеки, пов'язані з глобалізацією суспільства і проблемами загальносвітового масштабу (наприклад, міграція людей із зони бойових дій), які опосередковано впливають на економіку і однозначно негативно – на процеси інвестування. Більшість інституціональних інвесторів, розуміючи наявність небезпек, здійснюють фундаментальний та технічний аналіз потенційних ринків та сформованого бізнес-середовища. Такий аналіз передбачає не лише ретельну увагу до функціонування безпосереднього об'єкта інвестування, а й враховує фактори макрорівня. Дійсно, середовище функціонування бізнесу апріорі було небезпечним завжди, однак чи буде проявлятися така небезпека у певних формах і діях – це питання розвитку суспільства та його інституцій. Від окремих суб'єктів господарювання практично не залежать загальні умови ведення бізнесу та інвестиційний клімат країни, – це сфера відповідальності держави та її інституціональних агентів. Формування позитивного іміджу країни, стабільність функціонування фінансової системи та гарантування прав інвесторів значно знижують негативні оцінки бізнес-середовища та є вагомим перевагою для обрання саме таких країн для інвестування. З позиції

підприємств, це зменшує загальний рівень небезпеки економічної системи певної країни та дозволяє оперувати у процесі інвестиційної діяльності не лише власними ресурсами, а й формувати певний набір альтернатив для реалізації довгострокових інвестиційних програм і стратегій.

Необхідно зазначити, що на практиці реалізація небезпек у певній, чітко вираженій формі, буде носити характер загрози. Досліджуючи економічні процеси на мікрорівні, деякі науковці [32, с. 121] зазначають, що на рівні підприємства під загрозами розуміють певні зміни, потенційні чи реальні події, сукупності умов, процесів чи факторів, які призводять до небажаних для підприємства змін, здатні порушити його стійкість, зумовлюють збитки і втрати. Трактуювання поняття «загроза» наведено в табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Систематизація визначень поняття «загроза»*

Автор, джерело	Визначення
Данкевич А. Є., Ткачук Г. Ю. [32, с. 122]	Наслідок та об'єктивний чинник небезпеки, який потенційно має негативну дію
Добринь С. В., Шкляр Д. С. [38, с. 51]	Сукупність певних факторів, що можуть створювати негативний вплив на діяльність підприємств
Єрмошенко М. М. [46, с. 39]	Конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників чи умов
Живко З. Б. [48, с. 12]	Одна із форм небезпеки, виникнення і розвиток якої спричинено негативною дією зовнішнього середовища та неможливістю контролювати і здійснювати ефективне управління внутрішнім середовищем системи
Колісниченко П. Т. [99, с. 56]	Дія дестабілізуючих природних факторів і/або суб'єктивних, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією і порушенням законів і норм, що може спричинити потенційні або реальні втрати для підприємства
Костюк Ж. С. [103, с. 146]	Частина ризику і конкретна форма небезпеки, яка виникає у разі негативного наслідку прийнятого рішення чи невиправданого ризику
Ляшенко О. М. [113, с. 215]	Небезпека на стадії переходу з можливості у дійсність, встановлюючи такий причинно-наслідковий ланцюжок: небезпека є джерелом загрози
Рудніченко Є. М. [164, с. 192]	Наслідок небезпеки у вигляді об'єктивізованого чинника потенційно негативної дії
Франчук В. І. [185, с. 149]	Дія дестабілізуючих природних і (або) суб'єктивних чинників, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією, порушенням законів і норм, які можуть спричинити потенційні або реальні втрати, що здатні викликати небезпеку для корпоративної системи

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

У більшості тверджень, наведених у табл. 1.6, саме небезпека є джерелом загрози і це є цілком справедливо. Як зазначає Ляшенко О. [113, с. 215], це саме небезпека на стадії переходу з можливості у дійсність, встановлюючи тим самим такий причинно-наслідковий ланцюжок: небезпека є джерелом загрози. Рудніченко Є. вважає, що загроза є наслідком небезпеки у вигляді об'єктивізованого чинника потенційно негативної дії [164, с. 192], при цьому схоже твердження знаходимо і у праці [32, с. 122]. А у праці Франчука В., дещо інший підхід: під загрозою він розуміє дію дестабілізуючих природних і/або суб'єктивних чинників, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією, порушенням законів і норм, які можуть спричинити потенційні або реальні втрати, що здатні викликати небезпеку для корпоративної системи [185, с. 149].

Так, займатися бізнесом – небезпечно, однак загрози для промисловості та для сфери послуг будуть кардинально відрізнятися. Загрози є більш конкретними і здатними вплинути на безпосередню діяльність підприємства або певний функціональний вид діяльності чи ресурс. Головною відмінністю небезпек і загроз є реакція управлінців, яка передбачає використання конкретного інструментарію і необхідних вузькоспрямованих дій у відповідь на загрозу. Небезпека є завжди і передбачає формування загальної системи економічної безпеки підприємства, здатної протистояти негативним тенденціям і подіям. При цьому у процесі прийняття управлінських рішень виникають ризики, оскільки саме схильність менеджменту до кардинальних дій, або дотримання «стриманої» поведінки у процесі розвитку компанії формує, загальний тренд ризикованості бізнесу та вагомості наслідків ухвалених рішень. Можна погодитись з [171, с. 112], що під час вибору альтернативних варіантів дій за наявності загроз, коли очікувані результати, які є найбільш вигідними для забезпечення досягнення встановленої мети в разі їх успішної реалізації, мають ймовірнісний характер, тому в процесі прийняття управлінських рішень виникає економічний ризик. Стосовно невизначеності результату у процесі прийняття рішень зазначає також і Цікановська Н. А.,

трактуючи ризик як ситуацію невизначеності щодо кінцевого результату, спричиненого вибором рішення серед існуючих альтернатив, що може привести до позитивних або негативних наслідків, ймовірність настання яких може бути оцінена [190, с. 113]. Більш деталізовано визначення поняття «ризик» фахівцями з економічної безпеки наведено у табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Систематизація визначень поняття «ризик»*

Автор, джерело	Визначення
Данкевич А. Є., Ткачук Г. Ю. [32, с. 122]	Об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату у разі прийнятого рішення
Добринь С. В., Шкляр Д. С. [38, с. 51]	Ймовірність настання негативного впливу певних подій
Живко З. Б. [48, с. 15]	Форма небезпеки, реалізація якої може мати як позитивний, так і негативний наслідки; в першому випадку це спричинить зростання рівня безпеки, а в другому – приведе до виникнення загрози, а в подальшому – і небезпеки
Рудніченко Є. М. [164, с. 192]	Об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення (дії і/або обставин)
Семенютіна Т. В. [171, с. 108]	Ситуативний аспект діяльності суб'єкта господарювання, що виникає у випадку прийняття управлінських рішень на користь обрання альтернатив ймовірнісного характеру, потенційно здатних шанси досягнення бажаних цілей попри наявність різного роду небезпек та загроз
Цікановська Н. А. [190, с. 113]	Ситуація невизначеності кінцевого результату вибору серед існуючих альтернатив, яка може призвести як до позитивних, так і до негативних наслідків, ймовірність настання яких може бути оцінена

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Аналізуючи наведені у табл. 1.7 визначення, необхідно відмітити їх неоднозначність. Живко З. та Цікановська Н. акцентують увагу на альтернативності наслідків. У [48, с. 15] зазначено, що ризик – це форма небезпеки, реалізація якої може мати як позитивний, так і негативний наслідки; в першому випадку це спричинить зростання рівня безпеки, а в іншому – приведе до виникнення загрози, а в подальшому і небезпеки. Автор

[190, с. 113], підкреслює, що це ситуація невизначеності кінцевого результату вибору серед існуючих альтернатив, яка може привести як до позитивних, так і до негативних наслідків, ймовірність настання яких може бути оцінена.

Необхідно зазначити, що наявність альтернатив пов'язана з прийняттям управлінських рішень, на що акцентують увагу інші науковці. Так, Рудніченко Є. вважає, що ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення (дії і/або обставин) [164, с. 192]. Аналогічне визначення знаходимо у праці Данкевич А. Є. та Ткачук Г. Ю. [32, с. 122], хоча зазначена праця видана значно пізніше. Схожий підхід простежується і у Семенютіної Т., ризик – це ситуативний аспект діяльності суб'єкта господарювання, що виникає у випадку прийняття управлінських рішень на користь обрання альтернатив ймовірнісного характеру, потенційно здатних шансів досягнення бажаних цілей попри наявність різного роду небезпек та загроз [171, с. 108]. Тобто без впливу менеджменту підприємств і обґрунтування певних управлінських рішень, ситуація виникнення ризику може і не відбуватись у певних визначених умовах.

В цілому, з позиції формування дієвої системи протистояння загрозам і ліквідації ризику, необхідно їх мінімізувати, а от з позиції розвитку підприємства – без ризику складно отримувати вагомі конкурентні переваги і втілювати новачії у практику господарювання.

Враховуючи те, що наслідком небезпеки є загроза, в ході нейтралізації якої підприємство приймає рішення і заходи, пов'язані з ризиком, а негативним наслідком безпосереднього прояву ризику може бути послаблення економічної безпеки, тобто продовження існуючої, або поява нової небезпеки, доцільно представити взаємозв'язок понять «небезпека», «загроза» і «ризик» у вигляді циклічної послідовності, яка у часовому просторі має форму спіралі.

Величина кроку зазначеної спіралі свідчить про оперативність забезпечення економічної безпеки, а її діаметр – про масштаби

досліджуваних явищ. Отже, поступове звуження спіралі у часі свідчатиме про успішність заходів щодо посилення економічної безпеки підприємства (рис. 1.6).

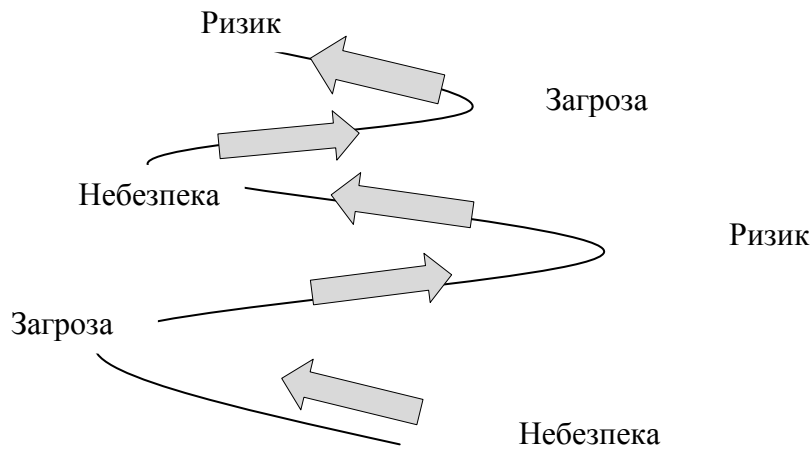

Рис. 1.6. Структура взаємозв'язку понять «небезпека», «загроза» і «ризик»*

* сформовано автором

Як вже зазначалось, економічна безпека підприємства пов'язана з ефективністю його діяльності у певному середовищі, фактори якого здійснюють, як позитивний так і негативний вплив на неї. При цьому позитивний вплив не так гостро відчувається менеджментом підприємств, як негативний. Оскільки саме негативний вплив приводить до втрат ресурсів та інших проблем.

На базі зазначеного спостереження можна констатувати наявність небезпеки як стану існування підприємства у певному середовищі, фактори якого можуть здійснювати, або здійснюють на нього негативний вплив. Тому, на нашу думку, економічна безпека інвестиційної діяльності не є абсолютним станом, а лише мірою захищеності від потенційних загроз. Разом з тим, слід зазначити, що для того, щоб протистояти загрозам, визначений суб'єкт впливу (посадова особа або група осіб) має здійснювати заходи щодо їх усунення. Тут виникає ризик, який по суті описує вірогідність настання події, за якої заходи щодо ліквідації загрози не досягли бажаного ефекту (рис. 1.7).

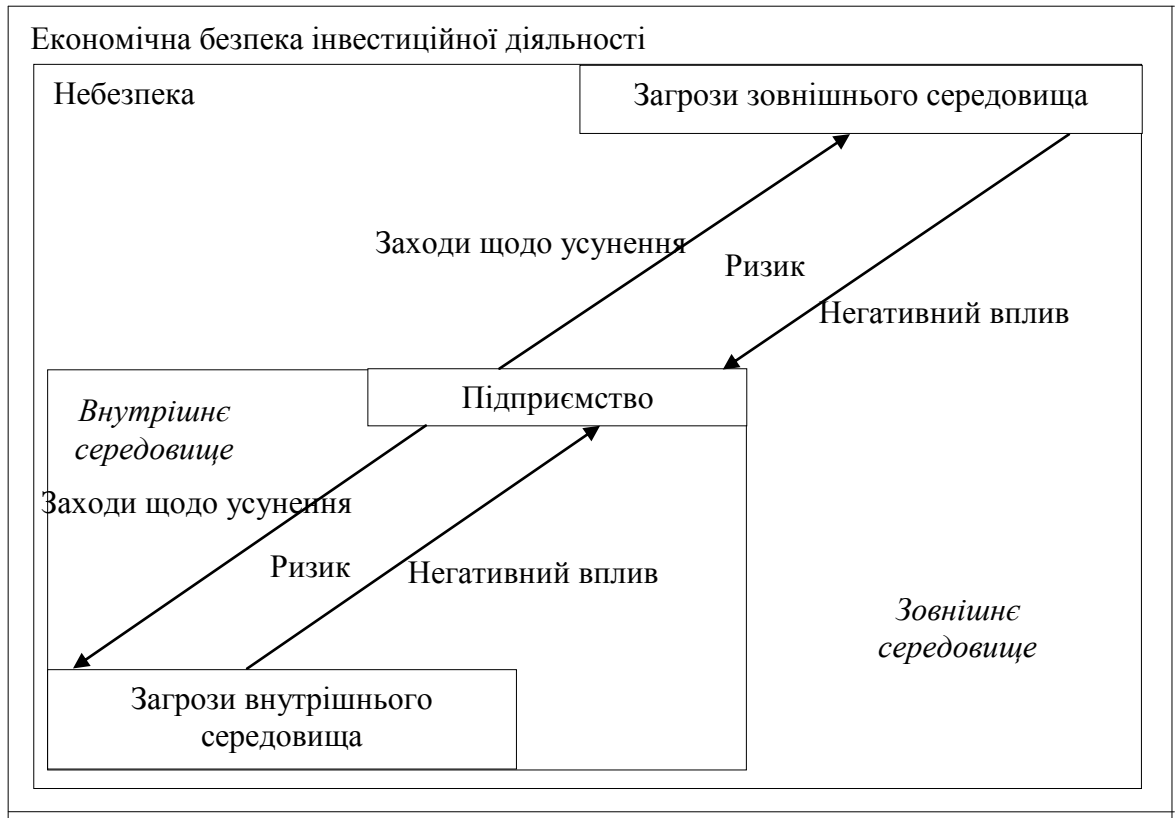

Рис. 1.7. Структура стану економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства *

* сформовано автором

Неможливість розробки універсальних заходів, які спрямовані на нейтралізацію будь-яких загроз вимагають від суб'єкта господарювання використовувати наявний інструментарій, що дає змогу мінімізувати негативний вплив окремих факторів впливу, наражаючи суб'єкта їх застосування на загрози іншого характеру. Саме вдале використання таких інструментів з урахуванням їх недоліків дає змогу мінімізувати або повністю знешкодити негативний вплив загрози. Тому в рамках такої протидії загрозам виникає ризик. Тобто здійснюючи заходи щодо усунення негативного впливу загроз, потрібно розуміти, що існує певна вірогідність настання такої події, за якої зазначенні заходи не досягли бажаного результату, що визначає ризик підприємства.

Враховуючи специфіку функціонування вітчизняних промислових підприємств та «чутливість» інвестиційної діяльності до змін зовнішнього та

внутрішнього середовищ, доцільно сформувані загальне бачення і представити взаємозв'язок понять «небезпека» – «загроза» – «ризик» у ракурсі факторів негативного впливу на інвестиційну діяльність підприємств (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Фактори дестабілізуючого впливу на інвестиційну діяльність підприємств та їх наслідки у контексті актуальних небезпек, загроз та ризиків*

Небезпека	Загроза	Ризик
Дестабілізація стану інституційного середовища		
Недосконалість нормативно-правового забезпечення інвестиційної діяльності. Погіршення інвестиційного клімату країни. Конфлікт інтересів інституційних агентів і бізнесу	Відсутність правового захисту інвестиційної діяльності та програш справ у судах різних інстанцій. Відтік іноземного капіталу та втрата підприємствами інституційних інвесторів застосування корупційних схем рейдерство за участі інституційних агентів	Втрата інвестиційних ресурсів за умови прийняття рішень відстоювання прав у суді. Втрата інвесторів та припинення фінансування спільних інвестиційних проектів. Зростання фінансових витрат за умови існування корупційних схем. Втрата прав власності на підприємство або частину майна
Негативні зміни економічної кон'юнктури світових ринків		
Втрата традиційних ринків. Зниження інноваційно-інвестиційної активності суб'єктів господарювання. Втрата конкурентних переваг. Падіння платоспроможного попиту на товари	Неспроможність реалізувати довгострокові інвестиційні проекти. Втрата привабливості підприємства з позиції потенційних інвесторів. «Фіксація» інвестиційного доходу і припинення інвестування. Необхідність перепрофілювання підприємства і пошуку нових інвестицій	Переорієнтація на короткострокові інвестиційні проекти з меншим рівнем доходності. Зростання вартості доступних інвестиційних ресурсів. Втрата ринкової позиції та обмеження інвестування в цілому
Проблеми ефективного ресурсного забезпечення		
Дефіцит ресурсів. Зростання вартості ресурсного забезпечення. Зростання трансакційних витрат. Втрата можливості здійснювати інвестиційну діяльність	Неможливість здійснення інвестиційної діяльності за існуючих умов. Втрата інвестиційної привабливості певних інвестиційних проектів за рахунок зростання обсягів витрат. Зниження динаміки розвитку компаній	Прийняття рішень щодо «замороження» інвестиційних проектів. Зниження «якості виконання» інвестиційних проектів за рахунок ухвалення рішень щодо економії ресурсів. Прийняття рішень щодо першочергового забезпечення операційної діяльності

Небезпека	Загроза	Ризик
Трансформації у фіскальній сфері		
<p>Посилення фіскального тиску.</p> <p>Неефективна взаємодія з фіскальними органами.</p> <p>Втрата економічної доцільності інвестування.</p> <p>Корупція</p>	<p>Ускладнення реалізації інвестиційних проектів.</p> <p>Створення штучних перепон у процесі інвестиційної діяльності підприємств.</p> <p>Ставки податків значно вищі ніж економічний ефект від реалізації інвестицій.</p> <p>Тиск фіскальних органів з метою отримання неправомірної вигоди від інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання</p>	<p>Переорієнтація на короткострокові інвестиційні проекти з меншим рівнем доходності.</p> <p>Зростання вартості інвестиційних проектів за умови прийняття рішень щодо їх подальшої реалізації.</p> <p>Прийняття рішень щодо використання офшорних схем реалізації інвестиційної діяльності.</p> <p>Зростання фінансових витрат за умови існування корупційних схем</p>
Внутрішньо-організаційні проблеми		
<p>Конфлікт інтересів менеджменту і власників.</p> <p>Неефективна система управління підприємством.</p> <p>Відсутність загальної та функціональних стратегій.</p> <p>Нівелювання значення системи економічної безпеки підприємства</p>	<p>Свідома опортуністична поведінка менеджерів.</p> <p>Максимізація прибутку у короткостроковій перспективі власниками.</p> <p>Втрата контролю над інвестиційними процесами.</p> <p>Прорахунки у інвестиційній стратегії.</p> <p>Зниження рівня загальної економічної безпеки підприємства і економічної безпеки інвестиційної діяльності</p>	<p>Обмеження повноважень менеджерів і втрата найбільш цінних працівників пов'язаних із процесами інвестування.</p> <p>Ухвалення рішень щодо максимізації прибутків власниками з подальшою нестачею інвестиційних ресурсів.</p> <p>Ухвалення помилкових рішень з реалізації інвестиційних проектів стратегічного спрямування.</p> <p>Ігнорування потреби забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності</p>

*сформовано автором

Аналізуючи фактори негативного впливу на інвестиційну діяльність підприємств, необхідно відмітити їх доволі значну кількість, тому доцільно виділити декілька груп таких факторів, що найбільш чітко характеризують загальну проблематику та природу їх походження.

Крім того, доцільно не просто виділити окремий фактор, а й проаналізувати у цьому контексті існуючі небезпеки, загрози та ризики, оскільки саме вони негативно впливають на загальний результат функціонування підприємств.

Одним з найбільш вагомих факторів негативного впливу є дестабілізація стану інституційного середовища, що в останні роки ми спостерігаємо у вітчизняних реаліях функціонування промислових підприємств. В першу чергу це пов'язано з військовими діями та анансованими трансформаціями практично у всіх сферах суспільного життя. З позиції ефективного здійснення інвестиційної діяльності до основних небезпек у межах даного фактора необхідно віднести: недосконалість нормативно-правового забезпечення інвестиційної діяльності; погіршення інвестиційного клімату країни; конфлікт інтересів інституційних агентів і бізнесу. Зрозуміло, що їх значно більше, однак окреслені небезпеки безпосередньо впливають на економічну безпеку інвестиційної діяльності підприємств, оскільки пов'язані з формування відповідного інституційного середовища. При цьому саме конфлікт інтересів інвесторів і представників державних інституцій спонукає до проявів корупції та ускладнення бюрократичних процедур, що йде не на користь держави та негативно впливає на інвестиційний клімат країни, оскільки всі представлені види небезпек взаємопов'язані.

Загрози і ризики, що виділені у межах впливу представленого фактора, є актуальними безпосередньо на рівні підприємств і пов'язані як із системою менеджменту, так і ухваленими управлінськими рішеннями на рівні власників. До основних загроз належать: відсутність правового захисту інвестиційної діяльності та програш справ у судах різних інстанцій (актуалізується за умов виникнення конфліктних ситуацій та наявності судових справ); відтік іноземного капіталу та втрата підприємствами інституційних інвесторів (дестабілізація інституційного середовища приводить до втрати інституційних інвесторів, оскільки починають переважати

спекулятивні настрої короткострокового характеру); застосування корупційних схем (відсутність можливості реалізовувати інвестиційні проекти у визначеному нормативно-правовому і бюрократичному полі); рейдерство за участі інституційних агентів (свідоме використання інституційними агентами правових колізій з метою захоплення бізнесу).

Такі загрози за умови певних прорахунків або свідомого прийняття нелогічних управлінських рішень, перетворюються у досить конкретні і вагомні ризики, а саме: втрата інвестиційних ресурсів за умови прийняття рішень відстоювання прав у суді; втрата інвесторів та припинення фінансування спільних інвестиційних проектів; зростання фінансових витрат за умови існування корупційних схем; втрата прав власності на підприємство або частину майна.

Відразу необхідно відмітити, що саме загрози і ризики повинні привертати увагу фахівців з економічної безпеки, оскільки у їх безпосередній реалізації та наслідках є доволі значна частка управлінської складової, а також елементів злагодженої або незлагодженої взаємодії власників підприємств, менеджерів та інвесторів.

Негативні зміни економічної кон'юнктури світових ринків також є доволі вагомим фактором впливу на економічну безпеку підприємства, який впливає і на його інвестиційну діяльність. За рахунок актуалізації впливу наведеного фактора може відбуватися: втрата традиційних ринків; зниження інноваційно-інвестиційної активності суб'єктів господарювання; втрата конкурентних переваг; падіння платоспроможного попиту на товари. Така ситуація приводить до виникнення відповідних загроз на рівні кожного окремого підприємства, а у сфері інвестиційної діяльності вони проявляються у такому. Підприємства стають неспроможними реалізовувати довгострокові інвестиційні проекти внаслідок слабкої прогнозованості її результатів. Відбувається втрата привабливості підприємства з позиції потенційних інвесторів та здійснюється «фіксація» інвестиційного доходу і припинення інвестування. За умови кардинальних змін підприємствам

доводиться здійснювати перепрофілювання і пошук нових інвестицій, хоча такі заходи не завжди дають відчутний ефект. При цьому вагомість наслідків таких загроз буде відображатись у ризиках, що виникають при ухваленні відповідних управлінських рішень щодо продовження діяльності підприємства на визначеному ринку або намагання мінімізувати загрози будь-яким шляхом. До основних ризиків у цій ситуації можна віднести: переорієнтацію на короткострокові інвестиційні проекти з меншим рівнем доходності, зростання вартості доступних інвестиційних ресурсів при ухваленні рішення щодо подальшого інвестування та реалізації існуючих проектів, втрату ринкової позиції та рішення з обмеження інвестування в цілому.

Крім перших двох факторів негативного впливу на економічну безпеку інвестиційної діяльності підприємств, які надзвичайно складно урахувати менеджменту суб'єктів господарювання та на які практично неможливо глобально вплинути, доцільно виділити також трансформації у фіскальній сфері. Такі трансформації відбуваються за ініціативи державних інституцій та передбачають вплив на загальну систему економічних взаємовідносин держави та бізнесу. Основні небезпеки для інвестиційної діяльності будуть полягати у такому: посилення фіскального тиску; неефективна взаємодія з фіскальними органами; втрата економічної доцільності інвестування; корупція. Такі небезпеки негативно впливають на загальний рівень інвестиційної активності, оскільки невідомі заздалегідь «правила гри» змушують інвесторів обирати помірковану інвестиційну стратегію та мінімізувати загрози і ризики у довгостроковій перспективі.

Щодо загроз, пов'язаних із трансформаціями у фіскальній сфері, необхідно відмітити можливі ускладнення процесів реалізації інвестиційних проектів та створення штучних перепон у процесі інвестиційної діяльності підприємств. Такі загрози є надзвичайно розповсюдженими і пов'язані також із загрозою тиску фіскальних органів з метою отримання неправомірної вигоди від інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. І якщо наведені загрози переважно пов'язані з організаційною складовою взаємодії

контролюючих органів та підприємств, то з точки зору економічної доцільності існує ризик стрімкого зростання ставок оподаткування, які можуть бути значно вищі ніж економічний ефект від реалізації інвестицій.

Тобто економічний ефект від реалізації інвестиційних проектів буде нівелюватися надмірним податковим навантаженням і підштовхуватиме до переходу бізнесу у «тіньовий сектор», а це стимулюватиме в свою чергу корупційну складову. Відповідно, основними ризиками у таких умовах здійснення інвестиційної діяльності для більшості підприємств буде: переорієнтація на короткострокові інвестиційні проекти з меншим рівнем доходності; зростання вартості інвестиційних проектів за умови прийняття рішень щодо їх подальшої реалізації; прийняття рішень щодо використання офшорних схем реалізації інвестиційної діяльності; зростання фінансових витрат за умови існування корупційних схем.

Зазначені проблемні аспекти мають макроекономічну природу і складно піддаються вирішенню на рівні окремого підприємства, тобто до таких умов у більшості випадків доводиться адаптуватись і забезпечувати гнучкість загальної системи управління та системи економічної безпеки підприємства, зокрема.

Проблеми ефективного ресурсного забезпечення також негативно впливають на економічну безпеку інвестиційної діяльності підприємств, однак з позиції можливостей впливу на такі проблеми роль менеджменту значно зростає. У цьому контексті небезпеки для ефективного здійснення інвестиційної діяльності пов'язані із зростанням вартості ресурсного забезпечення, збільшенням обсягів трансакційних витрат та потенційною втратою можливості здійснювати інвестиційну діяльність за критичної нестачі певних ресурсів (у першу чергу, фінансових).

Загрози для підприємств теж цілком зрозумілі – це неможливість здійснення інвестиційної діяльності за існуючих умов; втрата інвестиційної привабливості певних інвестиційних проектів за рахунок зростання обсягів витрат; зниження динаміки розвитку компаній. При цьому такі загрози не

мають надзвичайного критичного значення для функціонування підприємств, однак можуть створити вагомі проблеми для їх розвитку. За умови критичного реагування на такі загрози ризики будуть проявлятися у «замороженні» інвестиційних проектів, що вже реалізуються; зниженні «якості виконання» інвестиційних проектів за рахунок ухвалення рішень щодо економії ресурсів; переорієнтації на потреби операційної діяльності і відтермінування досягнення стратегічних цілей розвитку компаній. В першу чергу, для інвестиційної діяльності необхідний достатній обсяг фінансових ресурсів, що забезпечують потреби інвестування. Однак, за умови виробництва специфічної продукції (наприклад, військового призначення) відсутність інших складових ресурсного забезпечення може не лише зробити певний проект більш дорогим, а й в цілому унеможливити процес його реалізації.

Внутрішньоорганізаційні проблеми є одними з найбільш вагомих з позиції інвестиційної діяльності конкретного підприємства, оскільки саме узгодженість думок власників, менеджменту і зовнішніх інвесторів дозволяє сформувавши ефективну інвестиційну стратегію та є запорукою економічної безпеки такої діяльності. Таким чином, до найбільш вагомих небезпек, що формуються у контексті саме внутрішньоорганізаційних проблем є: конфлікт інтересів менеджменту і власників; неефективна система управління підприємством; відсутність загальної та функціональних стратегій; нівелювання значення системи економічної безпеки підприємства в цілому. Ці небезпеки актуальні не лише з позиції організації інвестиційних процесів, а й з позиції загального становища системи управління підприємством. Якщо зробити акцент саме на інвестиційній діяльності, то серед загроз, що обумовлені наявністю наведених видів небезпек доцільно виділити наведені нижче.

Свідома опортуністична поведінка менеджерів – ігнорування довгострокових інвестиційних проектів з метою максимізації особистого прибутку у короткостроковій перспективі та «саботаж» процесів реалізації поточних проектів, що супроводжується відповідними ризиками.

Максимізація прибутку у короткостроковій перспективі власниками – стимулює ризик намагання власників отримати максимальну корисність у мінімальний період часу без урахування стратегічних перспектив розвитку.

Втрата контролю над інвестиційними процесами – неможливість контролювати час, вартість та ефективність інвестиційної діяльності в цілому і окремих проєктів, зокрема, що породжує ризики ухвалення помилкових рішень з реалізації інвестиційних проєктів стратегічного спрямування.

Прорахунки в інвестиційній стратегії – неможливість чітко реалізувати інвестиційну стратегію підприємства та забезпечити гнучке реагування на зміну умов зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Зниження рівня загальної економічної безпеки підприємства і економічної безпеки інвестиційної діяльності – нівелювання важливості ефективно-діючої системи економічної безпеки підприємства та виникнення ризику ігнорування необхідності забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності.

Визначені фактори негативного впливу на інвестиційну діяльність промислових підприємств мають як макроекономічне, так і мікроекономічне походження, а також відрізняються за ступенем впливу на економічну безпеку. Серед таких факторів необхідно відзначити важливу роль держави та державних інституцій, оскільки активність інвестиційної діяльності як окремих суб'єктів господарювання, так і зовнішніх по відношенню до підприємства інвесторів, залежить від інвестиційного клімату країни та сприяння легкості ведення бізнесу в цілому. Про стан економіки країни саме у розрізі зазначених показників надають різноманітні рейтинги світових інституцій. Відповідно, суб'єктам господарювання доводиться адаптуватись певною мірою до існуючих умов ведення бізнесу та розробляти нові підходи до реалізації загальної та функціональних стратегій розвитку з урахуванням існуючих реалій. При цьому, за умови негативних тенденцій у розвитку економіки певної країни для більшості підприємств не залишається альтернативного вибору джерел інвестування і доводиться власними силами і за рахунок власних ресурсів ініціювати процеси інвестування. Змінюються

підходи до реалізації стратегій та коригуються стратегічні цілі, не виключенням є й інвестиційна діяльність, а це доволі негативно проявляється у стабільності функціонування і розвитку підприємств. Тому і система економічної безпеки підприємства в цілому повинна працювати у різних режимах і передбачати врахування вагомості впливу негативних факторів та можливість повного їх нівелювання, або часткової адаптації до них. Необхідно враховувати, що інвестиційна діяльність має дуалістичний характер впливу на стан економічної безпеки підприємства. З одного боку, безпечний розвиток підприємства вимагає впровадження виробничих інновацій і технологічного переозброєння в результаті інвестиційної діяльності. З іншого боку, реалізація зазначених змін приводить до підвищення ризиків підприємства при реалізації нових видів продукції, збільшення строків повернення інвестованих коштів, що може призвести до зниження рівня його економічної безпеки [120, с. 199]. Загальна економічна ситуація в країні спонукає підприємства до використання лише незначної частини власного прибутку на інвестування в модернізацію та нарощення обсягів і темпів виробництва.

Як правило, при аналізі інвестиційної діяльності розглядаються лише ризики інвестора, і не враховується ризики підприємства – реципієнта інвестицій. Неможливість розробки універсальних заходів, які спрямовані на нейтралізацію будь-яких загроз вимагають від суб'єкта господарювання використовувати наявний інструментарій, що дає змогу мінімізувати негативний вплив окремих факторів впливу.

З огляду на характер впливу зазначених факторів, доцільно буде їх розділити на дві окремі категорії: фактори внутрішнього та зовнішнього впливу. На рис. 1.8 наведені основні фактори, які чинять негативний вплив на економічну безпеку інвестиційної діяльності підприємства.

Негативно впливають на функціонування і перспективи розвитку підприємств, у тому числі за рахунок інвестування, також загальне нестабільне становище в політиці й економіці, зовнішня агресія, окупація

територій і воєнні дії на сході, зниження доходів населення, зростання рівня безробіття.

Рис. 1.8. Основні фактори дестабілізуючого впливу*

* сформовано автором з використанням [102, с. 89; 177, с. 62, 188 с. 373]

В контексті забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства деструктивними є здебільшого фактори зовнішнього середовища, такі як економічна ситуація в країні, стан ринку, законодавство, які характеризуються нестабільністю та постійними трансформаціями.

Також важливим аспектом є налагодженість внутрішньоорганізаційних аспектів управління та правильність прийняття управлінських рішень залежно від обраних цілей інвестиційної діяльності.

Якщо інвестиції здійснюються підприємством для розширення власного виробництва шляхом здійснення прямого інвестування вагомим деструктивним фактором може бути недосконалість законодавчої бази. У випадку здійснення прямих інвестицій за кордоном постає необхідність вивчення особливостей місцевого законодавства у сфері інвестування та відкриття бізнесу. В рамках національної економіки бюрократія та складна процедура реєстрації бізнесу несуть велику загрозу розширенню виробництва шляхом здійснення інвестицій. Тому для ефективно діючої системи економічної безпеки і економічної безпеки інвестиційної діяльності, зокрема, надзвичайно важливою є стратегічна складова, яка є фундаментом подальших дій менеджменту та власників підприємства.

1.3. Теоретико-методичні підходи формування стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств

Успішне подолання негативного впливу дестабілізуючих факторів на процес здійснення інвестиційної діяльності промислового підприємства можливе лише за умови ефективного управління нею, що вимагає застосування дієвої інвестиційної стратегії. Розробка інвестиційної стратегії відбувається на основі чіткого визначення стратегічних орієнтирів інвестиційної діяльності, найголовнішим з яких в сучасних умовах загострення кризових явищ є забезпечення економічної безпеки підприємства. Вирішення зазначених завдань потребує аналізу понять стратегії, стратегічних орієнтирів і стратегічних пріоритетів промислового підприємства в процесі його

функціонування та розвитку. Найбільш відомі з існуючих визначень поняття стратегії підприємства в контексті забезпечення економічної безпеки його інвестиційної діяльності наведені в табл. 1.9. З наведених визначень можна зробити висновок про трактування стратегії як певної програми дій на середньо- або довгостроковий період.

Таблиця 1.9

Систематизація визначень поняття «стратегія»*

Автор, джерело	Визначення
Ансофф І. [3, с. 47, 49]	Системний підхід, що забезпечує складній організації збалансованість і загальний напрям зростання складна і потенційно потужна зброя, за допомогою якої сучасна фірма може протистояти мінливим умовам
Виханский О., Наумов О. [18, с. 222]	Генеральний напрям дій організації, слідування якому в довгостроковій перспективі повинно призвести її до поставленої мети
Гершун А., Горскій М. [25, с. 20]	Шлях компанії, що складається з декількох етапів і який вона повинна пройти від свого теперішнього стану до того цільового стану, який ми плануємо і передбачаємо
Горелов Д., Большенко С. [29, с. 12]	Визначення перспективних орієнтирів діяльності підприємства на основі оцінювання його потенційних можливостей і прогнозування розвитку зовнішнього середовища
Дегтярьова І., Харченко М. [35, с. 5]	Систематичний план його потенційної поведінки в умовах неповноти інформації про майбутній розвиток середовища та підприємництва, що включає формування місії, довгострокових цілей, а також шляхів і правил прийняття рішень для найбільш ефективного використання стратегічних ресурсів, сильних сторін і можливостей, усунення слабких сторін та захист від загроз зовнішнього середовища для майбутньої прибутковості
Живко З. [49, с. 35]	Сукупність стратегічних рішень у площині реагування на зміни чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства
Захаров О. [51, с. 275]	Довготривалі, найбільш принципові і важливі установки, плани, наміри керівників (власників) підприємства, спрямовані на створення та постійний розвиток системи економічної безпеки, здатної адекватно протидіяти всім внутрішнім та зовнішнім небезпекам і загрозам його стабільної роботи та розвитку в даний час, а також у найближчій та віддаленій перспективах
Маковоз О., Передерій Т. [118, с. 448]	Генеральний план функціонування підприємства щодо здійснення інвестиційної діяльності, який включає питання, які пов'язані з послідовним розробленням стратегічних напрямів інвестиційної діяльності, забезпеченням джерелами інвестування, плануванням та ефективним їх використанням
Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. [121, с. 58–60]	План або програму дій з досягнення поставлених цілей

Автор, джерело	Визначення
Портер М. [149, с. 25]	Це створення унікальної й вигідної позиції, що передбачає певний набір видів діяльності
Райзберг Б., Лозовский Л., Стародубцева Е. [155, с. 372]	Довгострокові, найбільш принципові, важливі установки, плани, наміри уряду, адміністрації регіонів, керівництва підприємств по відношенню до виробництва, доходів і видатків, бюджету, податків, капіталовкладень, цін, соціального захисту
Саєнко М. [167, с. 9]	Систематичний план потенційної поведінки в умовах неповноти інформації про майбутній розвиток середовища та підприємництва, що включає формування місії, довгострокових цілей, а також шляхів і правил прийняття рішень для найбільш ефективного використання стратегічних ресурсів, сильних сторін і можливостей, усунення слабких сторін та захист від загроз зовнішнього середовища задля майбутньої прибутковості
Соколенко В., Бондаренко О. [174, с. 72]	Напрямок діяльності підприємства, розроблений на довгостроковій період, дотримання якого забезпечить досягнення поставлених цілей
Хаустова К. [187, с. 184]	Інтегрована система взаємопов'язаних напрямів способів і інструментів досягнення стратегічних цілей шляхом збалансування науково-технічної, ринкової та інвестиційної політики в напрямі розвитку потенціалу на більш новому, якісному рівні відповідно до вимог зовнішнього середовища
Хацер М. [188, с. 109]	Генеральна комплексна програма дій, виражених як в кількісній, так і в якісній формах, які дають чітке представлення про майбутні параметри розвитку суб'єктів господарювання з врахуванням поставлених цілей та ресурсів, необхідних для їх досягнення

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Так у [169, с. 146] стратегія визначається як генеральна програма дій, що виявляє пріоритети вирішення проблем та спрямовує ресурси для досягнення основної мети.

Інші дослідники вважають, що саме довгострокова перспектива розвитку є фундаментом стратегії і згідно з теорією менеджменту, стратегія підприємства являє собою модель дій відповідно до певних правил і прийомів, набір правил і для досягнення довгострокових цілей його розвитку [29, с. 10]. Вона передбачає визначення перспективних стратегічних орієнтирів діяльності підприємства на основі оцінювання його потенційних можливостей і прогнозування розвитку зовнішнього середовища [29, с. 12]. Тобто поєднання елементів внутрішньоорганізаційної системи стратегічного

управління з відповідним інструментальним забезпеченням та врахування зовнішніх факторів, що впливають на досягнення стратегічних цілей дозволяють розробляти як загальну стратегію розвитку підприємства, так і окремі функціональні стратегії.

Необхідно також усвідомлювати важливість розроблення стратегії для формування стратегічних альтернатив. Такі альтернативи можуть бути реалізовані за різними сценаріями залежно від умов діяльності підприємства та його ресурсних можливостей, в межах базової стратегії керівники підприємства можуть вибрати декілька варіантів дій, які називаються стратегічними альтернативами [176, с. 80].

Для економічної безпеки підприємства та безпеки інвестиційної діяльності, зокрема, наявність стратегічних альтернатив є запорукою довгострокового забезпечення належних умов функціонування відповідного суб'єкта господарювання. Як уже зазначалось, існування різних режимів функціонування системи економічної безпеки також залежить від різних факторів, у тому числі і від наявності стратегічних альтернатив. Дійсно, кваліфіковані менеджери завжди розробляють альтернативні варіанти досягнення кінцевих цілей, не виключенням є і сфера економічної безпеки підприємства. Для цього використовуються різноманітні інструменти та методи управління, а також розробляються багатофакторні моделі прогнозування розвитку подій та шляхів досягнення очікуваних результатів.

В рамках функціонування підприємства його стратегія носить довгостроковий характер, що пояснюється багатоманітністю аспектів господарської діяльності. Часто досягнення певних ефектів неможливе без поступової роботи, яка може створити передумови для досягнення остаточних цілей.

Враховуючи таку особливість діяльності підприємства в економічному середовищі, доцільно створювати довгострокові плани, з яких і складається стратегія. Тобто тут мова йде про черговість етапів в рамках виконання заходів, які в свою чергу визначають тактичні дії суб'єкта господарювання

для досягнення бажаного ефекту в рамках стратегії. Нерідко така етапність передбачатиме наявність багатьох напрямів зосередження зусиль підприємства.

Таким чином, стратегія підприємства являє собою систему заходів організаційно-економічного характеру для досягнення його довгострокових цілей. Вона включає в себе: визначення стратегічних орієнтирів функціонування і розвитку підприємства; оцінювання потенційних можливостей підприємства; прогнозування розвитку зовнішнього середовища; узгодження мети і можливостей підприємства з інтересами усіх суб'єктів економічних відносин; розробку ефективної ділової концепції досягнення підприємством конкурентних переваг; розробку генерального плану розвитку підприємства, що визначає пріоритети розв'язання і ресурси для досягнення основної мети [167, с. 8].

В сучасних умовах особливу увагу привертають питання забезпечення необхідного рівня захищеності від існуючих і виникаючих несприятливих процесів, або економічної безпеки підприємства при розробці його інвестиційної стратегії. Ефективна інвестиційна стратегія, спрямована на забезпечення економічної безпеки підприємства, дозволяє створити потенціал для його подальшого розвитку і зростання. Реалізація інвестиційної стратегії полягає у належному управлінні інвестиційною діяльністю; ефективному використанні власних, залучених і запозичених фінансових ресурсів; підтриманні конкурентоспроможності підприємства; стимулюванні інвестиційної активності підприємств, приватних та іноземних інвесторів. Успішність реалізації інвестиційної стратегії залежить від системності, чіткості та обґрунтованості пріоритетів, а також методів, засобів та інструментів її реалізації [100, с. 114]. Трактуювання поняття «інвестиційна стратегія» та «стратегія інвестиційної діяльності підприємства» наведено у табл. 1.10. Аналіз наведених у ній понять дозволяє зробити висновок, що інвестиційна стратегія, як і стратегія інвестиційної діяльності, пов'язана з формуванням довгострокових цілей розвитку інвестиційної діяльності підприємства на основі виважених управлінських рішень, що базуються на належному інформаційно-аналітичному забезпеченні.

Систематизація визначень понять «інвестиційна стратегія підприємства» та «стратегія інвестиційної діяльності підприємства»*

Автор, джерело	Визначення
Бланк І. [10, с. 170]	Є системою довгострокових цілей інвестиційної діяльності підприємства, які визначені загальними завданнями його розвитку та інвестиційною ідеологією, а також вибір найбільш ефективних шляхів їхнього досягнення
Вовчак О. [19, с. 337]	Система довгострокових цілей інвестиційної діяльності підприємства і вибору найефективніших шляхів їх досягнення з врахуванням кон'юнктури інвестиційного ринку загалом і окремо його сегментів
Градов А. [199, с. 589]	Це вибір методів (напрямів) підтримки матеріально-технічної бази і товарно-матеріальних запасів фірми на рівні, що забезпечить фірмі постійний приріст конкурентного статусу
Гриньова В. (ред.) [81, с. 337]	Це формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності й вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення
Землянкін А., Моїсєєв Г. [52, с. 89]	Частина загальної стратегії розвитку підприємства (функціональна стратегія) являє собою систему довгострокових цілей інвестиційної діяльності та вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення. Вона носить відносно стратегії розвитку підприємства підпорядкований характер та має бути узгодженою з її цілями та напрямками
Ігнат'єва І. [79, с. 134]	Це рішення, яке стосується довготермінового планування інвестицій у необоротні активи та їх фінансування
Козаченко Г., Антіпов О., Ляшенко О., Дібніс Г. [97, с. 244]	Система довгострокових цілей інвестиційної діяльності підприємства, що визначається довгостроковими завданнями його розвитку та інвестиційною ідеологією, а також передбачає вибір найбільш ефективних шляхів досягнення поставлених цілей
Майорова Т. [115, с. 22], Хрущ Н. А. [189, с. 34]	Це процес формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності та вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення на базі прогнозування умов здійснення цієї діяльності, кон'юнктури інвестиційного ринку як у цілому, так і на окремих його сегментах
Мартиненко М., Ігнат'єва І. [119, с. 265]	Рішення стосовно довготермінового вкладення капіталу у певну діяльність підприємства
Мешко Н., Солонська Є. [123]	Полягає у формуванні системи довготермінових завдань інвестиційної діяльності підприємства і забезпеченні вибору найефективніших шляхів їх досягнення
Рудніченко Є., Рясних Є., Гавловська Н. [165, с. 79]	План дій, складений на основі вибору найбільш вигідних з економічної точки зору (оптимальних) рішень, які стосуються інвестиційної діяльності та спрямовані на реалізацію стратегічних цілей і завдань підприємства
Федоренко В. [182, с. 18]	Є системою добраних довгострокових цілей і засобів їх досягнення, що реалізуються в інвестиційній діяльності підприємства
Черваньов Д. [191, с. 564]	Формування системи довготермінових цілей інвестиційної діяльності підприємства і вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення
Череп А. [192, с. 137]	Система довгострокових цілей інвестиційної діяльності і набір найбільш ефективних шляхів їхнього досягнення

Автор, джерело	Визначення
Шевчук В., Рогожин П. [196, с. 21]	Є одним з головних факторів забезпечення ефективного розвитку підприємства згідно з обраною ним загальною економічною стратегією
Ястремська О. [200, с. 208]	Система дій щодо вибору об'єктів вкладання економічних ресурсів, їх ефективного залучення, перерозподілу і використання для досягнення цілей інвестування, що забезпечують соціально-економічний розвиток підприємства та його підрозділів на основі їх ефективного функціонування

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Дослідження базових категорій стратегічного управління є фундаментом для подальших розробок та пропозицій, однак доцільно акцентувати увагу також і на баченні загальної стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства. Така позиція ґрунтується на потребі формування певного «міксу» базових елементів стратегічного управління, інвестиційної діяльності та економічної безпеки, що у підсумку дозволить сформулювати певні напрями стратегічного управління безпосередньо у сфері забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності з урахуванням актуальних потреб управління та фактичних загроз для промислових підприємств. Систематизацію визначень поняття «стратегія економічної безпеки» наведено у табл. 1.11.

Одне з найбільш ґрунтовних та всеохоплюючих визначень наведено у праці Захарова О., який вважає, що стратегія забезпечення економічної безпеки підприємства полягає в наявності довготривалих, найбільш принципових і важливих установок, планів і намірів керівників або власників підприємства, спрямованих на створення та постійний розвиток системи економічної безпеки, здатної адекватно протидіяти всім внутрішнім та зовнішнім небезпекам і загрозам його стабільному функціонуванню та розвитку в даний час, а також у найближчій та віддаленій перспективах [51, с. 275].

Необхідно підкреслити, що стратегія економічної безпеки в ідеальному випадку буде певною функціональною стратегією підприємства. Аналогічна

позиція зустрічається у працях Лаврентьєвої Л. [106, с. 51], а у більшості випадків – це один з елементів загальної системи стратегічного управління підприємством.

Таблиця 1.11

**Систематизація визначень поняття «стратегія економічної безпеки»
у наукових джерелах***

Автор, джерело	Визначення
Бгашев М. [7, с. 46]	Генеральний напрям діяльності, при якому забезпечується його захищеність від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих чинників, а також забезпечується стійка реалізація основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності
Вечканов Г. [17, с. 223]	Сукупність найбільш важливих рішень і заходів, націлених на забезпечення прийнятного рівня безпеки роботи підприємства
Захаров О. [51, с. 275]	Довготривалі, найбільш принципові і важливі установки, плани, наміри керівників (власників) підприємства, спрямовані на створення та постійний розвиток системи економічної безпеки, здатної адекватно протидіяти всім внутрішнім та зовнішнім небезпекам і загрозам його стабільної роботи та розвитку в даний час, а також у найближчій та віддаленій перспективах
Лаврентьєва Л. [106, с. 51]	Функціональна стратегія забезпечення економічної безпеки у довгостроковому періоді, яка представляє собою сукупність засобів, заходів, рішень та інструментів, спрямованих на подолання негативного впливу загроз та ризиків задля досягнення рівня економічного прибутку фінансової стійкості та економічного зростання в умовах динамічності зовнішнього середовища
Линник О., Артеменко Н. [111, с. 165]	Сукупність найбільш значущих рішень та заходів, спрямованих на забезпечення прийнятного рівня безпеки функціонування підприємства
Макарчук О. [116, с. 66]	Сформована сукупність заходів, адекватних стану і тенденціям зміни зовнішнього і внутрішнього середовищ, що, згідно з наявними ресурсами, забезпечують стале функціонування і необхідну тенденцію розвитку щодо вибраної місії
Шамаєва Л. [194, с. 74]	Сукупність найбільш значимих рішень, спрямованих на забезпечення належного рівня безпеки функціонування та розвитку підприємства
Сенчагов В. (ред.) [198, с. 740]	Сукупність найбільш значимих рішень і заходів, спрямованих на забезпечення прийнятного рівня безпеки функціонування корпорації

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

У наведених в табл. 1.11 визначеннях, найбільш розповсюдженою позицією [17, с. 223; 111, с. 165; 194, с. 74; 198, с. 740] є трактування стратегії економічної безпеки як сукупності рішень та заходів, спрямованих на забезпечення прийнятного рівня безпеки суб'єкта господарювання.

Для більшості вітчизняних промислових підприємств формалізація процесу стратегічного управління в цілому і розробка конкретних функціональних стратегій на даний час залишається другорядним завданням, оскільки у практичній діяльності мова частіше йде про певні стратегічні орієнтири, що відповідають вимогам сьогодення.

Однією з основних проблем формування довгострокових стратегічних планів є складність прогнозування соціально-економічного та політичного розвитку суспільства та інституціонального середовища функціонування вітчизняної економіки. Ці фактори негативно впливають на загальний процес стратегічного управління та на формування довгострокових стратегій, яким притаманна певна інертність та часовий лаг між прийнятими рішеннями та їх фактичною реалізацією. Також, враховуючи специфіку функціонування промислових підприємств і доволі тривалий виробничий цикл, для розробки функціональних стратегій банально не вистачає ресурсів, оскільки надмірні витрати на реалізацію таких управлінських ідей не забезпечуються отриманим результатом. Тому у межах дослідження більш доцільно розглядати питання не комплексного формування стратегії забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності, а визначення відповідних стратегічних орієнтирів та цілей.

Можна стверджувати, що вибір стратегічних орієнтирів та шляхів їх досягнення – складний і багатогранний процес, оскільки потребує ґрунтовного підходу для визначення не тільки стратегічних цілей, але й тактичних дій на проміжних етапах роботи.

Сукупність тактичних дій підприємства, пов'язаних з реалізацією обраної стратегії, можна розділити на дві окремі групи – горизонтальні та вертикальні. Горизонтальні заходи передбачають роботу, спрямовану на забезпечення необхідного потенціалу, який, в свою чергу, стане основою чи своєрідною ресурсною базою для переходу до наступного етапу – досягнення бажаного ефекту або остаточної цілі.

Звідси випливає тлумачення вертикальних заходів як роботи, спрямованої саме на забезпечення переходу окремих або пов'язаних між собою аспектів діяльності підприємства до нових, якісно та кількісно прогресивніших рівнів, що наближає підприємство до виконання поставлених стратегічних завдань (рис. 1.9).

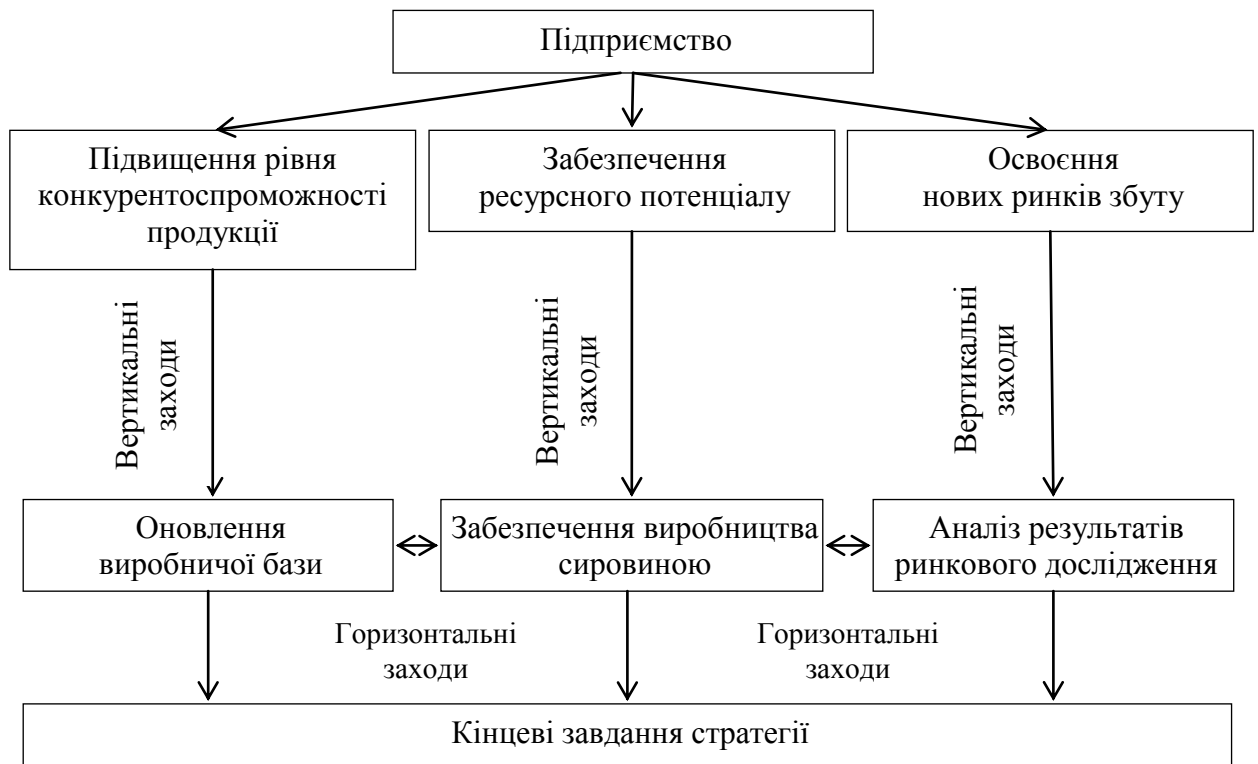

Рис. 1.9. Тактичні заходи підприємства*

* сформовано автором

Прикладом вертикальних заходів може бути залучення додаткового фінансування з метою оновлення виробничої лінії, пошук та реалізація домовленостей з постачальниками необхідних ресурсів для здійснення виробництва, проведення закупівлі маркетингових послуг. До горизонтальних заходів можна віднести технічне переоснащення виробничої лінії, збір даних та проведення розрахунків оптимальної кількості необхідних ресурсів, проведення фокус-груп, опитувань з метою визначення потреб споживачів.

У процесі планування своєї діяльності підприємство визначає стратегічні орієнтири як вектори руху, або вихідні точки і напрямні

подальшого розвитку. Стратегічна цілеспрямованість управління підприємством передбачає наявність у нього таких орієнтирів, які визначають його мету і стратегії, що втілює спосіб досягнення цієї мети [13, 209].

Отже, на думку деяких науковців [108, с. 129], стратегічні орієнтири – це вищий рівень ухвалення рішень, а стратегія, виправдана при одному наборі орієнтирів, не буде ефективною у разі зміни орієнтирів. Таким чином, стратегічні орієнтири часто ототожнюються з метою розвитку підприємства, а їх реалізація дозволяє підприємству набути такого якісного стану, який відповідатиме інтересам його власників, враховуючи потреби споживачів продукції, що виробляється [83, с. 33].

Оскільки стратегічні орієнтири повинні зачіпати різні сфери діяльності суб'єкта господарювання, постає необхідність створення детального плану роботи за зазначеними напрямками. Нерідко досягнення значень показників, поставлених в рамках глобальної стратегії діяльності підприємства, залежить від результатів його діяльності за окремими або, в деяких випадках, пов'язаними між собою сферами. Крім визначення стратегічних орієнтирів діяльності промислового підприємства, доцільною є розробка конкретних тактичних етапів та заходів, передбачених для досягнення необхідного ефекту, запланованого як результат роботи за кожним заздалегідь визначеним етапом. Таким чином, можна стверджувати, що глобальна стратегія діяльності підприємства, або інший довгостроковий план досягнення певних цілей, має ступінчасту структуру, подібну до лінійної організаційної структури підприємства, і стратегічні орієнтири є частиною цієї структури.

Важливим завданням для промислового підприємства є узгодження його стратегічних орієнтирів із стратегічними орієнтирами економічного розвитку галузі, регіону, країни в цілому. В умовах глобального середовища основні стратегічні орієнтири розвитку країни спрямовані на створення інтелектуального базису економіки і перехід від експортно-сировинної до інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку [153, с. 49].

Стратегічні орієнтири розвитку промисловості включають: забезпечення сучасної прогресивної структури галузі на основі створення нових машинобудівних підприємств; створення потужностей для випуску інноваційних прогресивних засобів виробництва в традиційних галузях; модернізацію і технічне переозброєння традиційних галузей; формування кластерів, які об'єднують видобуток сировини, виробництво засобів виробництва і виробництво конкурентоспроможної продукції [93, с. 62].

Отже, в контексті національної економіки, в рамках стратегії розвитку її промислової складової, ключове місце займає стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Результатом такої діяльності можуть стати засоби, за допомогою яких промислове підприємство підвищить рівень ефективності своєї роботи. Це дозволяє зменшити затрати на виробництво і підвищити прибутковість, тим самим впливаючи на рівень валового внутрішнього продукту країни.

Разом з тим, з точки зору вітчизняного промислового підприємства, на мікрорівні в якості основного стратегічного орієнтира його діяльності доцільно розглядати економічну безпеку, важливою підсистемою якої є економічна безпека інвестиційної діяльності. На нашу думку, саме економічна безпека підприємства є основою глобальної стратегії його діяльності. З огляду на бажану довгостроковість та прибутковість діяльності промислового підприємства його стратегія повинна забезпечити певний захист від впливу негативних факторів зовнішнього середовища.

Така стратегія передбачає підтримку і налагоджений процес роботи за всіма напрямками функціонування підприємства, такими як: постачання, збут, фінансування виробництва тощо. Разом з тим, економічна безпека інвестиційної діяльності підприємства є важливим та комплексним стратегічним орієнтиром, досягнення якого забезпечить зростання рівня його економічної безпеки в цілому.

Оскільки економічна безпека інвестиційної діяльності є лише частиною комплексу економічної безпеки, заходи щодо її забезпечення доцільно

розробляти і у рамках тактичного планування, проте результати таких заходів повинні зазначатись під час визначення стратегічних орієнтирів діяльності підприємства.

На нашу думку, в рамках економічної безпеки інвестиційної діяльності слід розглядати два вектори, а саме: залучення інвестиційних коштів та їх розміщення. При цьому стратегічні орієнтири для кожного із зазначених векторів будуть різні, і, як наслідок, поєднуюватимуться з іншими елементами глобальної стратегії підприємства по різному.

Так, для ресурсного забезпечення більш характерним буде початковий етап діяльності підприємства, коли виробник шукає партнера для впровадження виробництва. Це у більшості випадків означатиме спільний із партнером контроль над підприємством, що, за умов недостатності фінансування, створюватиме загрози економічній безпеці підприємства. Але інвестиції у виробництво – це дієвий інструмент його розширення, тому тут важливо визначитись з обсягами інвестування, оскільки саме від цього індикатора буде залежати участь інвестора в управлінні підприємством. Отже, залучення фінансових коштів відкриває нові можливості для підприємства, проте, нейтралізуючи загрозу недостатнього фінансування, створює іншу загрозу – втрату контролю над підприємством.

Звісно, підприємство також може бути інвестором. Якщо на підприємстві наявні вільні фінансові кошти, їх доцільно використовувати з метою отримання прибутку, або отримання контролю над певними сегментами ринку. Тут виникають загрози, пов'язані з неправильною оцінкою позитивного ефекту того чи іншого інвестиційного проекту. Так, підприємство може фінансувати інших суб'єктів господарювання, розраховуючи лише на довгостроковий прибуток від їхньої діяльності, що притаманно прямим або портфельним інвестиціям, або вести більш агресивну діяльність, поглинаючи стратегічно важливі підприємства з метою отримання контролю над сегментами ринку.

Основні стратегічні орієнтири, які відображають характер інвестиційної діяльності підприємства у випадках залучення та надання інвестиційних коштів представлені на рис. 1.10.

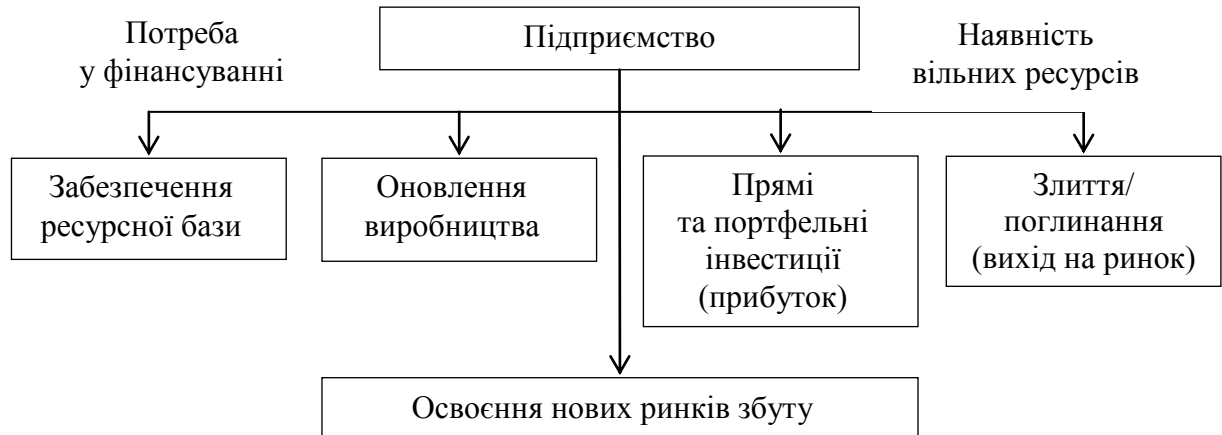

Рис. 1.10. Стратегічні орієнтири інвестиційної діяльності підприємства*

* складено автором

Слід зазначити, що такий стратегічний орієнтир, як освоєння нових ринків збуту, притаманний для обох стратегічних векторів інвестиційної діяльності підприємства. Розуміючи свою позицію на ринку і відсутність фінансування, підприємство може залучитись підтримкою могутнього інвестора, отримавши не тільки фінансування, але й доступ до ринків збуту, проте такий хід буде означати фактично повне підпорядкування підприємства інвестору. Можлива і обернена ситуація, за якої підприємство матиме вільні фінансові кошти та шукатиме можливості виходу на нові ринки збуту і розширення виробництва, поглинаючи менші або більші компанії, які вже функціонують у бажаному сегменті ринку.

Інвестиційна діяльність підприємства здійснюється відповідно до його інвестиційної політики як загального управління формуванням програми капіталовкладень, відбору інвестиційних проектів і прийняття фінансових рішень, які забезпечують довготривалий розвиток підвищення конкурентоспроможності й успішне досягнення поставленої мети. Формування інвестиційної політики підприємства в сучасних умовах

потребує додаткового врахування необхідного рівня економічної безпеки з метою забезпечення його захищеності від існуючих і майбутніх загроз [100, с. 111].

Сукупність організаційно-економічних форм, за допомогою яких реалізується інвестиційна діяльність підприємства являє собою механізм забезпечення його економічної безпеки в зазначеній формі функціонування [90, с. 20]. Для забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності необхідна реалізація ряду завдань, які можна вважати стратегічними орієнтирами інвестиційної діяльності підприємства: узгодження інвестиційної стратегії з кон'юнктурою інвестиційного ринку і векторами економічного розвитку; формування достатніх обсягів інвестиційних ресурсів; обґрунтування використання різних джерел інвестиційних ресурсів для задоволення коротко- і довгострокових потреб підприємства; оцінювання загроз інвестиційній безпеці підприємства як чинників інвестиційного ризику та прийняття заходів щодо зменшення їх негативних наслідків; досягнення високих показників ефективності інвестицій; підтримання високого рівня інвестиційної активності [180, с. 289].

Слід зазначити, що саме залучення коштів в контексті інвестицій носить більш ризиковий характер для його суб'єкта, ніж ризики, на які наражає себе інвестор. Тому одним із основних орієнтирів стратегічного планування і розвитку підприємства є мінімізація інвестиційних ризиків, що визначає ефективність інвестиційної діяльності і безпосередньо впливає на рівень економічної безпеки. Мінімізацію ризиків потрібно розглядати в контексті економічних, організаційних правових та ряду інших аспектів для забезпечення прийняття ефективних рішень щодо інвестиційної діяльності з метою розвитку підприємства. Таким чином, мінімізація інвестиційних ризиків досягається на основі певних системних дій, спрямованих на зменшення зазначених ризиків і максимізацію прибутків, які підприємство отримує в результаті інвестиційної діяльності [37, с. 41].

Зменшення ризиків інвестиційної діяльності і забезпечення економічної безпеки підприємства вимагає від його керівництва розробки ряду інвестиційних стратегій, з урахуванням можливих стратегічних альтернатив, формування генерального плану розвитку, який повинен визначати пріоритети виконання інвестиційних завдань відповідно до обраних стратегічних пріоритетів [145, с. 183].

Існують різні способи зменшення негативних наслідків ризиків, пов'язаних з інвестиційною діяльністю підприємства. Уникнення інвестиційних ризиків можна досягти за рахунок таких заходів: відмова від використання значних обсягів позикового капіталу з метою уникнення втрати фінансової стійкості; відмова від надмірного використання низьколіквідних інвестиційних активів для запобігання можливої майбутньої неплатоспроможності. Обмеження ступеня ризику досягається за рахунок: встановлення граничного розміру позикових коштів для реалізації реальних інвестицій; встановлення мінімального розміру високоліквідних інвестиційних активів.

На нашу думку, при визначенні стратегічних орієнтирів інвестиційної діяльності підприємства, у випадку залучення інвестицій, потрібно враховувати потенційні загрози, які виникають в результаті дії усіх факторів дестабілізуючого впливу, включаючи й ті, що зумовлені реалізацією агресивних інвестиційних стратегій зовнішніх інвесторів.

Наприклад, коли інвестор обирає стратегію ефективного власника, підприємству слід прагнути до збереження і посилення власного контролю над усіма складовими виробництва і збуту продукції. У випадку, коли інвестор обирає стратегію спекулятивного злиття та поглинання, стратегічними орієнтирами підприємства повинні бути збереження володіння контрольним пакетом акцій, усіма об'єктами майнового і немайнового прав.

Отже, враховуючи теоретико-методичні аспекти формування стратегій різних рівнів, та зважаючи на необхідність формування стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств (рис. 1.11), доцільно розробити дієві рекомендації

щодо удосконалення системи економічної безпеки в цілому і економічної безпеки інвестиційної діяльності, зокрема. Такі рекомендації доцільно формувати у межах визначених стратегічних орієнтирів і забезпечувати розробкою конкретних пропозиції щодо їх інструментального та методичного забезпечення.

Рис. 1.11. Стратегічні орієнтири забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств*

* сформовано автором

Серед основних стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств (рис. 1.11) доцільно виділити чотири основні, а саме:

- 1) максимізація прибутку від інвестиційної діяльності за умови достатнього рівня економічної безпеки;
- 2) мінімізація загроз та ризиків при здійсненні інвестиційної діяльності;

3) достатність обсягів інвестиційних ресурсів та підвищення ефективності їх залучення і використання, з урахуванням вимог забезпечення економічної безпеки;

4) ефективне організаційне забезпечення системи стратегічного управління у сфері інвестиційної діяльності та економічної безпеки.

Необхідно більш детально розкрити сутність кожного з напрямів. Так, намагання максимізації прибутку від інвестиційної діяльності не повинні нівелювати завдання ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства, оскільки у довгостроковій перспективі не завжди короткострокові надприбутки забезпечують довгострокову фінансову стабільність. Тому у даному контексті актуальним напрямом і є мінімізація загроз та ризиків при здійсненні інвестиційної діяльності. Це забезпечується виваженими управлінськими рішеннями менеджменту підприємств та ґрунтовною попередньою роботою аналітиків, у тому числі фахівців з економічної безпеки, для яких такі завдання є пріоритетними у їх специфічній діяльності. Звідси формується потреба у належному організаційному забезпеченні системи стратегічного управління у сфері інвестиційної діяльності та економічної безпеки. Зазначимо, що злагоджена взаємодія всіх структур підприємства дозволяє оперативно реагувати на актуальні загрози та ризики, а також забезпечує прийняття управлінських рішень стратегічного і тактичного рівнів. Саме організаційне забезпечення часто є слабкою ланкою економічної безпеки підприємств і не дозволяє ефективно реалізовувати необхідні заходи із забезпечення економічної безпеки.

Окремо необхідно зупинитись на такому напрямі, як достатність обсягів інвестиційних ресурсів та підвищення ефективності їх залучення і використання, з урахуванням вимог забезпечення економічної безпеки. Це пояснюється важливістю ресурсного забезпечення інвестиційних процесів та вагомістю впливу на економічну безпеку підприємства. Якщо прорахунки у використанні інвестиційних ресурсів можуть призвести до фінансових та інших втрат (час, альтернативні можливості, інші ресурси), то неефективне їх

залучення може викликати більш глобальні наслідки (втрата прав власності, банкрутство, рейдерське захоплення, інші негативні явища). Доцільно відмітити, що вищезазначені стратегічні напрями певною мірою взаємопов'язані і здатні суттєво вплинути на економічну безпеку підприємства як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі. При цьому зазначені напрями є стратегічними орієнтирами не лише у межах забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств, а й у контексті забезпечення їх розвитку в цілому.

Висновки до розділу 1

На основі узагальнень та проведеного аналізу теоретичних поглядів вітчизняних та закордонних науковців, дослідження генезису економічної безпеки та основ інвестиційної діяльності, доцільно зробити наступні висновки за даним розділом:

1. Інвестиційна діяльність є обов'язковим елементом довгострокового функціонування підприємства у сучасному конкурентному середовищі. Така діяльність супроводжується значною кількістю небезпек і загроз, що обумовлює потребу у дієвих захисних елементах загальної системи менеджменту підприємств. Враховуючи актуальні тенденції, у вітчизняній економічній науці сформувався цілий напрям безпекології, у якому саме економічна безпека підприємств займає доволі вагоме місце. При цьому, у працях вітчизняних науковців фундаментальні основи формування систем економічної безпеки та окремих її елементів досліджено доволі детально, однак недостатньо уваги приділено забезпеченню економічної безпеки функціональних видів діяльності підприємств.

2. Інвестиційна діяльність є одним з функціональних видів діяльності підприємства і забезпечує акумулювання та ефективне використання

інвестиційних ресурсів відповідно до стратегічних цілей організації, з метою отримання економічного або соціального ефекту. Така діяльність супроводжується загрозами втрати значного обсягу інвестиційних ресурсів за умови неефективного управління та відсутності дієвої системи економічної безпеки. Відповідно, економічна безпека інвестиційної діяльності повинна бути одним з пріоритетів управлінського впливу менеджменту підприємств, що обумовлює потребу у формуванні науково-методичних підходів та розробці необхідного інструментарію забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності.

3. У роботі запропоноване авторське трактування економічної безпеки інвестиційної діяльності – це стан захищеності інвестиційної діяльності підприємства, який забезпечується достатністю інвестиційних ресурсів і організацією процесів взаємодії з вітчизняними та іноземними інвесторами, що сприяє мінімізації негативного впливу екзогенних та ендемогенних факторів на інвестиційну діяльність підприємства. При цьому у науковій літературі зустрічається також поняття «інвестиційна безпека». Авторська позиція полягає у розмежуванні вищенаведених понять, оскільки «інвестиційна безпека» переважно розглядається у контексті макро- та мезорівня, а «економічна безпека інвестиційної діяльності» – на мікрорівні.

4. Визначено, що складність і розгалуженість системи економічної безпеки підприємства та підходів до забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності, обумовлюється агресивністю негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ. Такі фактори мають свою специфіку залежно від галузі та видів діяльності підприємства і поділяються на зовнішні (дестабілізація стану інституційного середовища, негативні зміни економічної кон'юнктури світових ринків, трансформації у фіскальній сфері) та внутрішні (проблеми ефективного ресурсного забезпечення, внутрішньоорганізаційні проблеми). Негативний їх вплив проявляється у формуванні притаманних для промислових підприємств небезпек, загроз та ризиків. У роботі детально проаналізовано взаємозв'язок цих понять та

визначено послідовність їх формування з позиції прийняття управлінських рішень у процесі забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

5. Доведено, що управління інвестиційною діяльністю підприємства передбачає формування дієвої інвестиційної стратегії. При цьому розробка такої стратегії відбувається на основі чіткого визначення стратегічних орієнтирів інвестиційної діяльності, найголовнішим з яких в сучасних умовах загострення кризових явищ, є забезпечення економічної безпеки підприємства. Такі стратегічні орієнтири передбачають наявність стратегічних альтернатив, які забезпечуватимуть гнучкість управлінських процесів та можливість реагування на зміни умов функціонування.

6. Враховуючи існуючі науково-методичні підходи до формування функціональних стратегій різних рівнів та актуальні потреби менеджменту промислових підприємств у визначенні стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності, у роботі визначено орієнтири та детально розкрито їх сутність. До зазначених стратегічних орієнтирів належать: максимізація прибутку від інвестиційної діяльності за умови достатнього рівня економічної безпеки; мінімізація загроз та ризиків при здійсненні інвестиційної діяльності; достатність обсягів інвестиційних ресурсів та підвищення ефективності їх залучення і використання з урахуванням вимог забезпечення економічної безпеки; ефективне організаційне забезпечення системи стратегічного управління у сфері інвестиційної діяльності та економічної безпеки.

Основні наукові результати дослідження за розділом 1 дисертаційної роботи знайшли відображення у наукових роботах автора [54, 57, 58, 61, 62, 66, 68, 71, 73], що наведені у переліку використаних джерел.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз динаміки та структури інвестицій промислових підприємств у контексті їх економічної безпеки

Успішне функціонування національної економіки тісно пов'язано із нарощуванням інвестиційної активності промислових підприємств, адже інвестиції є потужним джерелом економічного зростання та вагомим чинником забезпечення економічної безпеки національного рівня. Залучення інвестицій та ефективне управління інвестиційною діяльністю створює підґрунтя для технічної модернізації виробництва, що, в свою чергу, сприяє зростанню прибутковості та зміцненню економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємств. Економічна безпека інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств залежить не лише від ефективного управління такою діяльністю на рівні системи менеджменту конкретного підприємства. На сьогодні виключно важливе значення має вплив зовнішнього середовища та загальний інвестиційний клімат країни. Тому для обґрунтування конкретних пропозицій та заходів на мікрорівні, доцільно детально проаналізувати ситуацію на рівні країни та галузі, що дозволить більш виважено підійти до вирішення поставлених у дослідженні завдань.

Одним з пріоритетних завдань розвитку держави та інституційних структур є покращення інвестиційного клімату в Україні. Інвестиційний клімат формується за рахунок багатьох чинників – макроекономічної та політичної стабільності, зміцнення національної валюти, ефективних законодавчих ініціатив, спрощення митних процедур, зменшення рівня корупції, розвитку електронних сервісів тощо. Оцінювання рівня

інвестиційного клімату в Україні здійснюється Європейською Бізнес Асоціацією, що кожні півроку розраховує індекс інвестиційної привабливості. Для оцінювання індексу Європейська Бізнес Асоціація використовує шкалу Лайкерта, яка має 5 градацій, де: 1 – вкрай негативно, 5 – вкрай позитивно, 3 – нейтрально.

В останньому опитуванні за підсумками 2018 року взяло участь 115 керівників найбільших міжнародних та українських компаній – членів ЄБА. Динаміку індексу інвестиційної привабливості України з 2012 року представлено на рис. 2.1.

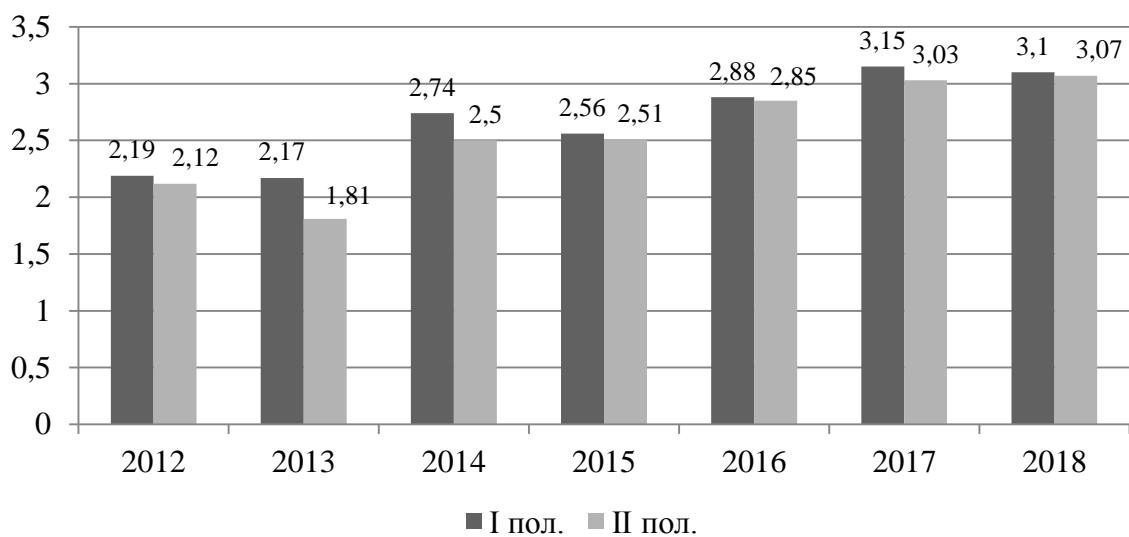

Рис. 2.1. Динаміка індексу інвестиційної привабливості України протягом 2012–2018 років [82]

Протягом 2017–2018 років спостерігається підвищення індексу інвестиційної привабливості порівняно з попередніми 2012–2016 роками, і його значення складає більше 3 балів, а саме: перше півріччя 2017 року – 3,15; друге півріччя 2017 року – 3,03; перше півріччя 2018 року – 3,1; друге півріччя 2018 року – 3,07.

Згідно з проведеними дослідженнями Європейською Бізнес Асоціацією у 2018 році 40 % опитаних бізнесменів не задоволені станом інвестиційного клімату в Україні; 35 % керівників вважають інвестиційний клімат нейтральним;

38 % були незадоволені інвестиційним кліматом; 25 % вважають, що інвестиційний клімат є привабливим (на початку 2018 року таких було 28 %).

До негативних зрушень інвестори відносять: неефективну боротьбу з корупцією, відсутність зрушень у судовій системі, передвиборчий популізм та відтік кваліфікованих кадрів. До позитивних зрушень інвестори відносять: лібералізацію валютного законодавства, стабільність національної валюти, протидію рейдерству, помітний розвиток електронних сервісів та діджиталізацію економіки, постійний діалог влади з бізнесом. До основних змін, що очікують інвестори в Україні належать: реальний прогрес у запровадженні верховенства права та боротьбі з корупцією, політична стабільність, боротьба з контрабандою та тіньовою економікою, судова реформа, земельна реформа, прозора приватизація, покращення інфраструктури, захист прав інтелектуальної власності [82, с. 6–10]. Отже, на сьогодні існує певне коло проблем саме у сфері інвестиційної діяльності, що негативно впливає як на економічну безпеку інвестиційної діяльності окремих підприємств, так і на рівень розвитку промисловості в цілому. Такі негативні тенденції та процеси безпосередньо проявляються у динаміці прямих інвестицій, які безпосередньо відображають основні тенденції у сфері інвестування на рівні держави і опосередковано свідчать про фактичну ситуацію, з якою в цілому стикаються українські підприємства. Динаміку прямих інвестицій (акціонерний капітал) протягом 2012–2018 років наведено на рис. 2.2.

Аналіз наведених на рис. 2.2 даних свідчить, що обсяги прямих інвестицій в Україну значно скоротились у 2014–2016 роках і продовжують залишатись на низькому рівні, що збігається за хронологією зовнішньої агресії на сході України, а також обумовлюється іншими негативними тенденціями у сфері інвестування. Нестабільність соціально-економічної ситуації підштовхує інвесторів обирати помірковану стратегію інвестування, з орієнтацією на короткострокові вкладення з метою мінімізації ризиків. Для вітчизняних підприємств така ситуація проявляється у зменшенні ресурсної

бази (в першу чергу фінансових ресурсів) і сповільненні темпів їх розвитку, оскільки для реалізації масштабних інвестиційних проектів банально не вистачає власних фінансових ресурсів, а наявні на ринку надзвичайно дорогі.

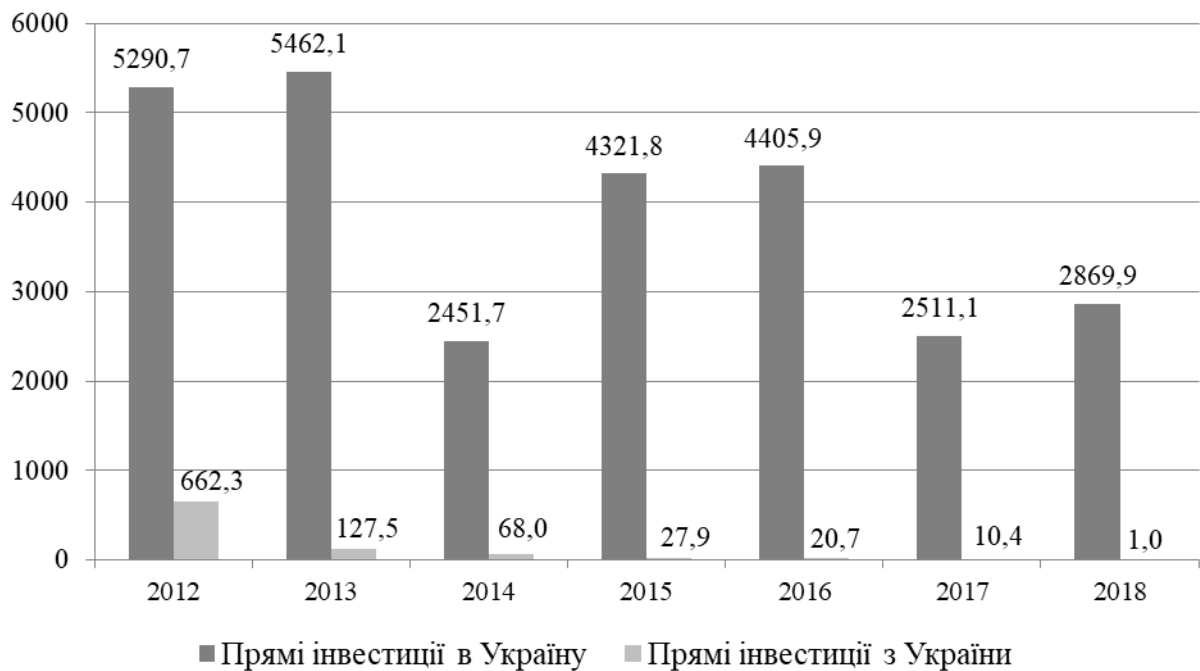

Рис. 2.2. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) протягом 2012–2018 років, млн дол. США*

* побудовано автором за даними [152]

Цікавими та достатньо інформативними є дані про обсяги інвестування в окремі види діяльності, оскільки вони дозволяють зрозуміти секторальний перерозподіл капіталів та визначають пріоритети потенційних інвесторів відповідно до актуальних умов ведення бізнесу. Так, найбільші обсяги іноземних інвестицій спрямовуються на підприємства переробної промисловості (додаток В, табл. В.1).

В цілому необхідно відмітити відсутність тенденції до збільшення обсягів іноземних інвестицій, що свідчить про несприятливий економічний клімат, а це значно знижує рівень інвестиційної привабливості економіки України. В результаті такі важливі сектори вітчизняної економіки, як металургія та машинобудування, не отримують необхідного обсягу іноземних

інвестицій для здійснення технічної та технологічної модернізації виробництва, що негативно впливає на економічну безпеку цих галузей та окремих підприємств.

З метою визначення основних тенденцій у сфері економічної безпеки саме промислових підприємств, доцільно проаналізувати динаміку розвитку промисловості та визначити негативні фактори впливу.

Так, негативною тенденцією для вітчизняної промисловості є наявність проблем з фінансуванням інвестиційної діяльності, що пов'язано з нестабільним станом фінансового сектора економіки і низьким ступенем надійності підприємств як інвесторів. Зазначена проблема виникає в результаті низького рівня валових заощаджень, а її наслідком є нестача інвестиційних ресурсів. Відставання рівня нагромадження основного валового капіталу в Україні, порівняно із загальносвітовим, призводить до уповільнення процесів його оновлення й прискорення зносу основних фондів промислових підприємств. В результаті цього виникає технологічна залежність промисловості від імпорту, гальмується інноваційний розвиток, створюються загрози економічній безпеці на усіх рівнях: підприємства, промисловості, національної економіки [162, с. 18].

Інвестиційна активність виробничої сфери характеризується трьома основними показниками: темпами приросту капітальних інвестицій у промисловості, часткою промисловості у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій, темпами приросту прямих іноземних інвестицій. Динаміка прямих іноземних інвестицій протягом 2011–2018 рр. вказує на недостатні їх обсяги, що є наслідком с глобальної економічної кризи 2007–2009 рр. та агресивні дії проти України, починаючи з 2014 року [140, с. 6]. Без підвищення рівня інвестиційної привабливості України не можливе зростання рівня вітчизняних та іноземних інвестицій, що є запорукою розвитку не лише національної економіки, а й вітчизняних промислових підприємств. Так, до основних факторів, що стримують розвиток промислового виробництва найбільш суттєвими залишається нестача коштів

у вигляді фінансових обмежень та недостатній попит на продукцію, що виготовляється (рис. 2.3). Серед негативних факторів, що стримують промислове виробництво, такий фактор як недостатній попит суттєво зменшився протягом 2015–2018 років, а негативна дія фінансових обмежень залишається на однаковому рівні протягом 2017–2018 років.

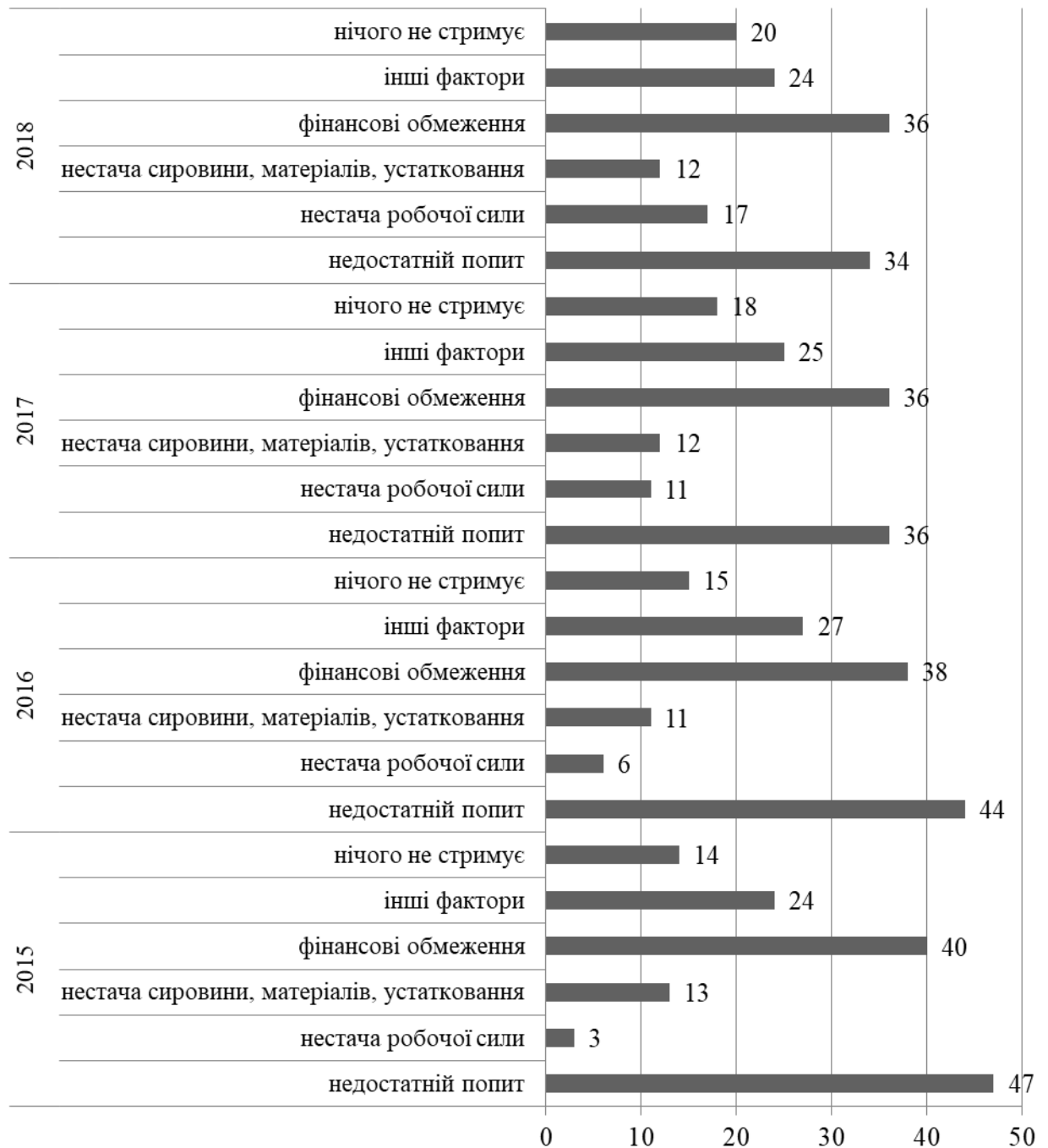

Рис. 2.3. Оцінка впливу факторів, що стримують промислове виробництво протягом 2015–2018 років, %*

* побудовано автором за даними [139]

Аналізуючи стан промисловості в Україні, можна констатувати його складність, яка полягає у: низькому попиті на продукцію, що випускається, нестачі фінансування виробництва, обмеженості ринків збуту продукції, особливо зовнішніх, неефективності матеріально та морально зношених основних фондів, нестачі кваліфікованих трудових ресурсів. У зв'язку з цим, набуває надзвичайної актуальності проблема переходу вітчизняної промисловості на інноваційно-інвестиційну модель розвитку, що вимагає формування нових стратегічних орієнтирів [161, с. 123]. Це пов'язано з тим, що промисловість в Україні перебуває в затяжній кризі і не виконує роль основного драйвера економічного зростання. Підтвердженням цьому є розрахований індикатор ділової впевненості в промисловості та індикатор ділового клімату в промисловості протягом 2015–2019 років (рис. 2.4).

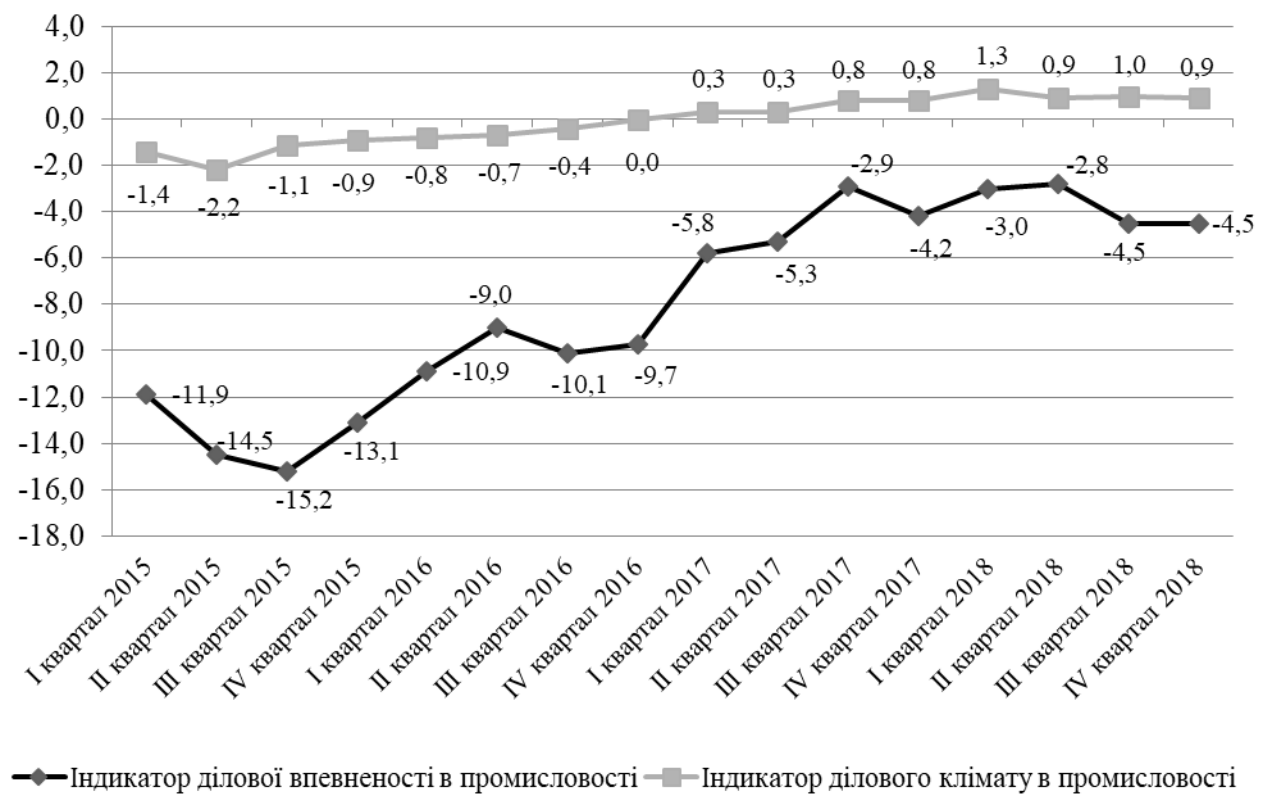

Рис. 2.4. Індикатор ділової впевненості та індикатор ділового клімату в промисловості протягом 2015–2018 років*

* побудовано автором за даними [139]

Індикатор ділової впевненості в промисловості та індикатор ділового клімату обчислені відповідно до Методики розрахунку індикаторів ділових очікувань згідно з вимогами розширеного Спеціального стандарту поширення даних Міжнародного валютного фонду, затвердженої наказом Держстату від 30.12.2014 № 411 (у редакції наказу Держстату від 07.12.2017 № 319 (зі змінами)).

Структуру індикатора ділової впевненості в промисловості протягом 2015–2018 років наведено на рис. 2.5.

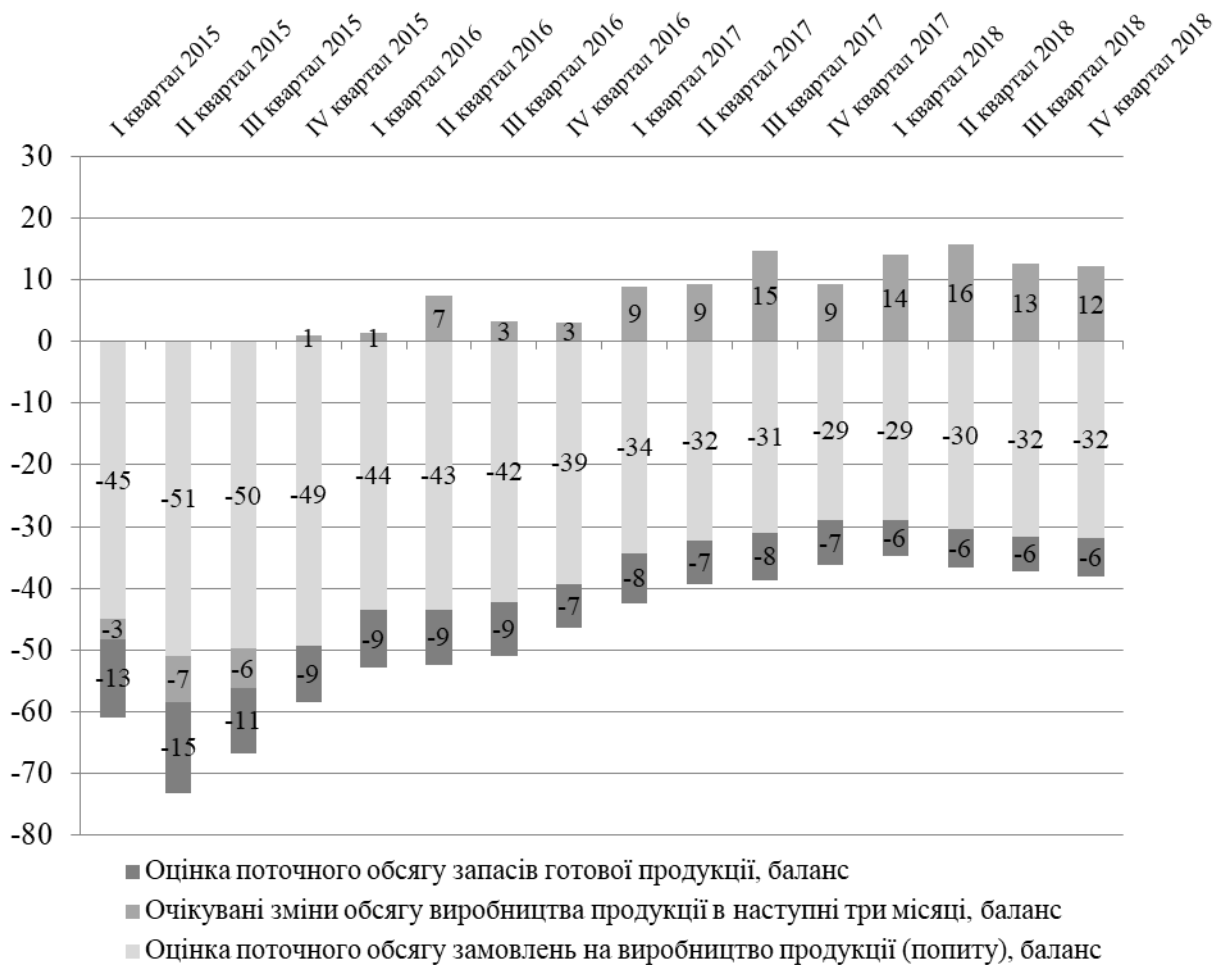

Рис. 2.5. Структура індикатора ділової впевненості в промисловості протягом 2015–2018 років *

* побудовано автором за даними [139]

Так, протягом 2015–2017 років спостерігалось монотонне збільшення індикатора ділової впевненості в промисловості, після чого у 2018 році відбулось нехай незначне, але все ж таки зниження цього показника. Така

ситуація свідчить про існування доволі вагомих проблем у промисловості та сигналізує про виникнення негативного тренду розвитку, що разом з нестабільністю функціонування світових ринків та загостренням протиріч між основними учасниками світової економічної спільноти, може свідчити про загрозу нової масштабної кризи. А до цього вітчизняні підприємства повинні готуватись заздалегідь і удосконалювати свої системи економічної безпеки відповідно до актуальних вимог і тенденцій, що вимагає пошуку власних резервів розвитку.

Структуру індикатора ділового клімату в промисловості протягом 2015–2018 років наведено на рис. 2.6.

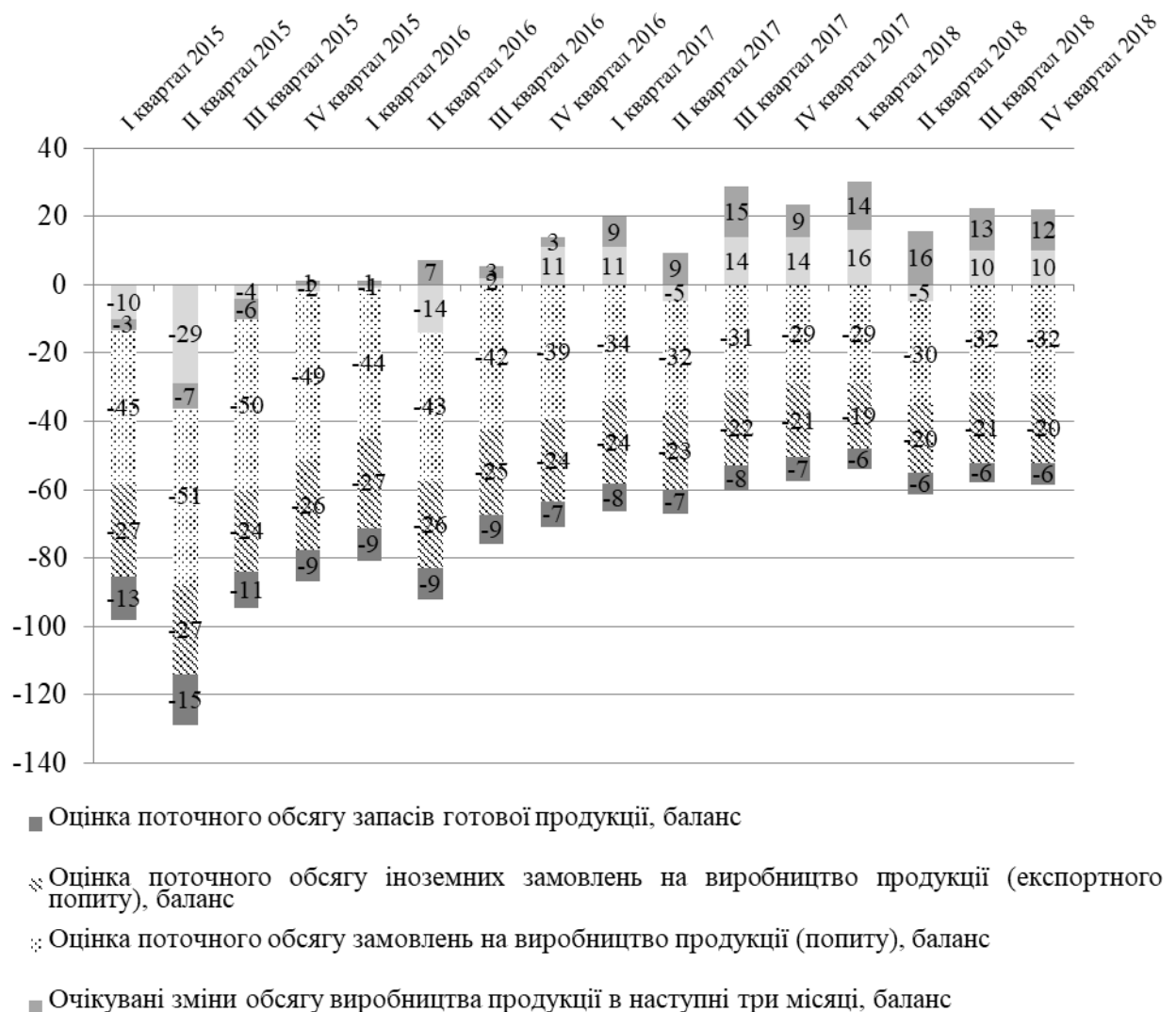

Рис. 2.6. Структура індикатора ділового клімату в промисловості протягом 2015–2018 років*

* побудовано автором за даними [139]

Аналогічна тенденція спостерігається і у зміні індикатора ділового клімату в промисловості: від помітного зростання у 2015–2017 роках до уповільнення темпів зростання у 2018 році порівняно з 2017 роком.

Слід звернути увагу на той факт, що незважаючи на зниження обсягів виробництва та рівня ділової активності, завантаженість виробничих потужностей промислових підприємств у 2015–2018 роках поступово збільшувалась (рис. 2.7).

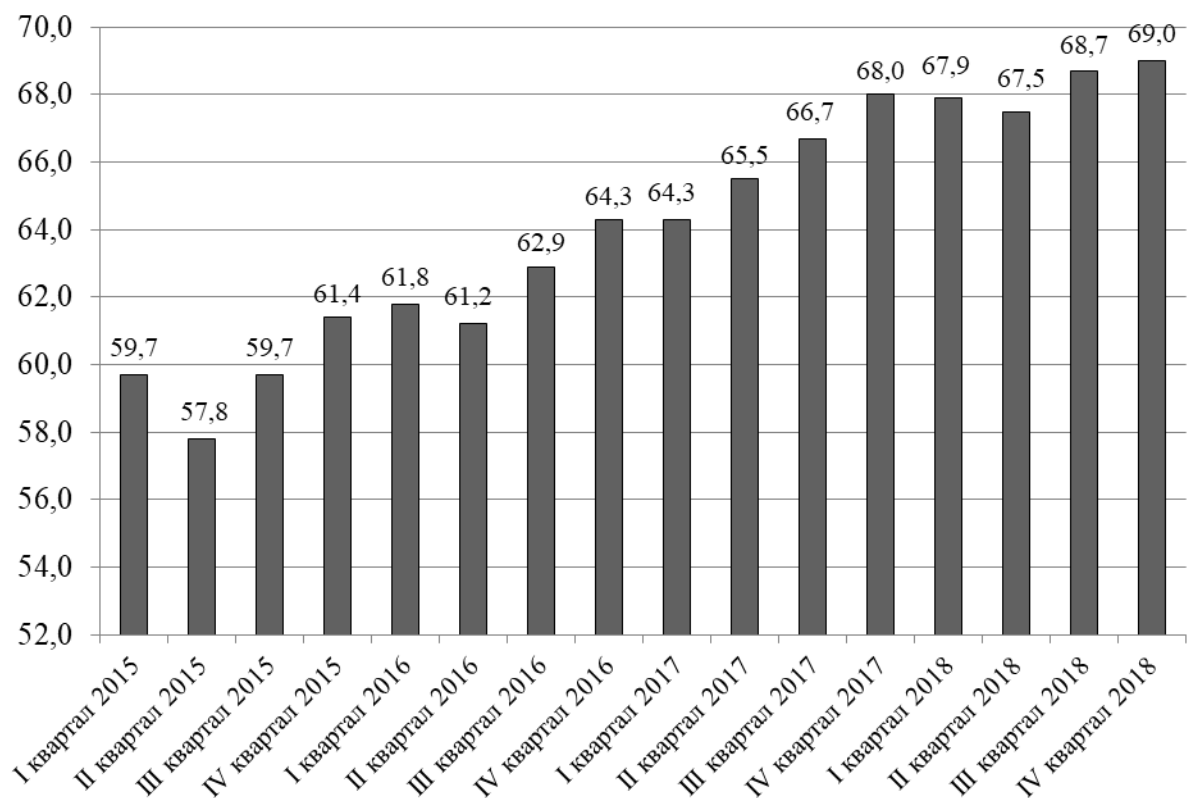

Рис. 2.7. Завантаженість виробничих потужностей промислових підприємств протягом 2015–2018 років, %*

* побудовано автором за даними [139]

Тенденція до зростання завантаженості виробничих потужностей свідчить про необхідність їх нарощення, що потребує збільшення обсягів прямих інвестицій та зростання інвестиційної активності у промисловості, що можна вважати одним з ефективних елементів захисту від потенційних загроз макроекономічного рівня.

Не зважаючи на важливість прямих інвестицій в економіку України, загальний стан капіталовкладень визначають внутрішні капітальні інвестиції, яких щороку вкладається в 3–7 разів більше, саме тому необхідно зупинитися на їх аналізі більш докладно. Впродовж останніх років частка промисловості в загальному обсязі здійснених інвестицій в рамках національної економіки майже не змінювалась і в середньому завжди складала третину від загального обсягу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності
протягом 2012–2018 років, млн грн [86]**

Показник	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього	273256,0	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5	578726,4
Сільське, лісове та рибне господарства	18883,7	18587,4	18795,7	30154,7	50484,0	64243,3	66104,1
Промисловість	91598,4	97574,1	86242,0	87656,0	117753,6	143300,0	199896,0
Будівництво	40760,3	40796,2	36056,7	43463,7	44444,0	52176,2	55993,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	24531,6	22190,3	20715,7	20662,9	29956,8	33664,8	51817,6
Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт	1104,7	964,9	961,5	1469,0	1757,8	2825,7	3103,0
Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	17514,4	15251,5	13245,2	13535,7	18258,0	22096,9	28840,1
Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами	5912,5	5973,9	6509,0	5658,2	9941,0	8742,2	19874,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	32413,0	18472,6	15498,2	18704,0	25107,8	37943,5	50078,3
Складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	16077,6	13073,7	10837,0	9529,4	8126,3	13757,7	16962,7
Поштова та кур'єрська діяльність	385,5	211,5	130,0	104,2	200,4	383,9	384,0
Тимчасове розміщення	1534,7	872,2	867,1	890,2	756,1	1380,0	1473,0
Інформація та телекомунікації	10167,7	9864,0	8175,1	22975,0	15651,2	18395,2	29884,9

1	2	3	4	5	6	7	8
Видавнича діяльність, радіомовлення, телебачення	2775,0	2354,1	1840,8	2304,3	2820,9	3567,8	4744,6
Телекомунікації (електрозв'язок)	6771,5	6875,4	5664,0	19536,4	10705,4	12776,8	21317,8
Комп'ютерне програмування та надання інших інформаційних послуг	621,2	634,5	670,3	1134,3	2124,9	2050,6	3822,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	9021,3	3621,3	2921,5	4065,2	6579,4	7965,3	10798,2
Наукові дослідження та розробки	548,8	599,2	375,4	518,2	758,3	1110,2	1511,4
Діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку, архітектури та інжинірингу, технічні випробування та дослідження	7588,4	2669,6	2314,8	3244,4	4965,6	5562,1	7751,7
Освіта	1463,5	1030,5	820,9	1540,1	2257,3	3492,5	4460,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2707,2	1746,2	1223,9	2367,2	4479,0	6708,3	8138,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2598,0	2544,5	508,7	1044,3	969,9	1649,2	3663,2

Така тенденція характерна для цього сектора економіки, що забезпечує більшу частку у ВВП країни. Разом з тим, слід зазначити, що за умови забезпечення більшого фінансування інвестицій можливо досягти більших обсягів виробництва промислової продукції.

Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами залучення капітальних інвестицій, у 2018 році залишаються: промисловість – 33,85 %, сільське, лісове та рибне господарства – 11,19 %, будівництво – 9,48 %, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 8,77 %, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 8,48 %.

Після явної стагнації 2012–2014 років у промисловості спостерігалось суттєве зростання обсягів капітальних інвестицій упродовж 2016–2018 років (рис. 2.8), що свідчить про певну стабілізацію ситуації на ринках промислової продукції вітчизняного виробництва та певною зацікавленістю у розширенні виробництва та збільшенні виробничих потужностей.

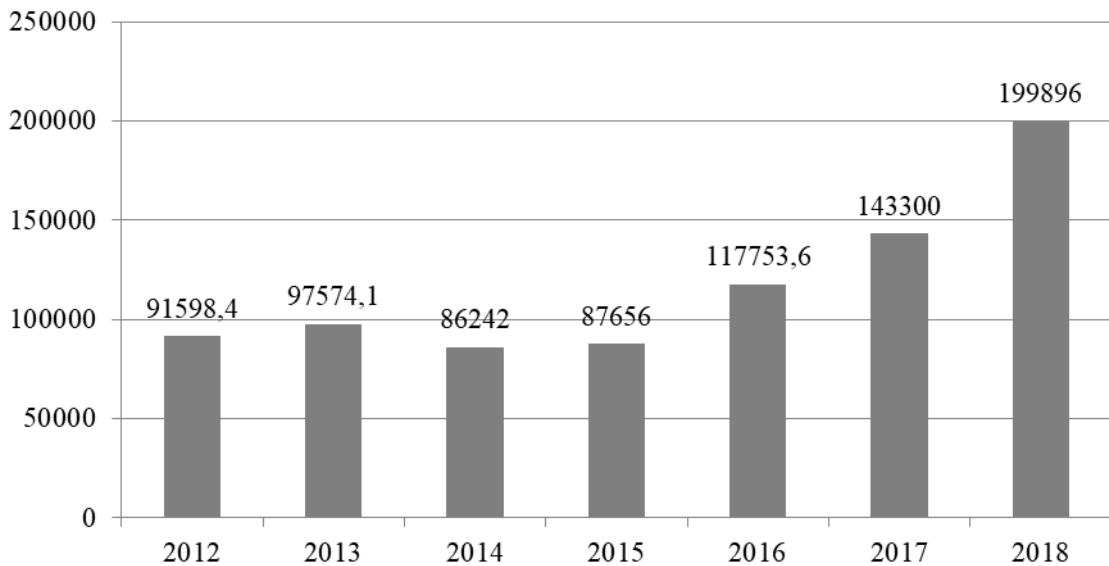

Рис. 2.8. Капітальні інвестиції в промисловості

протягом 2012–2018 роки, млн грн *

* побудовано автором за даними табл. 2.1

Можна стверджувати, що в розрізі промислового сектора переробна промисловість займає провідну позицію з точки зору освоєння капітальних інвестицій і, як наслідок, – за обсягами виробленої продукції (табл. 2.2).

Така тенденція здебільшого пов'язана з можливістю промислової переробки ресурсів, утворених за результатами сільськогосподарської діяльності, що, в свою чергу, свідчить про низьку технологічну базу підприємств промислового сектора країни. Так, наприклад, на підприємствах металургійного виробництва протягом досліджуваного періоду в середньому освоєно майже в 4 рази менше інвестицій ніж на підприємствах переробної промисловості.

Негативною тенденцією для загального рівня економічної безпеки країни та економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств є зменшення обсягів інвестицій у наукоємні виробництва. Акцентування уваги на швидкому отриманні прибутку та обережність іноземних інвесторів проявляється у короткострокових інвестиціях, які менш ризиковані і результат від яких можна швидко отримати, перевести у грошову форму і вивести за межі країни без реінвестування.

**Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності
протягом 2012–2018 років млн дол. [87]**

Показник	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Промисловість	91598,4	97574,1	86242,0	87656,0	117753,6	143300,0	199896,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	22293,5	21624,8	20010,6	18466,3	22545,6	35552,2	53984,6
Переробна промисловість	42276,8	44717,9	42474,4	46219,1	62223,3	73883,8	100869,7
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	13279,7	14941,3	13486,7	13548,5	21291,0	18927,6	30212,8
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів з шкіри та інших матеріалів	371,6	481,5	623,0	987,0	1795,7	1882,3	1846,2
Вироблення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	2258,4	2433,9	2011,8	4031,1	4958,5	6840,6	7533,0
Виробництво коксу та продуктів нафтопереробка	1237,5	674,6	534,2	579,6	759,0	979,4	1502,8
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	3436,6	2653,6	2174,6	1679,7	1708,5	2980,7	2791,8
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів	824,2	1073,0	1413,2	1622,8	1597,9	1878,6	2433,2
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	3790,0	4231,7	3989,0	3817,7	6255,1	10439,8	13132,3
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування	9227,8	10875,0	11833,6	12470,0	14662,8	17829,1	26375,8
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	501,0	194,5	224,5	420,8	537,1	756,2	955,7
Виробництво електричного устаткування	673,4	1000,3	601,7	584,8	1402,3	1484,9	1899,8
Виробництво машин та устаткування, не віднесених до інших угруповань	2781,5	2132,1	2020,8	1945,4	2318,3	3290,7	4057,0
Виробництво автотранспортних засобів	2815,4	3122,9	2627,7	3332,1	3388,1	4781,1	5577,8

Таким умовам відповідають інвестиції у сільське господарство і переробну промисловість з коротким виробничим циклом. Хоча у

короткостроковій перспективі відчувається певний позитивний економічний ефект, однак у довгостроковій – призводить до виникнення системних проблем у розвитку економіки.

На підставі проведеного аналізу динаміки та структури інвестицій промислових підприємств Україні проведемо розрахунок індексу інвестиційної безпеки протягом 2012–2018 років з використанням методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України, які підготовлені відділом економічної безпеки Національного інституту проблем міжнародної безпеки РНБО України (НППМБ РНБОУ) обрано найприйнятніші для практичного використання показники економічної безпеки держави, здійснено класифікацію за окремими складовими, розроблено методичні прийоми визначення фактичних та порогових значень цих показників, зроблено комплексну оцінку рівня економічної безпеки України [122].

Визначення індикатора інвестиційної безпеки відповідно до методичних рекомендацій здійснюється завдяки досвіду інвестиційного забезпечення економіки. Світовий досвід свідчить, що для стабільного економічного зростання країни річні інвестиції за певний період часу мають бути на рівні 19–25 % відносно обсягів ВВП (*GDP*).

Рівень інвестиційної безпеки розрахуємо за формулою (2.1) [122, с. 14]:

$$L_{is} = (I/GDP) \cdot 100 \% \geq 19 - 25 \%, \quad (2.1)$$

де L_{is} – рівень інвестиційної безпеки, %;

GDP – валовий внутрішній продукт, у грошовому вимірі;

I – загальний обсяг реальних інвестицій в економіку країни, у грошовому вимірі.

Цей показник розраховують за формулою [122, с. 14]:

$$I = CI + FDI, \quad (2.2)$$

де CI – капітальні вкладення, у грошовому вимірі;

FDI – прямі іноземні інвестиції, у грошовому вимірі.

Вихідні дані та розрахунок рівня інвестиційної безпеки наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Вихідні дані та розрахунок рівня інвестиційної безпеки України
протягом 2012–2018 років***

Показник	Одиниця виміру	Рік						
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Капітальні вкладення (CI), дані з табл. 2.2	млн грн	273256,0	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5	578726,4
Курс валют [5]	грн	7,993	7,993	15,7686	24,0007	27,1909	28,0672	27,6883
Прямі інвестиції в Україну (FDI), дані з рис. 2.2	млн дол. США	5290,7	5462,1	2451,7	4321,8	4405,9	2511,1	2869,9
	млн грн*	42288,57	43658,57	38659,88	103726,23	119800,39	70479,55	79462,65
Валовий внутрішній продукт (GDP) [15]	млн грн	1404669	1465198	1586915	1988544	2385367	2983882	3558706
Загальний обсяг реальних інвестицій в економіку країни (I), розрахований за формулою (2.2)*	млн грн	315544,57	293531,97	258079,78	376842,63	479016,49	518941,05	658189,05
Рівень інвестиційної безпеки (L_{is}), розрахований за формулою (2.1)*	%	22,46	20,03	16,26	18,95	20,08	17,39	18,50

* розраховано автором

Наведений розрахунок рівня інвестиційної безпеки в Україні протягом 2014–2015 та 2017–2018 років знаходиться нижче порогового значення, що свідчить про неефективну інвестиційну політику та низьку інвестиційну привабливість вітчизняної економіки. Відповідно, потребує розробки

комплекс дієвих заходів покращення інвестиційного клімату на рівні держави в цілому, та формування ефективної інвестиційної політики на промислових підприємствах, зокрема. Ретельна увага саме до інвестиційного клімату країни у контексті дослідження обумовлена його впливом на інвестиційну діяльність різних суб'єктів такої діяльності. При цьому, вплив зовнішнього середовища у розрізі економічної безпеки макро-, мезо- та мікрорівня досліджується більшістю науковців, які звертають увагу саме на зовнішню по відношенню до підприємства природу генерування небезпек, загроз та ризиків. Економічна безпека інвестиційної діяльності промислових підприємств не є виключенням, оскільки саме інвестиційний клімат віддзеркалює загальні тенденції соціально-економічного стану країни та формує безпечне або небезпечне середовище для інвестиційної діяльності.

На інвестиційний клімат впливає значна кількість факторів зовнішнього (глобального) та локального характеру. При цьому, до глобального впливу доводиться пристосовуватись, а локальний вплив можливо регулювати за рахунок впливу держави. Інституціональні структури безпосередньо формують нормативно-правове поле діяльності суб'єктів господарювання, хоча досить часто це відбувається з доволі відчутною затримкою (інерційністю процесів управління). Необхідно враховувати також «інституціональну пам'ять» державних структур, яка у більшості випадків значно сповільнює прогресивні зміни.

Оскільки на ситуацію з інвестуванням на рівні держави вплинути достатньо складно, то для менеджменту підприємств постає одне з найбільш актуальних завдань – забезпечення достатнього рівня економічної безпеки інвестиційної діяльності. Тому одним з важливих елементів вирішення такого завдання є формування достатньої ресурсної бази для реалізації відповідних змін.

Необхідно підкреслити, що ефективність інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання безпосередньо залежить від якості та вартості джерел фінансування, що суттєво впливають на їх економічну безпеку та

потребують розробки науково-методичних підходів до їх обґрунтованого вибору. Для вітчизняних підприємств такий вибір дещо обмежений низьким рівнем зацікавленості іноземних інвесторів, що обумовлює пошук інших джерел фінансування, та високою вартістю фінансових ресурсів на внутрішньому ринку. Не останнє місце у цьому процесі займає також низький рівень гарантування прав інвесторів та недосконалість вітчизняного законодавства.

2.2. Вплив вибору джерел формування інвестиційних ресурсів на економічну безпеку промислових підприємств

З метою детального аналізу впливу вибору джерел формування інвестиційних ресурсів на економічну безпеку промислових підприємств, необхідно дослідити динаміку та структуру інвестицій в цілому по Україні за джерелами фінансування. Динаміку і структуру капітальних інвестицій в Україні за джерелами фінансування протягом 2012–2018 років наведено у табл. 2.4.

Переважає більшість джерел фінансування інвестицій – це власні кошти підприємств та організацій. Причому, збільшення загальних обсягів інвестування відбувається саме за рахунок збільшення власних коштів. Не менш важливим джерелом фінансового забезпечення інвестиційної активності підприємств виступають прямі іноземні інвестиції (ПІІ), однак їх обсяги у промисловість України є незначними – за рахунок коштів іноземних інвесторів у 2014 році освоєно 1,7 % від загального обсягу капітальних інвестицій у промисловість. Слід зазначити, що протягом 2014–2016 років спостерігалось зростання обсягів іноземних інвестицій, проте у 2017 році цей показник знизився майже на третину порівняно з 2016 роком, а 2018 – на дві третини порівняно з 2017 роком, досягнувши рекордно низького значення.

**Динаміка і структура капітальних інвестицій в Україні
за джерелами фінансування протягом 2012–2018 років, млн грн [88]**

Показник	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Усього, у т.ч. за рахунок	273256,0	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5	578726,4
– коштів державного бюджету	16288,3	6174,9	2738,7	6919,5	9264,1	15295,2	22814,1
– коштів місцевих бюджетів	8555,7	6796,8	5918,2	14260,0	26817,1	41565,5	50355,5
– власних коштів підприємств та організацій	171176,6	165786,7	154629,5	184351,3	248769,4	310061,7	409585,5
– кредитів банків та інших позик	39724,7	34734,7	21739,3	20740,1	27106,0	29588,9	44825,4
– коштів іноземних інвесторів	4904,3	4271,3	5639,8	8185,4	9831,4	6206,4	1795,5
– коштів населення на будівництво житла	22575,5	24072,3	22064,2	31985,4	29932,6	32802,5	34645,7
– інших джерел фінансування	10030,9	8036,7	6690,2	6674,7	7495,5	12941,3	14704,7

Разом з тим, впродовж 2014–2018 років збільшувався обсяг інвестицій, що надходили з бюджету. Поряд із зростанням рівня інфляції, інвестиції із державного та місцевих бюджетів значною мірою спричинили збільшення вартості інвестицій в національній грошовій одиниці у 2015 й 2018 роках.

Аналізуючи частки та структуру джерел капітальних інвестицій, можна відзначити спробу підтримати рівень капітальних інвестицій за рахунок коштів бюджету в умовах зменшення обсягів іноземних інвестицій. Це свідчить про зменшення інвестиційної привабливості національної економіки та погіршення інвестиційного клімату в середині країни та недоотримання переваг зовнішнього фінансування. Тут простежується вплив економічної небезпеки інвестиційної діяльності для іноземних інвесторів, в результаті

чого виникають загрози для безпеки національної економіки та окремих суб'єктів господарювання, оскільки відбувається скорочення обсягів фінансування, що необхідно для забезпечення безперервного процесу її зростання. Як наслідок, зменшується кількість виготовленої продукції та зменшується споживання в середині країни. Капітальні інвестиції за видами активів протягом 2010–2018 років наведено на рис. 2.9.

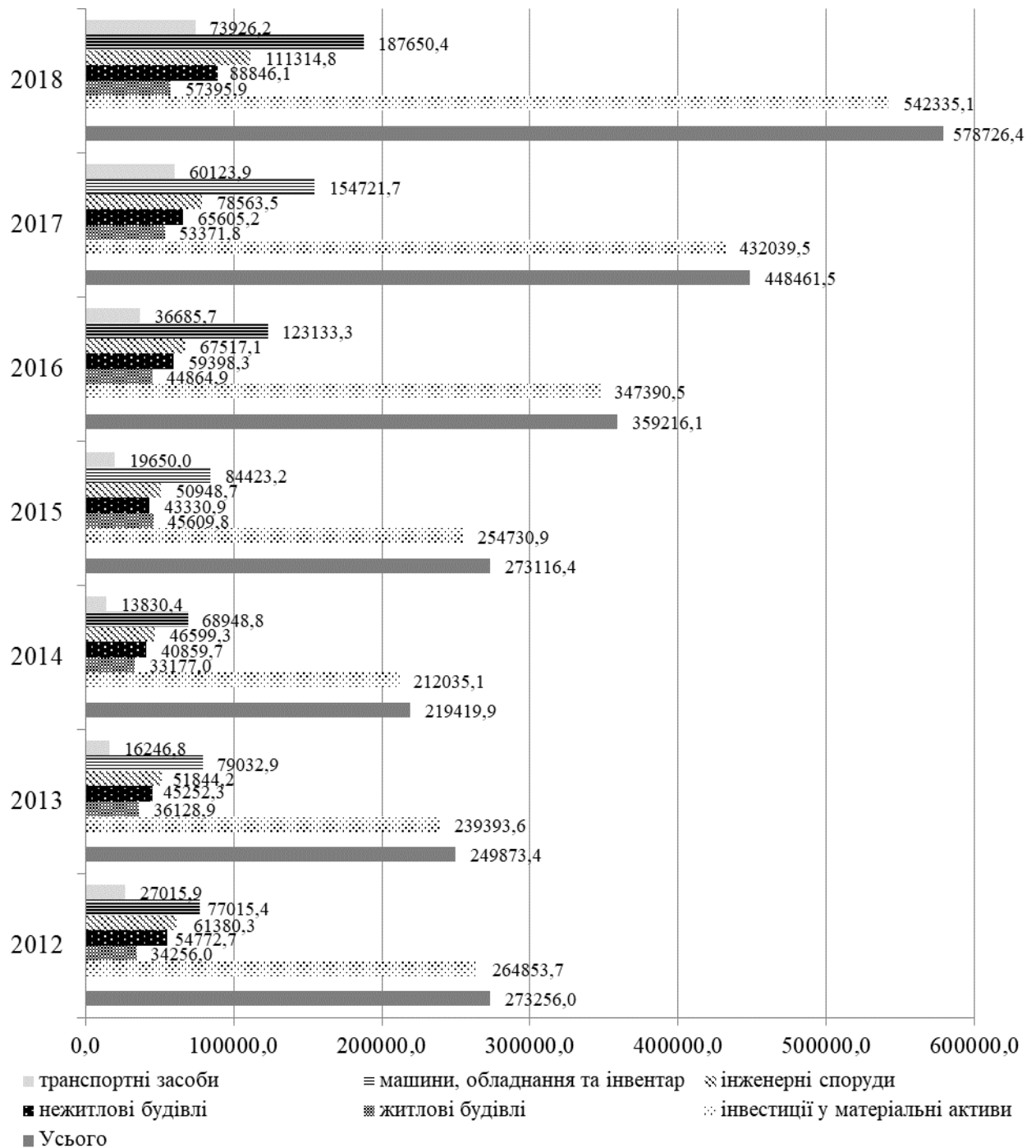

Рис. 2.9. Капітальні інвестиції за видами активів протягом 2012–2018 років, млн грн*

* побудовано автором за даними [85]

Аналіз капітальних інвестицій за видами активів свідчить про те, що переважна більшість вкладень здійснюються у матеріальні активи. При цьому, у період з 2012 до 2014 роки відбувалось зменшення обсягів інвестицій, на зміну якому у 2015 році прийшло монотонне зростання, яке продовжувалось до 2018 року. В структурі інвестицій спостерігається збільшення частки, яка відповідає транспортним засобам, машинам, обладнанню та інвентарю.

Аналіз структури інвестицій у промисловості за їх цільовим призначенням свідчить про те, що у 2015–2018 роках найбільші інвестиційні вкладення відбувались в заміну зношених машин та устаткування (рис. 2.10).

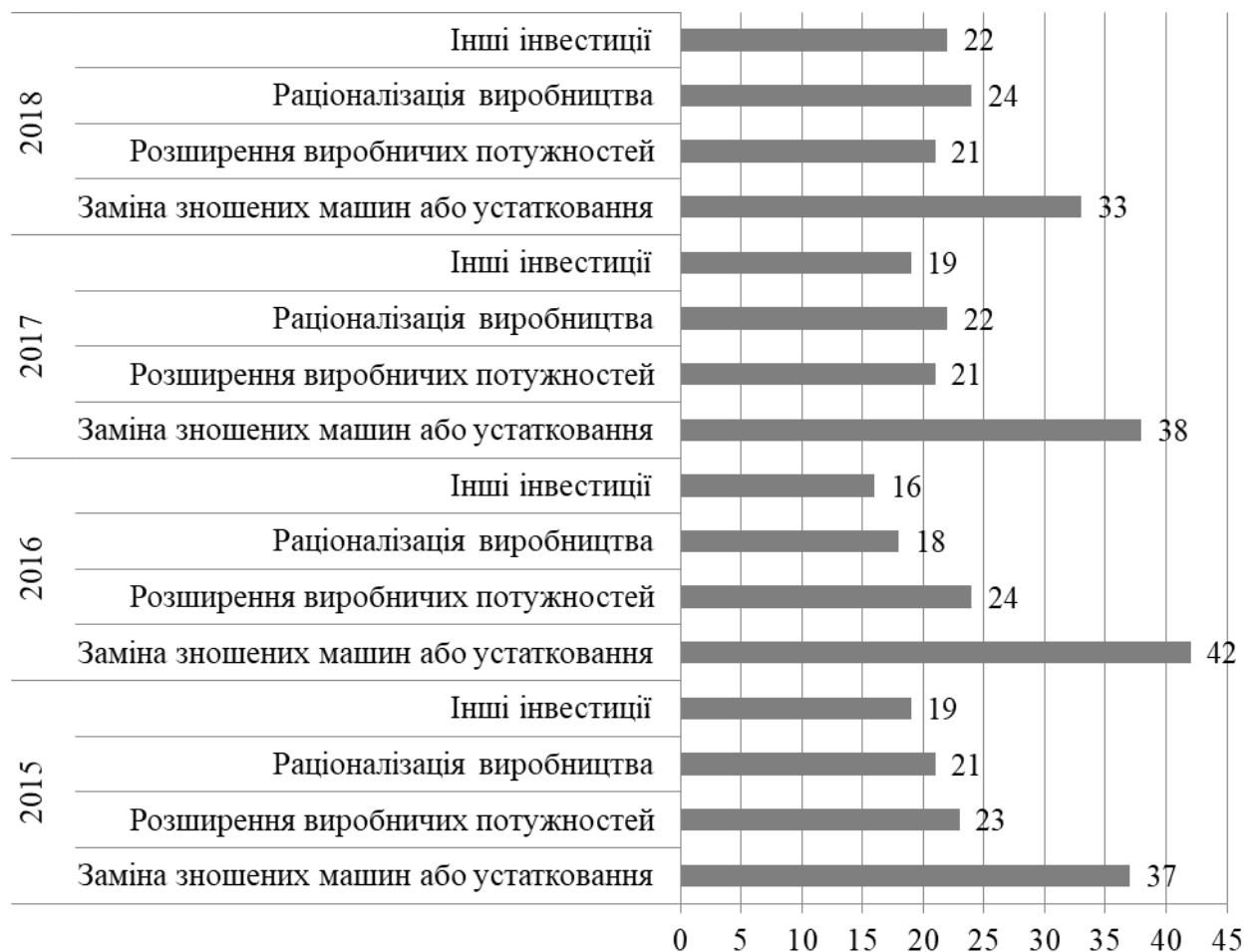

Рис. 2.10. Структура інвестицій у промисловості за їх цільовим призначенням протягом 2015–2018 років, % *

* побудовано автором за даними [80]

Поступово частка інвестицій в заміну зношених машин та устаткування зменшувалась, починаючи з 2016 року. Водночас, друга за величиною частка в загальному обсязі інвестицій у промисловості – в розширення виробничих потужностей – залишалась майже незмінною. Хоч і незначне, але постійне зростання частки інвестицій, спрямованих на раціоналізацію виробництва, свідчить про інноваційний характер інвестиційної діяльності промислових підприємств. З метою подальшого аналізу формування інвестиційних ресурсів та їх впливу на економічну безпеку, проведемо докладний аналіз інвестиційної активності, джерел фінансування інвестиційної діяльності та динаміки надходжень і видатків від інвестиційної діяльності підприємств машинобудівної галузі. Серед них було обрано підприємства, представлені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Загальна характеристика підприємств бази апробації*

Підприємство	Основний вид діяльності
ПАТ «Укрелектроапарат», м. Хмельницький	Виробляє електродвигуни, генератори і трансформатори, електророзподільну та контрольну апаратуру, здійснює дослідження та експериментальні розробки у сфері інших природничих і технічних наук
ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»	Єдиний конструкторсько-технологічний та виробничий комплекс, має високий рівень оснащення виробництва електромеханічних приладів і систем управління мінно-торпедної та ракетної зброї, бронетанкової техніки, космічних апаратів і морських навігаційних комплексів
ПАТ «Хмельницький завод КПУ «Пригма-Прес», м. Хмельницький	Виготовляє сучасні автомати для переробки дроту. До них відносять: дротоцвяхові автомати; пружинонавивні автомати; шайбонавивні автомати; правильно-відрізні автомати; напів-автоматичне устаткування для плетіння металевої сітки типу «рабиця»
ДП «Новатор», м. Хмельницький	Виробництво бортового радіоелектронного, радіолокаційного, радіонавігаційного та іншого обладнання для авіаційної та аерокосмічної галузей, виробництво побутових лічильників та медичної фізіотерапевтичної апаратури
ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн», м. Київ	Науково-технічна діяльність в рамках укладених договорів з підприємствами в таких напрямках: 1. Розробка та виготовлення радіоастрономічної приймальної системи (РПС) для оснащення антен малих радіотелескопів (тричастотна S-, X-, Ka-діапазонів). 2. Розробка та поставка приймачів радіометричних 5 мм діапазону довжин хвиль (ПР-5). 3. Розробка та поставка різних СВЧ-вузлів для суміжних підприємств. Промислова діяльність підприємства проводилась з виготовлення та поставки замовникам: підсилювачів спеціального призначення; герметичних низькочастотних ввідів живлення, фільтруючих, прохідних; хвилеводних та хвилеводно-коаксиальних елементів трактів НВЧ; конденсаторів; ізоляторів

* сформовано за даними сайтів підприємств

Для початку, проаналізуємо динаміку інвестиційної активності досліджуваних підприємств протягом 2014–2018 років, що представлено у табл. 2.6–2.10.

Майже всі підприємства не здійснюють фінансові інвестиції, за виключенням є ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн». Більшість підприємств здійснюють переважно капітальні інвестиції, що спрямовані на оновлення / модернізацію основних засобів виробничого та невиробничого призначення: будівлі та споруди, машини та обладнання, транспортні засоби, земельні ділянки тощо.

У табл. 2.6 наведено динаміку інвестиційної активності ПАТ «Укрелектроапарат», м. Хмельницький.

Таблиця 2.6

**Динаміка інвестиційної активності ПАТ «Укрелектроапарат»
(м. Хмельницький) протягом 2014–2018 років, тис. грн ***

Показник		Рік				
		2014	2015	2016	2017	2018
Основні засоби	– первісна вартість	153042,0	167194,0	169080,0	190557,0	100280,0
	– залишкова вартість	72285,0	79319,0	73330,0	86706,0	212441,0
	– модернізація обладнання	+	+	+	+	+
Незавершені капітальні інвестиції		0	0	0	0	0
Нематеріальні активи	– первісна вартість	2903,0	2949,0	2949,0	538,0	1152,0
	– залишкова вартість	1721,0	997,0	759,0	2971,0	3822,0
Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		4,0	4,0	4,0	4,0	40,0
Інші фінансові інвестиції		0	0	0	0	0
Поточні фінансові інвестиції		0	0	0	0	0

* сформовано автором за даними підприємства

За даними звітності ПАТ «Укрелектроапарат» за останні 5 років, а саме 2014–2018 роки, введено основних фондів на загальну суму 69326253,87 грн, було ліквідовано основних фондів на загальну суму 1652815,34 грн (за початковою вартістю). У 2018 році було придбано: нове обладнання, інструмент, оснастку, комп'ютерну і оргтехніку на суму 30,4 млн грн за рахунок власних коштів підприємства. Придбано: верстат для намотування фольгових обмоток «L.A.E.»; верстати для намотування обмоток «L.A.E.» з емальпроводу; інструмент на оброблювальний центр для обробки деталей та сталі; сепаратор для очистки трансформаторного масла; промисловий шредер; верстат стрічко-відрізний «Мить-1-01 ПА»; газові пальники FBR GAS; піч для плавки алюмінію; підлогомию машину (для основного виробництва). Також було придбано низку засобів вимірювальної та обчислювальної техніки та комп'ютерну антивірусну програму [157].

У табл. 2.7 наведено динаміку інвестиційної активності ПАТ «НВО «Київський завод автоматики».

Таблиця 2.7

**Динаміка інвестиційної активності ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»
протягом 2014–2018 років, тис. грн***

Показник		Рік				
		2014	2015	2016	2017	2018
Основні засоби	– первісна вартість	87468,0	95042,0	93297,0	91275,0	93718,0
	– залишкова вартість	19001,0	22878,0	20202,0	17819,0	21397,0
	– модернізація обладнання	+	+	+	+	+
Незавершені капітальні інвестиції		0	0	0	0	0
Нематеріальні активи	– первісна вартість	365,0	365,0	352,0	255,0	353,0
	– залишкова вартість	88,0	64,0	39,0	32,0	121,0
Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		0	0	0	0	0
Інші фінансові інвестиції		0	0	0	0	0
Поточні фінансові інвестиції		0	0	0	0	0

*сформовано автором за даними підприємства

За даними звітності ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» в придбання основних засобів за останній 2018 рік спрямовано 5531,0 тис. грн, а саме: передавальних пристроїв – 575,0 тис. грн, машин та обладнання – 4807,0 тис. грн, транспортних засобів – 17,0 тис. грн, інших основних засобів – 89,0 тис. грн, малоцінних необоротних матеріальних активів – 43,0 тис. грн. [156].

У табл. 2.8 наведено динаміку інвестиційної активності ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес».

Таблиця 2.8

Динаміка інвестиційної активності

ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес» протягом 2014–2018 років, тис. грн *

Показник		Рік				
		2014	2015	2016	2017	2018
Основні засоби	– первісна вартість	18182,0	18587,0	19058,0	19563,0	19776,0
	– залишкова вартість	8830,0	8786,0	8725,0	8697,0	8451,0
	– модернізація обладнання	+	+	+	+	+
Незавершені капітальні інвестиції		163,0	163,0	163,0	163,0	163,0
Нематеріальні активи	– первісна вартість	543,0	504,0	497,0	485,0	485,0
	– залишкова вартість	511,0	543,0	543,0	491,0	543,0
Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		0	0	0	0	0
Інші фінансові інвестиції		0	0	0	0	0
Поточні фінансові інвестиції		0	0	0	0	0

* сформовано автором за даними підприємства

У ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес» протягом 2018 року було замінено вікна в складальному цеху на суму 11,8 тис. грн, придбано токарно-гвинторізальний верстат – 2 шт. на суму 188,0 тис. грн, комп'ютерну техніку на суму 49,8 тис. грн, пресформу на

12,9 тис. грн та інструменту на 24,0 тис. грн. Модернізація металообробного центру С630 – 120,8 тис. грн [158].

У табл. 2.9 наведено динаміку інвестиційної активності ДП «Новатор», м. Хмельницький.

Таблиця 2.9

**Динаміка інвестиційної активності ДП «Новатор», м. Хмельницький
протягом 2014–2018 років, тис. грн***

Показник		Рік				
		2014	2015	2016	2017	2018
Основні засоби	– первісна вартість	167168,0	137967,0	172153,0	184629,0	195492,0
	– залишкова вартість	61157,0	38603,0	53508,0	52214,0	54101,0
	– модернізація обладнання	+	+	+	+	+
Незавершені капітальні інвестиції		1373,0	275,0	70,0	1508,0	1,0
Нематеріальні активи	– первісна вартість	1883,0	934,0	3585,0	15885,0	16576,0
	– залишкова вартість	413,0	2569,0	1554,0	13937,0	14759,0
Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		0	0	0	0	0
Інші фінансові інвестиції		0	0	0	0	0
Поточні фінансові інвестиції		0	0	0	0	0

* сформовано автором за даними підприємства

ДП «Новатор» систематично здійснює оновлення основних засобів та інвестує доволі значні обсяги фінансових ресурсів у модернізацію обладнання, яке є застарілим [159].

У табл. 2.9 наведено динаміку інвестиційної активності ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн», м. Київ.

Первісна вартість основних засобів ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн» у 2018 році: будинки та споруди – 19509 тис. грн, машини та обладнання – 6976 тис. грн, транспортні засоби – 384 тис. грн,

інші – 1835 тис. грн. Ступінь зносу основних засобів: будинки та споруди – 53 %, машини та обладнання – 98,0 %, транспортні засоби – 68 %, інші – 91,0 %. Ступінь використання основних засобів: всі основні засоби використовуються на 100 %. Сума нарахованого зносу – 19208 тис. грн. Суттєвих змін основних засобів не було [160].

Таблиця 2.10

Динаміка інвестиційної активності
ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн», м. Київ
протягом 2014–2018 років, тис. грн*

Показник		Рік				
		2014	2015	2016	2017	2018
Основні засоби	– первісна вартість	30940,0	30539,0	29845,0	29346,0	28853,0
	– залишкова вартість	12113,0	11397,0	10786,0	10158,0	9645,0
	– модернізація обладнання	+	+	+	+	+
Незавершені капітальні інвестиції		0	0	0	0	0
Нематеріальні активи	– первісна вартість	507,0	507,0	509,0	509,0	548,0
	– залишкова вартість	11,0	8,0	7,0	4,0	40,0
Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		2466,0	2466,0	2466,0	2466,0	2455,0
Інші фінансові інвестиції		0	0	0	0	0
Поточні фінансові інвестиції		0	0	0	0	0

* сформовано автором за даними підприємства

У звітному році науково-технічна діяльність ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн» проводилась в рамках укладених договорів з підприємствами підприємницького сектора та договорів з Національним центром управління та випробувань космічних засобів в наступних напрямках: розробка КД на НВЧ приймальний та передавальний модулі для радіолокаційного датчика, розробка пропозицій щодо напрямів модернізації антенних систем ЦКДЗ, створення радіотелескопа на базі

антенної системи ЦКДЗ для участі в РНДБ-експериментах, модернізація системи керування та елементів приймального тракту MARK-4В. Для власних потреб проводить власні маркетингові дослідження ринку, на якому працює, а також здійснює моніторинг різних аспектів діяльності компаній-конкурентів всеукраїнського та регіональних ринків [160].

Аналіз джерел фінансування інвестиційної діяльності досліджуваних підприємств протягом 2014–2018 років представлено у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Джерела фінансування інвестиційної діяльності промислових підприємств протягом 2014–2018 років, тис. грн*

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
ПАТ «Укрелектроапарат», м. Хмельницький					
Власний капітал	297889,0	164311,0	153544,0	206983,0	253100,0
Довгострокові кредити банків	11600,0	8275,0	0	4613,0	541,0
Цільове фінансування	0	0	0	0	0
Короткострокові кредити банків	14400,0	7500,0	13100,0	7713,0	4687,0
ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»					
Власний капітал	57668,0	68877,0	71160,0	64265,0	69498,0
Довгострокові кредити банків	0	0	0	0	0
Цільове фінансування	0	0	0	0	0
Короткострокові кредити банків	0	0	0	0	0
ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес», м. Хмельницький					
Власний капітал	11070,0	11519,0	11261,0	12038,0	10742,0
Довгострокові кредити банків	0	0	0	0	0
Цільове фінансування	0	0	0	0	0
Короткострокові кредити банків	0	0	0	0	0
ДП «Новатор», м. Хмельницький					
Власний капітал	76629,0	115077,0	100883,0	140744,0	140699,0
Довгострокові кредити банків	0	0	0	0	0
Цільове фінансування	923	665	405	150	0
Короткострокові кредити банків	13330,0	0	64520,0	13977,0	4815,0
ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн», м. Київ					
Власний капітал	15725,0	17944,0	15781,0	15814,0	16578,0
Довгострокові кредити банків	0	0	0	0	0
Цільове фінансування	0	0	0	0	0
Короткострокові кредити банків	219,0	0	0	0	0

* сформовано автором за даними підприємства

Більшість досліджуваних підприємств використовують власні кошти для здійснення інвестиційної діяльності. Це обумовлено значною вартістю кредитних ресурсів та низькою привабливістю вітчизняних підприємств для іноземних інвесторів. Саме тому необхідний дієвий інструментарій, що оцінюватиме ефективність інвестиційної діяльності при залученні різних джерел фінансуванні з мінімальною шкодою для параметрів системи економічної безпеки. Підприємства не намагаються ризикувати, оскільки не впевнені у реалізації інвестиційних проектів та розширенні наявної інвестиційної діяльності. Отже, потребує удосконалення методичний інструментарій щодо залучення інвестиційних ресурсів з урахуванням чинників ризику інвестиційної діяльності промислового підприємства.

Динаміку надходжень і видатків від інвестиційної діяльності досліджуваних підприємств протягом 2014–2018 років наведено у табл. 2.12–2.16.

Динаміку надходжень та видатків від інвестиційної діяльності ПАТ «Укрелектроапарат», м. Хмельницький наведено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Динаміка надходжень та видатків від інвестиційної діяльності

**ПАТ «Укрелектроапарат», м. Хмельницький
протягом 2014–2018 років, тис. грн***

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Надходження від реалізації необоротних активів	539,0	0	3,0	0	215,0
Витрачання на придбання необоротних активів	0	0	0	-22549,0	-20251,0
Виплати за деривативами	-6784,0	-11140,0	-492,0	0	0
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-6245,0	-11140,0	-489,0	-22549,0	-20036,0

* сформовано автором за даними підприємства

Сукупні витрати від інвестиційної діяльності ПАТ «Укрелектроапарат» у 2018 році склали 20251,0 тис. грн, а саме – витрати на придбання

необоротних активів. Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності у 2018 році склав (–20036,0) тис. грн. Протягом попередніх років чистий рух коштів від інвестиційної діяльності у ПАТ «Укрелектроапарат» також був від’ємним і складав: у 2014 році – (–6245,0) тис. грн, 2015 році – (–11140,0) тис. грн, 2016 році – (–489,0) тис. грн, 2017– (–22549,0) тис. грн.

Динаміку надходжень та видатків від інвестиційної діяльності ПАТ «Укрелектроапарат» (м. Хмельницький) наведено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Динаміка надходжень та видатків від інвестиційної діяльності

ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»

протягом 2014–2018 років, тис. грн*

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Надходження від реалізації необоротних активів	0	0	0	0	0
Витрачання на придбання необоротних активів	–1148,0	–6485,0	–714,0	–1441,0	–5629,0
Інші платежі	0	0	0	0	0
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	–1148,0	–6485,0	–714,0	–1441,0	–5629,0

* сформовано автором за даними підприємства

Сукупні витрати від інвестиційної діяльності ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» 2018 році склали 5629,0 тис. грн, а саме – витрати на придбання необоротних активів. Протягом 2014–2018 років на досліджуваному підприємстві відсутні надходження від інвестиційної діяльності. Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності у ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» складав: у 2014 році – (–1148,0) тис. грн, 2015 році – (–6485,0) тис. грн, 2016 році – (–714,0) тис. грн, 2017 році – (–1441,0) тис. грн, 2018 році – (–5629,0) тис. грн.

Динаміку надходжень та видатків від інвестиційної діяльності ПАТ «Укрелектроапарат» (м. Хмельницький) наведено у табл. 2.14.

Сукупні витрати від інвестиційної діяльності ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес» (м. Хмельницький) у 2018 році склали 424,0 тис. грн, а саме – витрати на придбання необоротних активів. Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності у 2018 році склав (–420,0) тис. грн. Протягом попередніх років чистий рух коштів від інвестиційної діяльності у ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес» також був від’ємним і складав: у 2014 році – (–24,0) тис. грн, у 2015 році – (–223,0) тис. грн, у 2016 році – (–470,0) тис. грн, у 2017 році – (–587,0) тис. грн.

Таблиця 2.14

**Динаміка надходжень та видатків від інвестиційної діяльності
ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування
«Пригма-Прес» протягом 2014–2018 років, тис. грн***

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Надходження від реалізації необоротних активів	158	27	0	0	0
Надходження від отриманих відсотків	9,0	13,0	1,0	4,0	4,0
Витрачання на придбання необоротних активів	–191,0	–263,0	–471,0	–591,0	–424,0
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	–24,0	–223,0	–470,0	–587,0	–420,0

* сформовано автором за даними підприємства

Динаміку надходжень та видатків від інвестиційної діяльності ДП «Новатор» (м. Хмельницький) наведено у табл. 2.15.

Сукупні витрати від інвестиційної діяльності ДП «Новатор» (м. Хмельницький) доволі істотно змінюються. За аналізований період здійснювалися витрати на придбання необоротних активів, відповідно чистий рух коштів від інвестиційної діяльності у ДП «Новатор» становив аналогічну суму.

Таблиця 2.15

**Динаміка надходжень та видатків від інвестиційної діяльності
ДП «Новатор» (м. Хмельницький) протягом 2014–2018 років, тис. грн***

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Надходження від реалізації необоротних активів	0	0	0	0	0
Витрачання на придбання необоротних активів	-3881,0	-31791,0	-2365,3	-11352,2	-4522,3
Виплати за деривативами	0	0	0	0	0
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-3881,0	-31791,0	-2365,3	-11352,2	-4522,3

* сформовано автором за даними підприємства

Динаміку надходжень та видатків від інвестиційної діяльності ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн» наведено у табл. 2.16.

Таблиця 2.16

**Динаміка надходжень та видатків від інвестиційної діяльності
ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн», м. Київ
протягом 2014–2018 років, тис. грн***

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Надходження від реалізації необоротних активів	0	19,0	219,0	325,0	86,0
Надходження від погашення позик	0	54,0	270,0	0	636,0
Витрачання на придбання необоротних активів	-699,0	-24,0	-72,0	-40,0	-189,0
Витрачання на надання позик	0	-414,0	-45,0	-38,0	-785,0
Інші платежі	0	0	0	-8,0	-1658,0
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-699,0	-365,0	337,0	239,0	-1910,0

* сформовано автором за даними підприємства

Сукупні витрати від інвестиційної діяльності ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн» (м. Київ) у 2018 році склали 2632,0 тис. грн, а саме: витрати на придбання необоротних активів – 189,0 тис. грн,

витрачання на надання позик – 785,0 тис. грн, інші платежі – 1658,0 тис. грн. Сукупні доходи від інвестиційної діяльності у 2018 році становили 722,0 тис. грн, а саме: надходження від реалізації необоротних активів – 86,0 тис. грн, надходження від погашення позик – 636,0 тис. грн. Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності у 2018 році склав (–1910,0) тис. грн. Протягом попередніх років чистий рух коштів від інвестиційної діяльності у ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн» складав: у 2014 році – (–699,0) тис. грн, у 2015 році – (–365,0) тис. грн, у 2016 році – 377 тис. грн, у 2017 році – 239,0 тис. грн.

Підсумовуючи результати проведеного аналізу, необхідно підкреслити недостатню інвестиційну активність досліджуваних промислових підприємств. В першу чергу це пов'язано з відсутністю стабільних довготривалих контрактів та загальною дестабілізацією економіки, особливо у 2014–2016 рр. Серед чинників, що негативно вплинули на їх діяльність та інвестиційну активність, необхідно виділити зростання вартості ресурсів (особливо енергетичних) та знецінення гривні. Загальною тенденцією для досліджуваних підприємств є обережна інвестиційна стратегія їх діяльності внаслідок негативних очікувань не лише на вітчизняному, а й на світових ринках. Відповідно, для більшості підприємств характерним є формування певного страхового запасу з метою використання його за умови виникнення кризових явищ, або виникнення нових можливостей розвитку.

Дещо відмінною є ситуація на підприємствах, пов'язаних із випуском військової продукції, а саме на ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» та ДП «Новатор». Ці підприємства, виконуючи державні замовлення, відповідно до існуючих об'єктивних потреб оновлювали основні засоби та працювали над удосконаленням технологій виробництва своєї специфічної продукції. Тому обсяги інвестицій на таких підприємствах є дещо вищими порівняно з іншими підприємствами. Для інших підприємств втрата

традиційних ринків негативно позначилася на обсягах реалізації продукції, хоча певні обсяги інвестиційної діяльності мають місце.

Певна стабілізація ситуації у 2016–2018 рр. відбувалась за рахунок налагодження процесів забезпечення виробництва ресурсами з альтернативних джерел постачання та переорієнтацією на ринки інших країн. Переважно такими ринками стали країни Європи та Африки. Така ситуація характерна для ПАТ «Укрелектроапарат», де у 2017–2018 рр. обсяги інвестицій були доволі значні. Переважно вони здійснювались в основні засоби з метою їх оновлення.

Зазначені підприємства мають для економіки країни та її розвитку стратегічне значення, оскільки є певними центрами розроблення та випуску продукції з високою доданою вартістю, хоча у більшості випадків така продукція є доволі специфічною та спрямованою на забезпечення потреб великих споживачів промислової продукції.

Щодо вибору джерел інвестування на досліджуваних підприємствах, то спостерігається чітка динаміка використання власних коштів за умови обмеження такої діяльності. З позиції економічної безпеки – це доволі позитивно, особливо у короткостроковій перспективі, однак з позиції розвитку підприємств – це негативний тренд, оскільки без розвитку технологічної складової та впровадження інновацій через певний час підприємство може припинити своє існування і говорити про його економічну безпеку буде взагалі не актуально.

Інноваційний розвиток у промисловості повинен підкріплюватися інвестиціями та зацікавленістю держави у підтримці наукомістких виробництв, що на сьогодні не завжди має місце.

Для більш чіткого визначення стану економічної безпеки інвестиційної діяльності досліджуваних підприємств необхідно сформувати науково-методичний підхід щодо оцінювання такого стану.

2.3. Науково-методичні підходи до діагностики економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств

Сучасні дослідження з безпекології та управління інвестиційною діяльністю містять значну кількість пропозицій з оцінювання фактичного стану різноманітних економічних процесів та функціональних складових діяльності підприємства. У контексті дослідження доцільно сформулювати власне бачення такої процедури оцінювання, однак, враховуючи при цьому специфічні ризики, що притаманні інвестиційній діяльності вітчизняних промислових підприємств та що безпосередньо впливають на економічну безпеку досліджуваних підприємств (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Ризики, що впливають на економічну безпеку досліджуваних підприємств і пов'язані з інвестиційною діяльністю*

Ризик	Назва підприємства				
	ПАТ «Укрелектроапарат», м. Хмельницький	ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»	ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес», м. Хмельницький	ДП «Новатор», м. Хмельницький	ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сагурн», м. Київ
Ризик геополітичного середовища	1	1	1	1	1
Ризик залежності від законодавчих або економічних обмежень	2	1	1	1	1
Ризик залежності від державного фінансування	1	3	1	1	1
Ризик податкової системи	2	2	1	1	1
Ринковий ризик (включно з ціною, валютним ризиком та ризиком процентної ставки)	2	3	3	3	3
Кредитний ризик	3	3	3	2	3
Ризик ліквідності	3	3	3	3	3
Ризик управління капіталом	2	2	2	2	2
Ризик механізмів внутрішніх контролів	2	2	2	2	2

* сформовано автором за даними [156–160], у таблиці використана бальна оцінка: 1 – незначний вплив; 2 – середній вплив; 3 – значний вплив

Ризик геополітичного середовища характеризується значними політичними та економічними змінами, що впливають на діяльність досліджуваних підприємств. Поєднання природних, інтелектуальних, людських і виробничих ресурсів разом з ефективним і компетентним урядом відкриває багато нових можливостей для розвитку країни на геополітичній арені, що постійно змінюється [156]. Всі ці фактори зовнішнього впливу і формують ризик геополітичного середовища, що значно впливає на економічну безпеку держави, а в подальшому і на систему економічної безпеки окремого підприємства. Негативні явища, що притаманні ризику геополітичного середовища, не сприяють покращенню інвестиційного клімату країни, а також, є стримуючим чинником інвестиційної активності підприємств.

Ризик залежності від законодавчих або економічних обмежень характеризується посиленням вимог і збільшенням обмежень, коли через ціну на продукцію необхідно відшкодувати всі витрати і при цьому утримувати ціну реалізації на задовільному рівні для замовника. Окрім того, зазначений ризик характеризується відсутністю стабільної законодавчої та нормативної бази, у тому числі і у сфері оподаткування.

Ризик податкової системи проявляється у переглядах, перевітках органів влади, що уповноважені законодавством накладати значні штрафи, пені та нараховувати відсотки, що може спричинити погіршення фінансового стану підприємства і стримувати розвиток інвестиційної діяльності. Слід зазначити те, що в Україні більше податкових ризиків порівняно з країнами, які мають більш розвинені податкові системи.

Ринковий ризик (включно з ціною, валютним ризиком та ризиком процентної ставки) являє собою ризик знецінення фінансових інструментів внаслідок зміни ринкової кон'юнктури.

Кредитний ризик – це ризик фінансових втрат у випадку невиконання зобов'язань клієнтом або контрагентом за відповідною угодою. У звітному періоді фінансові активи компанії, які піддаються кредитному ризику, представлені грошовими коштами та залишками на банківських рахунках,

торговельною та іншою дебіторською заборгованістю (за виключенням дебіторської заборгованості, яка не представлена фінансовими активами). Кредитний ризик напряму впливає на економічну безпеку підприємств і безпосередньо пов'язаний з інвестиційною діяльністю, оскільки від доступності кредитних ресурсів залежить розвиток підприємства і його інвестиційна активність. В Україні вартість кредитних ресурсів є досить високою, про що свідчить низький рівень залучення довго- та короткострокових кредитів досліджуваними підприємствами (табл. 2.17).

Ризик ліквідності характеризує здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання на дату їхнього погашення. Ризик ліквідності та управління ним залежить від управлінського персоналу підприємства та ефективності прийнятих рішень. З метою ефективного управління ризиком ліквідності керівництво підприємства створює достатні резерви, використовує банківські ресурси та позики, а також здійснює постійний моніторинг руху грошових коштів.

Ризик управління капіталом – від ефективного управління капіталом залежить зростання прибутковості підприємства шляхом оптимізації співвідношення власних та залучених коштів.

Ризик механізмів внутрішніх контролів – міжнародні стандарти аудиту вимагають під час кожного аудиту розглядати ризик обходу механізмів внутрішніх контролів управлінським персоналом як значний ризик. Управлінський персонал розглядається у контексті можливості здійснення шахрайства через його здатність маніпулювати бухгалтерськими записами внаслідок обходу контролів, які за інших умов працюють ефективно [156].

З метою визначення найбільш вагомих груп ризиків проаналізуємо ситуацію на досліджуваних промислових підприємствах. Так, ПАТ «Укрелектроапарат» (м. Хмельницький) працює в умовах, пов'язаних із впливом ризиків, найбільш істотними з яких є ризик ліквідності та кредитний. Ризик ліквідності пов'язаний з неможливістю виконувати свої

зобов'язання внаслідок недоотримання грошових коштів або коштів від реалізації інших фінансових активів.

Для контролю і мінімізації ризику використовується чітке планування діяльності (надходження грошових коштів і, відповідно, необхідних поточних платежів для здійснення діяльності) та систематичний аналіз відповідних показників. Для мінімізації кредитного ризику (ризик неповернення коштів за вже відвантажену продукцію) підприємством здійснюється активна робота з покупцями щодо дотримання строків платежу, передбачених договорами, і оптимізація внаслідок цієї роботи суми дебіторської заборгованості за продукцію, товари, послуги.

Крім зазначених, суттєвий вплив на діяльність товариства можуть мати такі зовнішні ризики, як: нестабільність, суперечливість законодавства; непередбачені дії державних органів; нестабільність економічної (фінансової, податкової, зовнішньоекономічної тощо) політики; непередбачена зміна кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків; непередбачені дії конкурентів [157].

До ризиків найбільшого впливу на діяльність ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» належать: залежність від державного фінансування, залежність від валютного курсу гривні, високої процентної ставки за кредитами, ризику ліквідності, частих змін законодавства [156].

До ризиків найбільшого впливу на діяльність ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес» (м. Хмельницький) належать: кредитний ризик, ризик ліквідності та валютний ризик [158].

Управління ризиками відіграє важливу роль у діяльності ДП «Новатор» (м. Хмельницький). До ризиків найбільшого впливу на діяльність підприємства належать ринковий ризик та ризик ліквідності. ДП «Новатор» (м. Хмельницький) планує встановлювати ліміти щодо максимального рівня прийняттого ринкового ризику по відношенню до конкретного інструменту та/або групи інструментів і намагатися контролювати їх відповідність чинному законодавству. З метою обмеження ризику ліквідності керівництво

цього підприємства забезпечує доступність різноманітних джерел фінансування [159].

До ризиків найбільшого впливу на діяльність ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн» (м. Київ) належать: ринковий ризик, кредитний ризик та ризик ліквідності [160].

Отже, на основі емпіричних досліджень ризиків, що впливають на економічну безпеку досліджуваних підприємств і пов'язані з інвестиційною діяльністю, доцільно виділити дві основні групи ризиків за пріоритетністю впливу на економічну безпеку інвестиційної діяльності. До групи поміркованого впливу (інституціональні ризики) належать: ризик геополітичного середовища, ризик залежності від законодавчих або економічних обмежень, ризик залежності від державного фінансування, ризик податкової системи.

До групи вагомого впливу (ризики ресурсного забезпечення та управління капіталом) належать: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик управління капіталом, ризик механізмів внутрішніх контролів, ринковий ризик).

Однією з найбільших проблем при ідентифікації таких ризиків є оперативний та системний підхід до їх виявлення з детальною характеристикою їхнього впливу на економічну безпеку.

З позиції економічної безпеки інвестиційної діяльності на досліджуваних підприємствах існують суттєві ризики та інші проблемні аспекти їх функціонування. Це потребує використання дієвої методики діагностики стану економічної безпеки такої діяльності. Стосовно методик діагностики економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств відмітимо таке. Більшість підходів, що наведено в науковій літературі, оцінюють економічну безпеку підприємств в цілому, не акцентуючи уваги на економічній безпеці інвестиційної діяльності.

До найбільш розповсюджених підходів оцінки економічної безпеки підприємств можна віднести: індикаторний та ресурсно-функціональний

підходи. Індикаторний підхід базується на визначенні індикаторів, тобто граничних значень показників, що характеризують діяльність підприємства в різних функціональних сферах і відповідають певному рівню економічної безпеки підприємства [8, 74, 77, 42, 43, 101, 179, 137, 175]. Більш детальна характеристика наявності або відсутності виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності у складі індикаторного підходу представлено у табл. 2.18 та табл. Г.1 (додаток Г).

Таблиця 2.18

**Економічна безпека інвестиційної діяльності підприємств
у межах індикаторного підходу***

Автор, джерело	Складові / індикатори, виділені автором	Характеристика економічної безпеки інвестиційної діяльності
1	2	3
Дідика А. М. (ред.) [43]	<ul style="list-style-type: none"> – виробнича складова; – техніко-технологічна складова; – ринкова складова; – фінансова складова; – інтелектуальна складова; – кадрова складова; – інформаційна складова; – правова складова; – зовнішньоекономічна складова 	Не зважаючи на наявність 9-ти складових відсутнє виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності. Наявні лише окремі показники, що характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально – у додатку Г)
Зубко Т.Л. [74]	<ul style="list-style-type: none"> – інтелектуальна та кадрова підсистема; – інформаційна складова; – техніко-технологічна складова; – фінансова складова; – політико-правова та екологічна складові; – силова складова 	Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства здійснюється за 6-ма складовими без виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності. Наявні лише окремі показники, що опосередковано характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально див. у додатку Г)
Ілляшенко С.М. [77]	<ul style="list-style-type: none"> – фінансова складова; – ринкова складова; – інтерфейсна складова; – інтелектуальна складова; – кадрова складова; – технологічна складова; – правова складова; – екологічна складова; – інформаційна складова; – силова складова 	Не зважаючи на наявність 10-ти складових відсутнє виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності. Наявні лише окремі показники, що характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально див. у додатку Г)

1	2	3
Копитко М. І. [101]	Тактична та стратегічна оцінка за наступними складовими: – фінансова безпека; – кадрова безпека; – техніко-технологічна безпека; – силова безпека; – інформаційна безпека; – ресурсна безпека; – політико-правова безпека	Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства здійснюється за 7-ма складовими без виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності із поділом на тактичну та стратегічну оцінки. Наявні лише окремі показники, що характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально – у додатку Г)
Бендіков М. А. [8]	– індикатори виробництва; – фінансові індикатори; – соціальні індикатори	Відсутнє виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності. Наявні лише окремі показники, що характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально – у додатку Г)
Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. та ін. [42]	– фінансова складова; – інтелектуальна та кадрова складова; – техніко-технологічна складова; – політико-правова складова; – інформаційна складова; – екологічна сфера; – силова сфера; – ринкова складова; – інтерфейсна складова	Не зважаючи на наявність 9-ти складових відсутнє виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності. Наявні лише окремі показники, що характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально – у додатку Г)
Ткачук В. І., Прокопчук О. А., Ярємова М.І. [179]	– фінансова складова; – ресурсно-технічна складова; – кадрова складова; – екологічна складова; – виробнича складова; – збутова складова	Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства здійснюється за 6-ма складовими без виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності. Наявні лише окремі показники, що опосередковано характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально – у додатку Г)

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Досить розповсюдженим підходом при оцінюванні економічної безпеки підприємств є ресурсно-функціональний підхід, що базується на оцінюванні стану використання корпоративних ресурсів. Рівень економічної безпеки підприємства визначається за допомогою інтегрального показника, який розраховується на основі часткових функціональних показників за допомогою думок експертів [12, 40, 168].

Більш детальна характеристика наявності або відсутності виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності у складі ресурсно-функціонального підходу представлена у табл. 2.19 та табл. Г.2 (додаток Г).

Таблиця 2.19

**Економічна безпека інвестиційної діяльності підприємств
у межах ресурсно-функціонального підходу***

Автор, джерело	Складові / індикатори, виділені автором	Характеристика економічної безпеки інвестиційної діяльності
1	2	3
Бондаренко О.М. [12]	<ul style="list-style-type: none"> – фінансова складова; – кадрова складова; – техніко-технологічна складова; – правова складова; – екологічна складова; – інформаційна складова; – складова безпеки руху; – енергетична (паливна) складова 	<p>Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства здійснюється за 8-ма складовими без виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності. Відсутній перелік показників, тому важко оцінити наявність або відсутність показників, що характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально – у додатку Г)</p>
Доценко І. О. [40]	<p>Оцінювання економічної безпеки підприємств пропонується здійснювати за чинниками підприємницьких ризиків за складовими економічної безпеки підприємства, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> – фінансовою складовою; – інтерфейсною складовою; – техніко-технологічною складовою; – кадровою складовою; – ресурсною складовою; – екологічною складовою; – інтелектуальною складовою; – інформаційною складовою; – правовою складовою; – ринковою складовою 	<p>Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства здійснюється за 9-ма складовими за чинниками підприємницьких ризиків без виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності із поділом на тактичну та стратегічну оцінки. Наявні лише окремі показники, що характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально – у додатку Г)</p>

1	2	3
Сак Т. В. [168]	<p>Діагностування зовнішніх складових:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ринкова безпека; – політико-правова безпека; – інтерфейсна безпека; <p>Діагностика внутрішніх складових:</p> <ul style="list-style-type: none"> – діагностика фінансової безпеки; – діагностика інтелектуально-кадрової безпеки; – діагностика техніко-технологічної безпеки; – діагностика інформаційної безпеки; – діагностика екологічної безпеки; – діагностика силової безпеки 	<p>Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства здійснюється шляхом діагностики зовнішніх та внутрішніх складових. Зовнішня складова включає 3 види, а внутрішня складова – 6 видів. Автором детально описано оцінювання зовнішньої складової економічної безпеки і абсолютно не приділяється увага внутрішній складовій без виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності (більш детально – у додатку Г)</p>
Халина В. Ю. [186]	<ul style="list-style-type: none"> – фінансова складова; – техніко-технологічна складова; – інтелектуально-кадрова складова; – екологічна складова 	<p>Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства здійснюється за 4-ма складовими без виділення економічної безпеки інвестиційної діяльності. Найвні лише окремі показники, що опосередковано характеризують інвестиційну діяльність підприємства (більш детально – додатку Г)</p>

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Індикаторний та ресурсно-функціональний підходи є майже тотожними, і, на нашу думку, їх розмежування є «штучним». В межах даних підходів можливе виділення інвестиційної діяльності підприємства та оцінка рівня її безпеки. Індикаторний та ресурсно-функціональний підходи мають істотні обмеження та недоліки. Індикаторний підхід характеризується недосконалістю методичної бази визначення індикаторів, їх кількості та граничних значень; складністю використання у зв'язку з мінливістю зовнішнього середовища; необхідністю постійного коригування показників та їх граничних значень [163, с. 286]. У багатьох дослідження використовують саме індикаторний підхід, при цьому не обґрунтовуючи їх кількість і склад саме з позиції доцільності використання таких індикаторів. Отримані дані агрегуються у

певні показники, які практично неможливо використати на практиці, оскільки це вимагає значних ресурсів, а результати від їх використання не виправдовують таких витрат. Тобто порушується сам принцип економічної доцільності, коли витрати на отримання інформації значно більші за очікуваний результат.

До суттєвих обмежень ресурсно-функціонального підходу слід віднести таке: відсутність єдиного методологічного базису; схожість з підходом до оцінювання ефективності використання ресурсів; суб'єктивізм в оцінці у зв'язку з використанням думок експертів; результати діагностики багато в чому залежать від компетентності, узгодженості та об'єктивності експертної групи (експерта); діагностика може потребувати додаткових витрат, пов'язаних з організацією роботи експертів; складність урахування різноспрямованості чинників при розрахунках інтегрального показника [163, с. 286].

Враховуючи динамізм зовнішнього середовища та реалії діяльності вітчизняних підприємств, існує об'єктивна необхідність розробки (адаптації) спрощеного підходу оцінки економічної безпеки інвестиційної діяльності, що дозволить швидко реагувати на критичні значення показників.

В економічній літературі існують методики оцінки економічної безпеки підприємств, що ґрунтуються на інвестиційних можливостях підприємства. До таких методик належить оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, запропоноване Г. Козаченко, В. Пономарьовим, О. Ляшенко. Формальний критерій оцінки рівня економічної безпеки підприємства виглядає наступним чином [94, с. 165]:

$$O_{\zeta.\acute{a}} = \frac{A\hat{E}^t}{E_{\zeta.\acute{a}}^t}, \quad (2.3)$$

де $E_{\zeta.\acute{a}}^t$ – інвестиції підприємства в році t , необхідні для забезпечення його економічної безпеки;

$A\hat{E}^t$ – бруто-інвестиції підприємства в році t , що розраховуються за формулою:

$$A\hat{E}^t = \ddot{I} \delta_{\delta}^{\acute{a}\acute{e}} + \acute{D}\acute{I}_{i.\acute{e}} + \hat{E}\delta^t(1 - \hat{E}\tilde{N}/100) - \Delta\hat{\lambda}i_t, \quad (2.4)$$

тут $\dot{I} \delta_{\delta}^{\dot{a} \dot{e}}$ – реінвестований прибуток;

$\dot{D} \dot{I}_{i.e}$ – реінвестовані накопичення минулих років;

$\hat{E} \delta^t$ – величина кредиту банку, що відповідає року t ;

$\hat{E} \tilde{N}$ – кредитна ставка банку за довгостроковими кредитами;

$\Delta \hat{A} \dot{I}_t$ – різниця нарахованої і скоригованої величини амортизаційних відрахувань.

Розрахований показник коливається в межах від 0 до 1, причому 0 – найнижчий рівень економічної безпеки підприємства.

Існує низка підходів до діагностики економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства, які враховують характер господарської діяльності підприємства, джерела та умови інвестування, економічні показники, за якими здійснюється оцінка рівня безпеки. Окрім зазначених методик, наявні і такі, що дозволяють оцінити рівень економічної безпеки інвестиційної діяльності (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Аналіз методик оцінювання економічної безпеки інвестиційної діяльності*

Автор, джерело	Сутність методики	Показники оцінювання
1	2	3
Гук З. Б. [31]	Запропоновано 7 етапів комплексної оцінки	Автором не виділено перелік показників оцінювання
Євтушенко С. В. [45]	Вихідним моментом діагностики стану інвестиційної безпеки підприємства згідно до розробленого алгоритму є структуризація інвестиційної безпеки шляхом її поділу за стратегічними зонами господарювання (СЗГ), а потім диференціація поглиблюється за інвестиційними проектами у відповідних СЗГ	У запропонованій методиці наведено критерії оцінювання рівня інвестиційної безпеки проекту, а саме: 1) просте відтворення основних засобів належить до тактичної конкурентної переваги, як порівняльні річні витрати проекти B_1 відносно найкращої альтернативи або нульового варіанту B_0 ; 2) розширене відтворення основних засобів належить до стратегічної конкурентної переваги, що поділяється на: а) стратегію зовнішніх переваг як порівняльні скореговані річні релевантні витрати за проектом та основного конкурента або прогресивного аналога на обсяг продукції Q ; б) стратегія внутрішніх переваг як порівняльні річні релевантні витрати за проектом та основного конкурента або прогресивного аналога на обсяг і структуру продукції Q

1	2	3
Кудрявцев В. М. [104]	Запропоновано 7 етапів проведення індикативного аналізу транспортного підприємства, який дозволяє класифікувати стан об'єктів і віднести їх до однієї з кризових зон, що сприяє прийняттю обґрунтованого управлінського рішення	До основних показників належать: 1) індекс фізичного обсягу перевезення вантажу; 2) індекс зміни вантажообігу; 3) індекс зміни пасажирообігу; 4) індекс середньооблікового складу парку автомобілів; 5) рентабельність перевезень; 6) відношення інвестицій в основний капітал до обсягу перевезень; 7) відношення власних та позикових коштів
Лещук Г. В. [110]	Автором запропонована концептуальна модель оцінювання інвестиційної безпеки підприємства, що включає підходи до оцінювання інвестиційної безпеки підприємства; ідентифікацію внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на систему інвестиційної безпеки підприємства; перелік загроз інвестиційній безпеці підприємства; етапи оцінювання інвестиційної безпеки підприємства	Автором не виділено перелік показників оцінювання
Полозова Т. В. [148]	Загальний науково-методичний підхід до оцінки інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства передбачає побудову моделі, яка містить 10 етапів. Автором представлена ієрархічна структура механізму розрахунку показника інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства, що включає 4 рівні, а саме: рівень 1 (рівень інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства); рівень 2 (група загроз); рівень 3 (функціональні складові); рівень 4 (часткові (темпові) показники). Здійснена структуризація інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства з погляду загроз внутрішнього та зовнішнього походження, яка передбачає виділення функціональних складових: інноваційну, інвестиційну, фінансову	Автор виділяє 6 груп показників, а саме: інноваційна складова групи загроз внутрішнього впливу; інвестиційна складова групи загроз внутрішнього впливу; фінансова складова групи загроз внутрішнього впливу; інноваційна складова групи загроз зовнішнього впливу; інвестиційна складова групи загроз зовнішнього впливу; фінансова складова групи загроз зовнішнього впливу

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Методика, запропонована Кудрявцевим В. М. [104] містить суттєві обмеження, оскільки враховує специфіку функціонування транспортних підприємств, і певний перелік показників є доречним лише для них. Отже, не може бути використана для оцінювання економічної безпеки інвестиційної діяльності.

Якщо аналізувати запропоновані методики оцінки економічної безпеки інвестиційної діяльності, слід зазначити, що методики Гук З. Б. [31], Євтушенко С. В. [45] та Лещук Г. В. [110] не відображають повною мірою рівень безпеки, оскільки методики, запропоновані Гук З. Б. [31] та Лещук Г. В. [110] є описовими і не містять переліку показників оцінювання. Методика, запропонована Євтушенко С. В. [45] базується на оцінюванні рівня інвестиційної безпеки проекту. Полозова Т. В. [148] пропонує здійснювати оцінювання інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства з погляду загроз внутрішнього та зовнішнього походження і передбачає виділення функціональних складових: інноваційну, інвестиційну, фінансову. Тобто, зазначена методика є певною спробою оцінювання окремих складових системи економічної безпеки підприємства, що є, на нашу думку, недоречним, адже автор зазначає, що запропоновано оцінювання інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства, і незрозуміле виділення фінансової складової. Окрім того, вона є досить складною у застосуванні у практичній діяльності вітчизняних підприємств, адже вимагає збору значної кількості інформації та трудомістких розрахунків.

На нашу думку, для спрощення розрахунків і можливості застосування оцінювання економічної безпеки інвестиційної діяльності в практичній діяльності досліджуваних підприємств, варто адаптувати методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України, які підготовлені відділом економічної безпеки Національного інституту проблем міжнародної безпеки РНБО України (НІПМБ РНБОУ). Отже, адаптована формула розрахунку рівня інвестиційної безпеки (2.1) для мікрорівня набуває вигляду:

$$P_{ЕБЦД} = (I / СД) \cdot 100 \% \geq 19\text{--}25 \%, \quad (2.5)$$

де $P_{ЕБЦД}$ – рівень економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства, %;

I – загальний обсяг інвестицій підприємства, у грошовому вимірі;

$СД$ – сукупний дохід підприємства, у грошовому вимірі.

Загальний обсяг інвестицій підприємства доцільно розраховувати за формулою (2.6):

$$I = BK + 3nK + 3лK, \quad (2.6)$$

де BK – обсяг власних коштів підприємства, направлених на інвестування, у грошовому вимірі;

$3nK$ – обсяг запозичених коштів підприємства, направлених на інвестування, у грошовому вимірі;

$3лK$ – обсяг залучених коштів підприємства, направлених на інвестування, у грошовому вимірі.

Сукупний дохід підприємства пропонується розраховувати за формулою (2.7):

$$СД = ЧД_p + ІОД + ДК + ІФД + ІД, \quad (2.7)$$

де $ЧД_p$ – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), у грошовому вимірі;

$ІОД_i$ – інші операційні доходи, у грошовому вимірі;

$ДК$ – дохід від участі в капіталі, у грошовому вимірі;

$ІФД_i$ – інші фінансові доходи, у грошовому вимірі;

$ІД$ – інші доходи, у грошовому вимірі.

Розрахуємо сукупний дохід промислових підприємств протягом 2014–2018 років (табл. 2.21).

**Розрахунок сукупного доходу промислових підприємств
протягом 2014–2018 років, тис. грн***

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6
ПАТ «Укрелектроапарат», м. Хмельницький					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	769940,0	501278,0	382031,0	576795,0	986778,0
Інші операційні доходи	35776,0	31887,0	17073,0	14870,0	25963,0
Дохід від участі в капіталі	0	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	0	0	0	788	0
Інші доходи	34,0	18,0	337,0	119,0	7057,0
Сукупний дохід**	805750,0	533183,0	399441,0	592572,0	1019798,0
ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	33361,0	95 466,0	130 278	73 311,0	103 535
Інші операційні доходи	15947,0	12320,0	14413,0	18 055,0	25 221,0
Дохід від участі в капіталі	0	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	0	0	0	0	0
Інші доходи	0	0	0	0	0
Сукупний дохід**	49308,0	107786,0	144691,0	91366,0	128756,0
ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес», м. Хмельницький					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	10483,0	8 089,0	10802,0	15967,0	9855,0
Інші операційні доходи	582,0	1142,0	991,0	217,0	1543,0
Дохід від участі в капіталі	0	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	9	13	1	4	6
Інші доходи	0	0	0	0	81
Сукупний дохід**	11074,0	9244,0	11794,0	16188,0	11485,0
ДП «Новатор», м. Хмельницький					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	329167,0	631018,0	408889,0	673384,0	526449,0
Інші операційні доходи	28471,0	61754,0	32970,0	46985,0	33910,0
Дохід від участі в капіталі	0	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	0	0	1	0	0
Інші доходи	297,0	125,0	314,0	544,0	116,0
Сукупний дохід**	357935,0	692897,0	442174,0	720913,0	560475,0

1	2	3	4	5	6
ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн», м. Київ					
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	14641,0	24890,0	19149,0	19172,0	37 057,0
Інші операційні доходи	5874,0	8490,0	8499,0	8355,0	8 536,0
Дохід від участі в капіталі	0	0	0	0	0
Інші фінансові доходи	0	46,0	50,0	11,0	60,0
Інші доходи	361,0	425,0	184,0	258,0	1823,0
Сукупний дохід**	20876,0	33851,0	27882,0	27796,0	47476,0

* сформовано автором за даними звітності підприємства;

** розраховано автором за формулою (2.7)

З наведених даних можна зробити висновки про значні коливання доходів досліджуваних підприємств за аналізований період. Практично у всіх підприємств відбувалось значне скорочення доходів у 2015–2016 роках, що є негативною тенденцією і обумовлено виникненням військового конфлікту та значним скороченням обсягів виробництва, а також втратою традиційних ринків збуту продукції вітчизняних машинобудівних підприємств. Така ситуація спостерігається в цілому у промисловості, та змусила більшість компаній шукати альтернативні ринки збуту продукції і нових постачальників сировини та матеріалів.

З урахуванням сукупного доходу підприємств і загального обсягу інвестицій, визначимо рівень економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств за 2014–2018 роки (табл. 2.22).

Розрахунок рівня економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств свідчить про доволі відчутні проблеми, які супроводжують вітчизняні промислові підприємства з 2014 року. У вартісному вимірі найбільші за обсягами інвестиції здійснюються на ПАТ «Укрелектроапарат», хоча рівень економічної безпеки інвестиційної діяльності за досліджуваний період не перевищував значення у 4,58 %.

**Розрахунок рівня економічної безпеки інвестиційної діяльності
промислових підприємств за 2014–2018 роки**

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
ПАТ «Укрелектроапарат», м. Хмельницький					
Сукупний дохід, тис. грн	805750,0	533183,0	399441,0	592572,0	1019798,0
Загальний обсяг інвестицій, тис. грн	19645,0	19415,0	1589,0	27161,0	21781,0
Рівень економічної безпеки інвестиційної діяльності, %*	2,44	3,64	0,40	4,58	2,14
ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»					
Сукупний дохід, тис. грн	49308,0	107786,0	144691,0	91366,0	128756,0
Загальний обсяг інвестицій, тис. грн	1548,0	8485,0	914,0	1575,0	6629,0
Рівень економічної безпеки інвестиційної діяльності, %*	3,14	7,87	0,63	1,72	5,15
ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес», м. Хмельницький					
Сукупний дохід, тис. грн	11074,0	9244,0	11794,0	16188,0	11485,0
Загальний обсяг інвестицій, тис. грн	291,0	373,0	671,0	781,0	546,0
Рівень економічної безпеки інвестиційної діяльності, %*	2,63	4,04	5,69	4,82	4,75
ДП «Новатор», м. Хмельницький					
Сукупний дохід, тис. грн	357935,0	692897,0	442174,0	720913,0	560475,0
Загальний обсяг інвестицій, тис. грн	3881,0	31791,0	22365,3	11352,2	14522,3
Рівень економічної безпеки інвестиційної діяльності, %*	1,08	4,59	5,06	1,57	2,59
ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн», м. Київ					
Сукупний дохід, тис. грн	20876,0	33851,0	2788,0	27796,0	47476,0
Загальний обсяг інвестицій, тис. грн	918,0	548,0	187,0	146,0	1958,0
Рівень економічної безпеки інвестиційної діяльності, %*	4,40	1,62	0,67	0,53	4,12

* розраховано автором за формулою (2.5)

Аналогічною є ситуація на ДП «Новатор», оскільки у 2015–2016 роках інвестиції здійснювались у доволі вагомих обсягах, а у 2017–2018 роках їх обсяги зменшувалися. Максимальне значення показника серед досліджуваних

підприємств спостерігається у ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» – 7,87 % – у 2015 році, що пов'язано із придбанням нового обладнання.

Жодне підприємство не досягло оптимальної межі такого показника. При цьому спостерігаються значні коливання рівня економічної безпеки інвестиційної діяльності, що пов'язано із незначними обсягами інвестицій по відношенню до сукупного доходу підприємств. Це підтверджує тенденції розвитку інвестування у промисловість на рівні держави і свідчить про проблемні аспекти в управлінні інвестиційною діяльністю підприємств, що, в першу чергу, пов'язано з обмеженістю доступу таких підприємств до інвестиційних ресурсів, їх високою вартістю та певними прорахунками у виборі джерел інвестування.

Також, на багатьох підприємствах не приділяють достатньої уваги формуванню функціональних стратегій, що є однією з проблем у сфері економічної безпеки. Зважаючи на детальний аналіз діяльності промислових підприємств, який наведено вище, потребує удосконалення і система моніторингу інвестиційної діяльності, що певним чином дозволить удосконалити систему забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

Висновки до розділу 2

Результати дослідження, отримані у даному розділі, дозволяють зробити наступні висновки:

1. Стан промисловості в Україні на сьогодні характеризується низьким попитом на продукцію, що випускається, обмеженістю ринків її збуту, нестачею фінансування виробництва, матеріальним та моральним зносом основних фондів, нестачею кваліфікованих трудових ресурсів, що свідчить про необхідність суттєвої технологічної і технічної модернізації

промислового виробництва, а, отже, і залучення значних обсягів інвестиційних коштів.

2. Аналіз динаміки та структури інвестицій промислових підприємств свідчить про наявність вагомих проблем, які формуються не лише на рівні окремих суб'єктів господарювання, а й обумовлені ситуацією на рівні економіки країни в цілому. У процесі дослідження встановлено, що не зважаючи на певне зростання індексу інвестиційної привабливості України у 2017–2018 роках, інвестиційна активність залишається доволі низькою, що обумовлено несприятливим інвестиційним кліматом країни. Так, згідно з проведеними дослідженнями Європейською Бізнес Асоціацією у 2018 році 40 % опитаних бізнесменів не задоволені станом інвестиційного клімату в Україні, що потребує докорінних змін на макро-, мезо- та мікрорівні.

3. Проведений у дисертації розрахунок індексу інвестиційної безпеки за 2012–2018 роки свідчить про неефективну інвестиційну політику та низьку інвестиційну привабливість вітчизняної економіки, оскільки розраховані значення знаходяться нижче порогового рівня. Така ситуація негативно впливає не тільки на загальну ситуацію із залученням інвестицій на рівні країни, а й на економічну безпеку вітчизняних підприємств, у тому числі і на економічну безпеку інвестиційної діяльності.

4. Доведено, що однією з найбільш вагомих проблем для більшості вітчизняних промислових підприємств є дефіцит джерел фінансування інвестицій. При цьому участь іноземних інвесторів є доволі обмеженою, що створює додаткові перепони у пошуку та залученні інвестиційних ресурсів. Вартість таких ресурсів є доволі високою, тому вітчизняні підприємства переважно використовують власні кошти для інвестування. З позиції економічної безпеки інвестиційної діяльності, така ситуація характеризується втратою можливостей розвитку та стримуванням інвестиційної активності підприємств. Це призводить не лише до погіршення фінансового стану підприємств, а й не забезпечує інтереси держави у контексті розвитку наукомістких виробництв та реалізації програм імпортозаміщення у межах економіки країни.

5. На основі емпіричних досліджень здійснено систематизацію ризиків, що впливають на економічну безпеку досліджуваних підприємств і пов'язані з інвестиційною діяльністю, та виділено дві їх групи за вагомістю впливу. До групи поміркованого впливу належать: ризик геополітичного середовища, ризик залежності від законодавчих або економічних обмежень, ризик залежності від державного фінансування, ризик податкової системи. До групи вагомого впливу належать: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик управління капіталом, ризик механізмів внутрішніх контролів, ринковий ризик). Представлена систематизація дозволяє більш обґрунтовано визначати «слабкі місця» у забезпеченні економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

6. З метою оцінювання рівня економічної безпеки підприємства в цілому і окремих функціональних видів діяльності, у роботі були проаналізовані наявні науково-методичні до такого оцінювання. Основними недоліками наведених підходів є складність та масштабність розрахунку різноманітних показників, при цьому для збору вихідної інформації, яка б дозволила чітко визначити певні коефіцієнти або узагальнюючі інтегральні показники, необхідно витратити багато часу і зусиль. Визначено, що для менеджменту підприємств більш корисною є оперативна інформація, заснована на певній обмеженій кількості ключових елементів, які б мали достатній рівень достовірності і могли б оперативно використовуватись у розрахунках. Тому, у роботі запропоновано використовувати адаптовану методику визначення рівня економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

Основні наукові результати дослідження за розділом 2 дисертаційної роботи знайшли відображення у наукових роботах автора [55, 56, 63–65, 212, 214], що наведені у переліку використаних джерел.

РОЗДІЛ 3
ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Розробка механізму реалізації стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства

Управлінські системи більшості вітчизняних промислових підприємств вимушено трансформуються під впливом агресивного зовнішнього середовища та поступово імплементують загальновизнані підходи, методи та інструменти. Одним з таких підходів є стратегічне управління як на рівні підприємства в цілому (загальна стратегія), так і на рівні певних функціональних складових (функціональні стратегії). Класичним підходом у формуванні функціональних стратегій є їх розроблення відповідно до основних пріоритетів і цілей загальної стратегії розвитку підприємства.

Враховуючи специфіку дослідження необхідно підкреслити, що в ідеальних умовах формування та реалізації стратегій, відповідно до їх ієрархії на підприємстві, виникає тріада стратегій, пов'язаних з інвестиційною діяльністю (рис. 3.1), які «взаємодіють» у межах системи менеджменту підприємств і включають: загальну стратегію розвитку підприємства; стратегію інвестиційної діяльності підприємства; стратегію забезпечення економічної безпеки підприємства. І якщо перші дві стратегії доволі детально досліджено і представлено у різних наукових джерелах [193, 202, 203], то стратегічні аспекти у межах функціонування системи економічної безпеки та окремих її функціональних складових потребують подальшого науково-методичного обґрунтування та розроблення відповідних рекомендацій. При

цьому рекомендації повинні бути адаптовані до реалій вітчизняного бізнес-середовища та існуючої практики управління підприємствами.

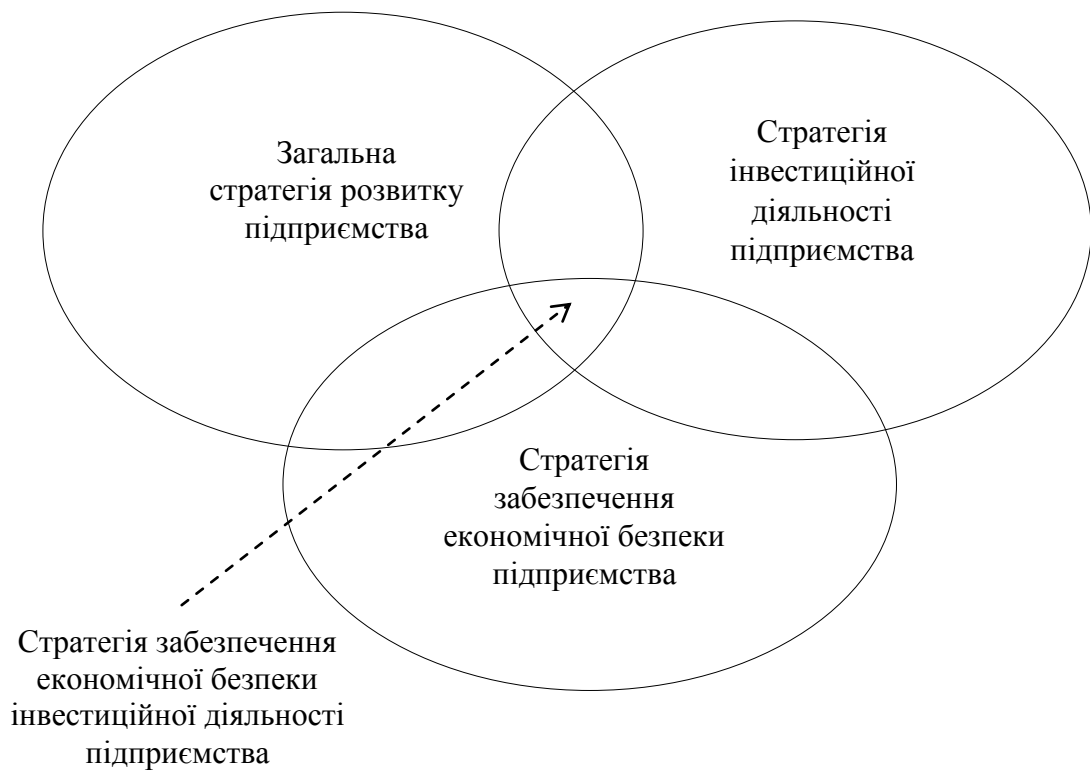

Рис. 3.1. Тріада стратегій, пов'язаних з інвестиційною діяльністю та економічною безпекою підприємства

Саме на перетині наведених на рис. 3.1 стратегій, повинна формуватися стратегія забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства. Доцільність формування такої стратегії обумовлюється також необхідністю чіткого бачення послідовності її реалізації та загальної організації системи взаємодії зацікавлених сторін, обґрунтуванням її ресурсного забезпечення, формуванням системи показників моніторингу реалізації такої стратегії. Особливого значення у цьому процесі набуває розроблення підходів до подолання опору змінам та опортуністичної поведінки працівників, що змушені трансформувати свої традиційні підходи до управлінських та операційних процесів відповідно до

вимог та цілей стратегії, що не завжди збігається з їх інтересами та власним баченням розвитку підприємства.

Формування стратегії забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності повинно передбачати декілька варіантів організації цього процесу, оскільки не у всіх підприємств взагалі розроблена стратегія розвитку або окремі функціональні стратегії. Тобто можливі як мінімум три варіанти розроблення стратегії забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності :

1. Підпорядкування основним цілям загальної стратегії; стратегії інвестиційної діяльності; стратегії забезпечення економічної безпеки;
2. Підпорядкування основним цілям стратегії інвестиційної діяльності; стратегії забезпечення економічної безпеки (за її наявності);
3. Виокремлення досліджуваної стратегії в окремий функціональний вид, з урахуванням відсутності загальних стратегічних підходів до управління підприємством.

Також необхідно акцентувати увагу на можливому виникненні конфлікту цілей стратегій різного рівня, оскільки не завжди цілі економічної безпеки будуть збігатися з цілями певних функціональних стратегій. Максимізація прибутку у короткостроковій перспективі (що є однією з головних задач менеджерів середньої ланки) у більшості випадків не буде відповідати стратегії забезпечення економічної безпеки, а максимізація доходності інвестицій, зазвичай, передбачає відповідне зростання ризиків. При цьому прорахунки саме у сфері управління інвестиціями можуть призвести до найбільш вагомих втрат, оскільки є масштабними не тільки у вартісному вимірі, а й у часовому (як ризик втраченої можливості або вигоди).

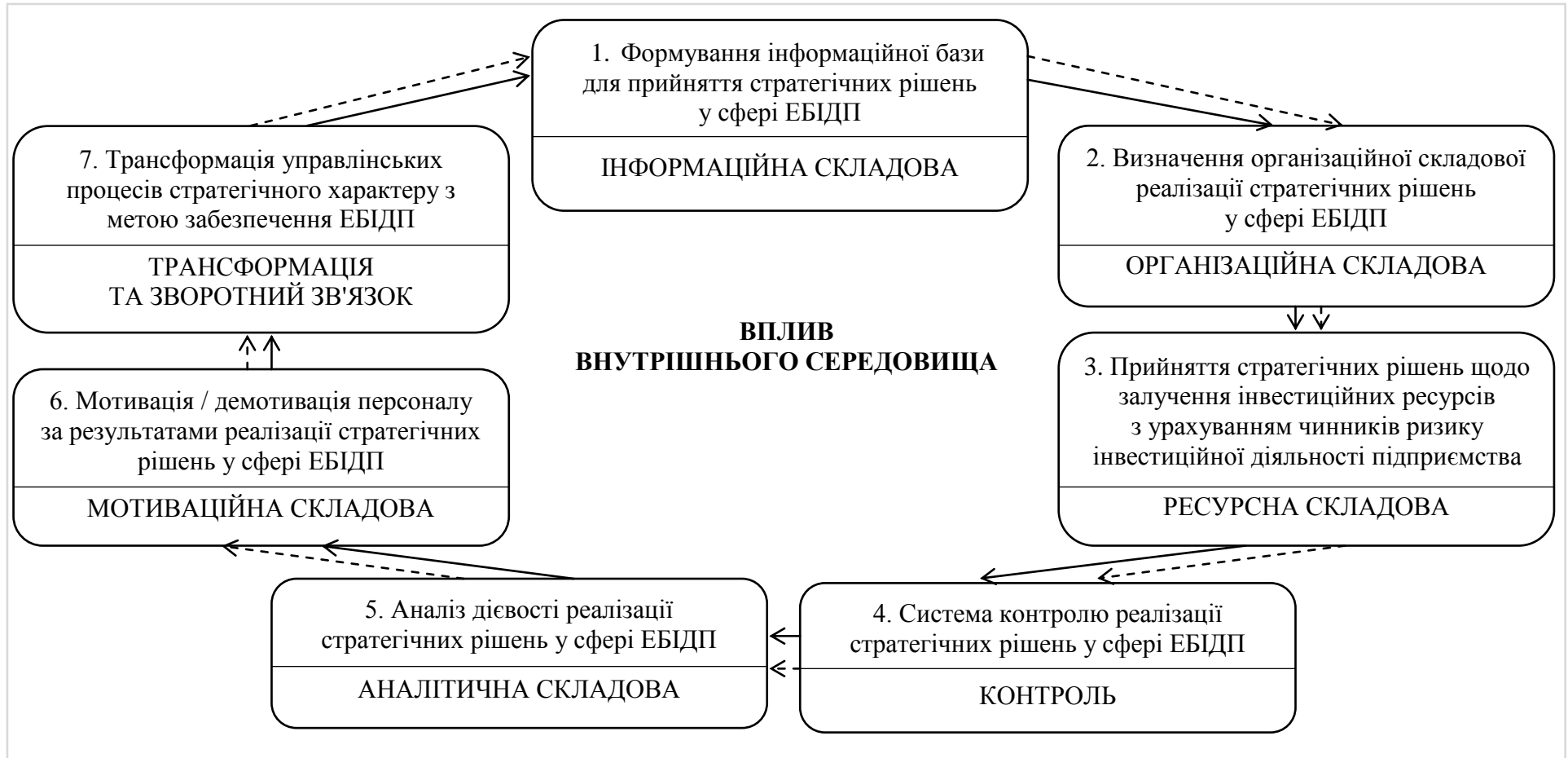
Також важливим є підпорядкування служби (або відділу) економічної безпеки на підприємстві, оскільки від цього залежить оперативність, а у багатьох випадках – і обов'язковість всіх розроблених заходів у сфері економічної безпеки, у тому числі і стратегічного характеру. Як зазначено у [95, с. 26], служба економічної безпеки може бути як підсистемою загальної

системи управління підприємством, так і мати характеристики надсистеми (тобто підпорядковуватись лише власникам або безпосередньо керівникам підприємства). Хоча надсистемні характеристики служби економічної безпеки притаманні великим промисловим корпораціям. В Україні яскравим прикладом такого її функціонування є компанія «SCM» та Метінвест. Для більшості підприємств служба економічної безпеки або відділ з відповідними повноваженнями є підсистемою загальної системи управління. Тому формування досліджуваної стратегії та її інтеграція у загальну стратегію розвитку підприємства є невід'ємною складовою реалізації управлінського впливу у сфері економічної безпеки та системи менеджменту в цілому.

Важливість управлінського впливу обумовлюється і тим, що вітчизняні промислові підприємства практично не інвестують у цінні папери, тобто переважають реальні інвестиції з відносно-прогнозованим економічним ефектом. А це означає можливість впливу менеджменту на кінцевий результат інвестування, оскільки фінансові інвестиції є більш ризиковими з позиції саме управління ними і можливості зміни певних аспектів зовнішнього і внутрішнього середовищ. Відповідно, саме схильність менеджменту підприємств до ризику і буде визначати подальшу можливість вплинути на інвестиційні процеси та забезпечити економічну безпеку конкретного підприємства за рахунок трансформації внутрішньосистемних процесів і засобів стратегічного управління.

Ідеальний стан розроблення всіх видів стратегій, нажаль, не характерний для вітчизняних промислових підприємств, і особливо це стосується вузькоспеціалізованих функціональних стратегій, хоча в цілому важливість стратегічного управління визнається менеджментом всіх рівнів. Тому у межах дослідження доцільно запропонувати необхідний склад механізму реалізації стратегічних напрямів забезпечення ЕБІДП (рис. 3.2), який у подальшому може бути базисом формування відповідної комплексної стратегії забезпечення не тільки економічної безпеки інвестиційної діяльності, а й загальної стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства.

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

—————> інструменти, - - - - -> процеси

Рис. 3.2. Механізм реалізації стратегічних напрямів забезпечення ЕБІДП*

* сформовано автором

Зрозуміло, що такі стратегічні напрями повинні враховувати вплив зовнішнього і внутрішнього середовищ, оскільки це безпосередньо управлінський простір функціонування механізму.

Також необхідно акцентувати увагу на процесах взаємозв'язку і взаємодії окремих елементів зазначеного механізму з конкретизацією необхідного інструментарію.

Механізм реалізації стратегічних напрямів забезпечення ЕБІДП повинен включати такі елементи:

1. Формування інформаційної бази для прийняття стратегічних рішень у сфері економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства щодо доцільності та безпеки інвестування, альтернативних варіантів інвестування, ступеня ризику інвестиційних альтернатив (інформаційна складова).

2. Визначення організаційної складової реалізації стратегічних рішень у сфері економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства – суб'єкти-генератори рішень, суб'єкти-виконавці, комунікаційна складова, регламентне забезпечення організаційних процесів (організаційна складова).

3. Прийняття стратегічних рішень щодо залучення інвестиційних ресурсів з урахуванням чинників ризику інвестиційної діяльності промислового підприємства (ресурсна складова).

4. Система контролю реалізації стратегічних рішень у сфері економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства (контроль).

5. Аналіз дієвості реалізації стратегічних рішень у сфері економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства (аналіз).

6. Мотивація/демотивація персоналу за результатами реалізації стратегічних рішень у сфері економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства (мотивування).

7. Трансформація управлінських процесів стратегічного характеру з метою забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства (реакція трансформації та зворотний зв'язок).

Формування наведених елементів механізму, їх ефективна взаємодія і взаємозв'язок, передбачає необхідність детального висвітлення їх наповнення та основних процесів у межах формування механізму в цілому, що представлено нижче.

Інформаційна складова є вихідною для реалізації управлінських рішень у сфері економічної безпеки та безпеки інвестиційної діяльності, зокрема, а її формування передбачає низку етапів (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Формування інформаційної складової механізму реалізації стратегічних напрямів забезпечення ЕБІВДП*

* сформовано з використанням [165, с. 27; 95, с. 26]

На першому етапі здійснюється:

- визначення основних цілей формування інформаційної системи забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності;
- оцінювання існуючого рівня інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері економічної безпеки;

– визначаються основні користувачі (суб'єкти) та вимоги до інформації (релевантність, достовірність, обсяг тощо).

На другому етапі, при проектуванні підсистеми збору інформації з внутрішнього і зовнішнього середовищ здійснюється:

- оцінювання наявних джерел інформації, що пов'язані з інвестиційною діяльністю та економічною безпекою;
- формування підходів та процедур збору інформації, пов'язаної з економічною безпекою та інвестиційною діяльністю;
- розроблення схеми збору інформації за центрами відповідальності та подальшого розподілу інформації;

Аналіз наявної інформації (третій етап) передбачає:

- аналіз інформації із зовнішніх джерел;
- аналіз інформації із внутрішніх джерел;
- аналіз достовірності, релевантності та корисності інформації;
- формування результатів аналізу інформації та її подальше використання.

У межах четвертого етапу здійснюється:

- формування рекомендацій щодо акумулювання інформації;
- формування рекомендацій щодо використання інформації;
- визначення відповідальних осіб та процесів інформаційної взаємодії між ними;
- оцінювання ступеня достатності інформації для прийняття управлінських рішень у сфері економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства.

Необхідний та достатній обсяг інформації про сферу економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства дозволяє формувати (удосконалювати) організаційну складову досліджуваного механізму.

Організаційна складова забезпечує на основі зібраної та систематизованої інформації формування та практичну реалізацію стратегічних рішень відповідальними особами, з розподілом прав і обов'язків

у межах відповідних функціональних задач, і включає три блоки: суб'єктну складову, комунікаційну складову, регламентне забезпечення організаційних процесів (рис. 3.4).

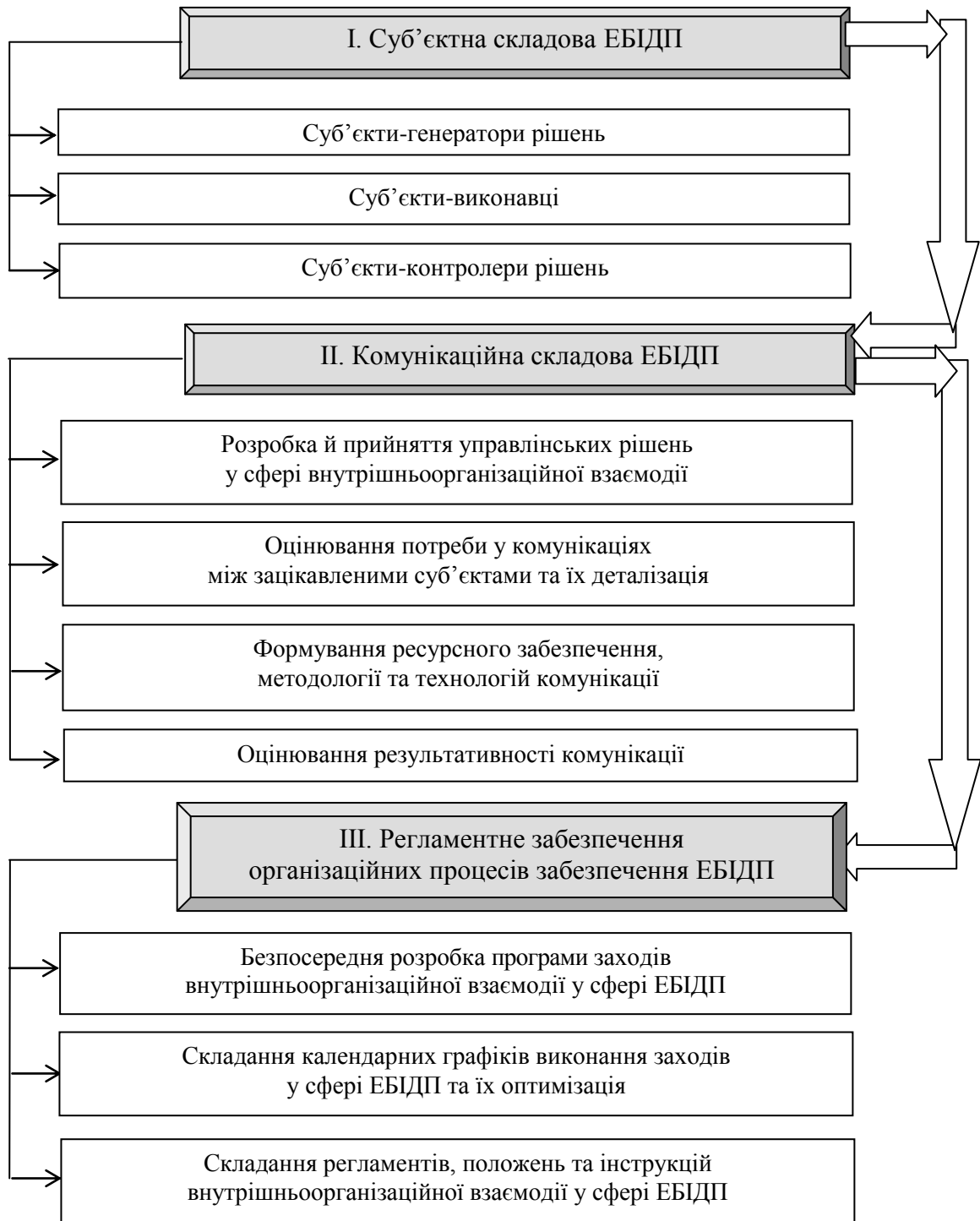

Рис. 3.4. Формування організаційної складової механізму реалізації стратегічних напрямів забезпечення ЕБДП*

* сформовано з використанням [2, 20, 95, 165]

Деталізація складових, наведених на рис. 3.4, передбачає висвітлення певних особливостей їх виділення та диференціації. Суб'єктна складова включає такі три групи: генераторів рішень, виконавців та контролерів.

З позиції економічної безпеки інвестиційної діяльності, кожна група наведених суб'єктів безпосередньо впливає на її стан, однак з різними наслідками. Генератори стратегічних рішень є ініціаторами управлінських процесів і важливість їх надзвичайно висока, хоча і контролювати таких суб'єктів доволі складно: все залежить від статусу служби економічної безпеки на підприємстві і схильності вищого керівництва та власників до ризику. Виконавці рішень і контролери часто виконують суто функціональні задачі, однак без таких суб'єктів організувати управлінські процеси практично неможливо, тому рутинними процесами організаційної взаємодії займаються саме вони.

Комунікаційна складова також включає низку елементів, що дозволяють суб'єктам ефективно організувати процеси обміном інформації. В першу чергу, здійснюється розробка й прийняття управлінських рішень у сфері внутрішньоорганізаційної взаємодії з акцентуванням уваги саме на економічній безпеці інвестиційної діяльності. Надалі відбувається оцінювання потреби у комунікаціях між зацікавленими суб'єктами та визначається ступінь деталізації такої комунікації. Цей етап необхідний для нівелювання «зайвих» комунікаційних перепон та надлишкової деталізації, що суттєво впливає на оперативність обміну даними та генерування управлінських рішень у сфері економічної безпеки.

На третьому етапі відбувається формування ресурсного забезпечення, методології та технологій комунікації. Тобто опрацьовується суто технічна сторона організації процесів комунікації та визначається обсяг необхідних ресурсів. При цьому необхідно пам'ятати, що такий організаційний процес не є самоціллю і витрати на його здійснення повинні становити певну обґрунтовану величину, зважаючи на необхідність їх постійної оптимізації та враховуючи принцип економічної ефективності.

І на завершальному етапі, здійснюється оцінювання результативності комунікацій, де основним критерієм є налагодження ефективної взаємодії між основними суб'єктами, що беруть участь у функціонуванні системи економічної безпеки підприємства в цілому і ЕБДП, зокрема.

Окремими блоком доцільно виділити регламентне забезпечення організаційних процесів, оскільки для планомірної, злагодженої та систематичної роботи необхідна регламентація організаційних процесів та їх формалізація у відповідних внутрішньоорганізаційних нормативних документах.

Тому доцільно розробити:

- програму заходів внутрішньоорганізаційної взаємодії;
- календарні графіки виконання заходів та їх оптимізацію;
- регламенти, положення та інструкції внутрішньоорганізаційної взаємодії.

При цьому, за умови налагодженої системи забезпечення економічної безпеки підприємства, більшість з регламентів будуть стандартизовані і питання економічної безпеки інвестиційної діяльності будуть лише фрагментами загальноприйнятої системи. Однак, за інших умов, менеджменту підприємств та працівникам служби (відділу) економічної безпеки доведеться формувати ці положення відповідно до актуальних потреб основних суб'єктів управлінського впливу.

Наступний елемент механізму – це прийняття стратегічних рішень щодо залучення інвестиційних ресурсів з урахуванням чинників ризику інвестиційної діяльності. Важливість цього елемента обумовлена самою природою інвестицій, оскільки для інвестування певного обсягу ресурсів необхідно мати доступ до них або безпосередньо ними володіти. Зрозуміло, що достатній обсяг власних коштів, що можуть бути спрямовані на інвестиційні програми та проекти, практично нівелює питання ризиків і катастрофічних наслідків для підприємства при здійсненні інвестицій. Однак реалії сьогодення свідчать, як правило, про брак власних коштів і необхідність їх залучення ззовні. Тобто залучені і позичені кошти для

більшості підприємств (особливо промислових) є одним з головних інвестиційних ресурсів на сьогодні.

У більшості випадків підприємства отримують та використовують для здійснення реальних інвестицій кошти з різних джерел, при цьому від їх співвідношення у загальній сумі інвестицій істотно залежить і економічна безпека. Тому, для забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності, доцільно заздалегідь прогнозувати таке співвідношення та оцінювати потенційні ризики з метою уникнення прорахунків і втрат. Це завдання можливо виконати із застосуванням методів економіко-математичного моделювання, що потребує більш ґрунтовного підходу до вибору відповідного інструментарію та переліку потенційних ризиків.

Системі контролю реалізації стратегічних рішень присвячено багато наукових досліджень, однак щодо сфери економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства конкретних рекомендацій недостатньо. Тому необхідно сформулювати алгоритм контролю, який би детально висвітлював послідовність його етапів, ключові елементи та процеси такого контролю та відповідальних осіб, що задіяні у процесі його реалізації. Тобто мова йде про постійний процес моніторингу досягнення стратегічних цілей, який би не тільки фіксував відхилення від прогнозованих параметрів (постфактум), а й дозволяв управлінцям швидко реагувати на зміни.

Така система моніторингу безпосередньо пов'язана з аналізом дієвості реалізації стратегічних рішень у сфері економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства. Тобто аналітична складова для управлінців буде мати певну «корисність» за умови визначення дієвості стратегії в цілому, окремих її напрямів та відповідних рішень.

З позиції контролю аналіз відповідних процесів орієнтований на фіксацію (виконання/невиконання або досягнення/недосягнення) певних контрольних показників, а з позиції визначення ефективності стратегічних рішень, аналітична складова дозволяє обґрунтовано підійти до їх оцінювання у контексті очікуваних управлінцями результатів (ефективно/неефективно).

Будь-який економічний чи організаційний механізм буде нежиттєздатним у разі відсутності належної системи мотивації суб'єктів, що безпосередньо беруть участь у його формуванні, запуску та функціонуванні.

Особливістю мотиваційного процесу з позиції економічної безпеки є розмежування потенційних очікувань власників бізнесу та персоналу підприємств, оскільки пріоритетом власників, зазвичай, є зростання ринкової вартості компанії та посилення конкурентних позицій за рахунок розширення бізнесу, охоплення нових ринків та ефективного інвестування, а бачення персоналу спрямовано на зменшення рівня ризиків різної природи походження та максимізації свого власного добробуту у короткостроковій перспективі. Схему мотиваційного процесу забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємств наведено на рис. 3.5.

Отже, економічна безпека інвестиційної діяльності буде дещо відрізнятися у сприйнятті різними учасниками не лише за критеріями сприйняття ризиків, а й за параметрами очікуваних результатів.

Для менеджерів середньої ланки та рядових виконавців, збереження фінансової стабільності з мінімізацією підприємницьких ризиків буде одним з головних індикаторів у процесі інвестування, з урахуванням реалізації стратегічних цілей економічної безпеки. Тобто за умови фактичної наявності очікуваного стану зазначені суб'єкти будуть прогнозувати отримання певної винагороди, що у багатьох випадках не буде відповідати очікуванням власників і топ-менеджменту, а це може призводити до внутрішньосистемних конфліктів. Економічна безпека інвестиційної діяльності підприємств з точки зору власників і менеджерів вищої ланки передбачає певний ступінь підприємницького ризику і навіть певні втрати, однак які не впливають на довгострокову стабільність функціонування підприємства та не заважають реалізації стратегічних цілей розвитку бізнесу.

Такі суб'єкти будуть намагатися знайти компроміс та узгодити стратегічні цілі інвестиційної діяльності та економічної безпеки, у результаті буде формуватися система стимулювання реалізації стратегічних напрямів забезпечення ЕБІДП.

Рис. 3.5. Схема мотиваційного процесу забезпечення ЕБІДП*

* сформовано з використанням [165, с. 64; 207, с. 92]

В цілому мотиви реалізації стратегічних рішень у сфері ЕБІДП будуть відрізнятися, саме тому необхідно створити регламенти та інструктивні

матеріали з розподілом відповідальності та послідовності виконання необхідних процедур та операцій з подальшою мотивацією / демотивацією за їх виконання або невиконання.

Всі дії суб'єктів будуть оцінюватись у контексті результативності реалізації стратегічних напрямів забезпечення ЕБІДП та задоволення потреб власників і топ-менеджерів. Особливого значення набуває підхід до сприйняття ризику вищим керівництвом та правильна ідентифікація стану економічної безпеки інвестиційної діяльності після реалізації основних стратегічних напрямів її досягнення і трансформації існуючих управлінських процесів на підприємстві. Тобто трансформація управлінських процесів стратегічного характеру з метою забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства виникає за рахунок відповідних реакцій трансформації та налагодження зворотного зв'язку. Якщо реакції стимулюються прийняттям відповідних управлінських рішень у сфері економічної безпеки та інвестиційної діяльності, то зворотний зв'язок повинен налагоджуватись і контролюватись відповідальними особами та безпосередньо вищим керівництвом, оскільки це класичний підхід до моніторингу будь-яких змін в системі управління підприємством і окремими його складовими. При цьому взаємодія між елементами охарактеризованого механізму здійснюється за рахунок налагодження відповідних процесів з використанням необхідного інструментарію та інформаційного обміну.

З метою визначення потенційних «вузьких місць» механізму реалізації стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності на досліджуваних підприємствах, доцільно сформулювати діагностичні таблиці у розрізі основних елементів механізму з діагностуванням їх процесного та інструментального забезпечення.

Аналіз наведеної у табл. 3.1 інформації свідчить про неоднорідність процесного наповнення механізму на досліджуваних машинобудівних підприємствах.

**Процесна складова наповнення механізму реалізації
стратегічних орієнтирів забезпечення ЕБДП
на досліджуваних машинобудівних підприємствах***

Процес	Назва підприємства		
	ДП «Новатор»	ТОВ Завод «Атонмаш»	ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»
1	2	3	4
Інформаційна складова			
Збір інформації пов'язаної з інвестиційною діяльністю	+	+	+
Збір інформації, пов'язаної з економічною безпекою	+	-	+
Аналіз наявної інформації та визначення її якісних характеристик	+	+	+
Визначення ступеню достовірності та релевантності інформації	+	-	+
Розробка програми акумулювання та використання інформації	+	-	-
Організаційна складова			
Функціонування відділу (підрозділу) економічної безпеки	-	-	-
Визначення суб'єктів відповідальних за ЕБДП	+	-	-
Забезпечення функціонування системи внутрішньоорганізаційної комунікації	+	+	+
Складання календарних графіків виконання заходів у сфері економічної безпеки	+	-	-
Складання регламентів, положень та інструкцій у сфері економічної безпеки	-	-	-
Ресурсна складова			
Оцінювання наявних інвестиційних ресурсів	+	+	+
Оцінювання необхідного обсягу інвестиційних ресурсів	+	+	+
Оцінювання доступності та можливості залучення інвестиційних ресурсів	+	-	-
Аналіз структури та джерел інвестиційних ресурсів з позиції економічної безпеки	-	-	-
Оптимізація структури та джерел залучення інвестиційних ресурсів	-	-	-
Контрольна складова			
Функціонування системи внутрішнього контролю економічної інформації	+	+	+
Функціонування системи контролю досягнення оперативних цілей	+	-	-

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
Функціонування системи контролю досягнення стратегічних цілей	+	-	-
Формування календарного плану контрольних заходів в цілому	+	+	+
Формування календарного плану контрольних заходів у сфері економічної безпеки	+	-	-
Аналітична складова			
Аналіз досягнення оперативних цілей підприємства	+	+	+
Аналіз досягнення стратегічних цілей підприємства	+	-	-
Аналіз функціонування системи економічної безпеки підприємства	-	-	-
Аналіз ефективності реалізації стратегічних рішень у сфері ЕБДП	-	-	-
Аналіз можливості коригування стратегічних рішень та очікуваних результатів	+	-	-
Мотиваційна складова			
Ідентифікація чинників мотивації власників бізнесу	-	-	+
Ідентифікація чинників мотивації менеджерів	+	-	+
Ідентифікація чинників мотивації виконавців та іншого персоналу	+	-	-
Формування системи стимулювання реалізації стратегічних напрямів забезпечення ЕБДП	-	-	-
Матеріальне та нематеріальне стимулювання суб'єктів, що забезпечують ЕБДП	+	-	-
Трансформаційна складова			
Ідентифікація реакцій трансформації системи економічної безпеки підприємства	+	-	-
Налагодження зворотного зв'язку у процесах забезпечення ЕБДП	-	-	-
Ідентифікація трансформацій зовнішнього середовища	+	+	+
Ідентифікація трансформацій внутрішнього середовища	+	-	+
Ідентифікація причинно-наслідкового зв'язку стратегічних рішень та фактичних результатів	+	-	-

* сформовано автором

Загальною тенденцією для всіх підприємств є налагодження традиційних процесів збору і обробки інформації без урахування вимог

економічної безпеки і недостатня увага щодо контролю стратегічних цілей. Так, процеси збору і обробки інформації доволі розгалужені, однак недостатньо регламентовані на деяких підприємствах. Щодо організаційної складової, то негативні тенденції пов'язані з відсутністю на підприємствах відокремленого підрозділу економічної безпеки, лише на ДП «Новатор» є безпосередні виконавці, які відповідають за напрям економічної безпеки. При цьому інвестиційна діяльність залишається дещо поза їх увагою. Особливої уваги заслуговують процеси ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності, оскільки на підприємствах практично відсутній детальний аналіз залучення інвестиційних ресурсів з позиції їх впливу на економічну безпеку. Відповідно, при оптимізації джерел залучення інвестиційних ресурсів практично не враховуються ризики і загрози економічній безпеці. Доцільність впровадження запропонованого механізму обумовлюється також і відсутністю аналітичної складової реалізації стратегічних змін у сфері економічної безпеки та економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства, зокрема.

При цьому процеси контролю на підприємствах налагоджені доволі непогано, однак постійний моніторинг змін, пов'язаних з економічною безпекою та реалізацією стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки, відсутній. Така ситуація обумовлює необхідність створення постійно діючої системи моніторингу стану ЕБДП. Крім процесів, що були наведені вище, необхідно використовувати і певний набір інструментів, які б дозволяли ефективно реалізовувати такі процеси. Оскільки універсальних інструментів у сфері економічної безпеки (за виключенням певних специфічних функціональних моделей) на сьогодні практично не існує, на підприємствах використовується відомий інструментарій управління і стратегічного управління, зокрема. Інструментальна складова наповнення механізму реалізації стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності на досліджуваних підприємствах представлена у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Інструментальна складова наповнення механізму реалізації стратегічних орієнтирів забезпечення ЕБІДП на досліджуваних підприємствах*

Інструмент	Назва підприємства		
	ДП «Новатор»	ТОВ Завод «Атонмаш»	ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»
1	2	3	4
Інформаційна складова			
Інформація на основі спеціалізованих цілісних концепцій управління (JIT, 6 Sigma, TQM, Kanban, Kaizen)	–	–	+
SWOT-аналіз	+	–	+
Матриця BCG	+	–	–
BSC	–	–	–
CRM	–	–	+
Організаційна складова			
Реінжиніринг бізнес процесів	+	–	+
Коригування організаційної структури управління	–	–	+
Застосування спеціалізованих цілісних концепцій управління (JIT, 6 Sigma, TQM, Kanban, Kaizen)	–	–	+
Ресурсна складова			
CRM	–	–	+
Застосування спеціалізованих цілісних концепцій управління (JIT, 6 Sigma, TQM, Kanban, Kaizen)	–	–	+
ERP-системи	+	–	–
Контрольна складова			
Ланцюжок нарощування цінності за М. Портером	–	–	–
Спеціалізовані аналітичні моделі прогнозування банкрутства	+	+	+
Інструменти оцінювання ризиків	–	–	+
ERP-системи	+	–	–
Специфічні контрольні процедури	+	–	+
Аналітична складова			
CRM	–	–	+
Ланцюжок нарощування цінності за М. Портером	–	–	–
Аналітичні інструменти роботи на ринку	–	–	+
Сукупність спеціалізованих аналітичних показників (рентабельності, ліквідності, платоспроможності та ін.)	+	+	+
ERP-системи	+	–	–

1	2	3	4
Мотиваційна складова			
Оцінка «360»	–	+	+
Ранжирування працівників за категоріями цінності	–	–	+
Ключові показники результативності (KPI)	–	–	+
Інструменти мотивації персоналу (матеріальні)	+	+	+
Інструменти мотивації персоналу (нематеріальні)	+	+	+
Трансформаційна складова			
Спеціалізовані аналітичні моделі (прогнозування банкрутства, на основі теорії ігор, сценарний аналіз)	+	–	+
Розрахунок спеціалізованих аналітичних показників (EBITDA, IRR, NCF, ROI час окупності інвестиційного проекту) після реалізації трансформацій	+	+	+
Інструменти оцінювання ризиків	–	–	–

Умовне позначення: (+) – використовується, (+/-) – використовуються окремі елементи, (–) – не використовується.

* сформовано автором

Питання інструментального забезпечення функціонування управлінської системи завжди цікавлять менеджерів підприємств, оскільки керування процесів і системи в цілому дозволяє досягати запланованих результатів з найменшими зусиллями. На досліджуваних підприємствах диференціація інструментарію залежить, в першу чергу, від гнучкості загальної системи управління та загальних підходів до ведення бізнесу.

ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» використовує значну кількість управлінського інструментарію, що пов'язано з можливістю швидкого впровадження змін за рахунок низької інерційності загальної системи управління. Однак, для великих підприємств, таких як ДП «Новатор» та ТОВ Завод «Атонмаш», доволі складно швидко реалізовувати управлінські трансформації.

В цілому, аналіз інформації, наведеної у табл. 3.1 та 3.2, дозволяє визначити «вузькі місця» у реалізації механізму реалізації стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності на досліджуваних підприємствах, а саме: вибір джерел фінансування інвестиційної діяльності; формування системи моніторингу реалізації стратегічних змін; організаційний спротив; відсутність регламентів, положень та інструкцій, які б регулювали управлінські процеси у сфері економічної безпеки і економічної безпеки інвестиційної діяльності, зокрема.

Відповідно, доцільною є розробка конкретних науково-методичних рекомендацій з удосконалення процесів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства з метою ліквідації визначених «вузьких місць».

3.2. Моделювання процесів залучення інвестиційних ресурсів з урахуванням чинників ризику інвестиційної діяльності промислового підприємства

Однією з важливих стратегічних задач у сфері економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств є мінімізація ризиків і безпосередньо втрат при формуванні та використанні певного обсягу інвестиційних ресурсів. При цьому необхідно зважати, що кожне підприємство має свої специфічні умови функціонування та забезпечення фінансовими ресурсами, що дозволяє, або навпаки, – обмежує їх можливості у сфері інвестування.

Досить часто прорахунки у виборі джерел інвестування призводять не лише до економічних втрат, а й створюють загрозливу ситуацію для економічної безпеки підприємства в цілому, оскільки провокують можливість втрати контролю над підприємством в цілому або його частиною.

Тому, з позиції реалізації стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності необхідно розробити економіко-математичну модель формування інвестиційних ресурсів підприємства з різних джерел, яка б дозволяла приймати виважені управлінські рішення щодо структури залучення таких ресурсів з урахуванням можливих втрат та їх мінімізації.

Більшість стратегій потребує належного фінансового забезпечення їх реалізації, що обумовлює потребу і пошуку ефективних інструментів відбору джерел фінансування інвестиційної діяльності, їх структурного збалансування з метою мінімізації ризиків для економічної безпеки підприємства та економічних втрат в цілому.

Отже, зазвичай підприємства мають три види формування джерел фінансування інвестиційної діяльності: окрім власних ресурсів (власноруч накопичених або накопичуваних фондів) – це запозичення і залучення. Кожне з джерел має свої переваги і недоліки, тому перед менеджментом підприємств постає надзвичайно складна задача вибору і збалансування таких джерел у процесі формування інвестиційних ресурсів з метою мінімізації потенційних ризиків і економічних втрат.

Економічні втрати підприємств при формуванні джерел фінансування інвестиційної діяльності викликаються не одним, а поєднанням різних негативних факторів. Тобто втрата є наслідком впливу деякої комбінації таких факторів (причин). Позначимо через N кількість варіантів комбінацій потенційних причин економічних втрат підприємства у формуванні джерел фінансування.

Нехай l_{kj} є оцінкою втрат за k -го виду формування джерел фінансування після того, як «спрацював» j -й варіант. Тоді ми можемо розглядати матрицю втрат $\mathbf{L} = [l_{kj}]_{3 \times N}$ для подальшої роботи у напрямі мінімізації цих втрат [22, 210]. Мінімізація передбачає використання деякої

комбінації видів формування джерел фінансування, за якої очікувані або прогнозовані втрати є найменшими.

Зокрема, спочатку можна визначити обережну мінімаксну стратегію з трьох імовірностей для вказаних джерел фінансування. Впровадження такої стратегії гарантовано забезпечуватиме середні втрати не вище деякого рівня [22, 206, 211].

Розпочнемо з оцінювання елементів матриці втрат. Звісно, таке оцінювання відбуватиметься лише на основі експертних суджень. Нехай ми маємо K експертів, кожен з яких дає N оцінок для кожного з трьох видів формування джерел фінансування. Оцінкою r -го експерта для елемента l_{kj} є невід'ємне число $a_{kj}(r)$.

У нашому випадку процедура оцінювання для кожного експерта є доволі непростюю, оскільки експерт має надати $3N$ оцінок у сукупності. Тому вплив різних другорядних факторів слід звести до мінімуму. Відтак, експертам пропонується надавати оцінки за спрощеною шкалою:

- 1) самі оцінки будуть цілими числами;
- 2) шкала оцінок не буде довгою;
- 3) наявність оцінки «0», що відповідатиме відсутності втрат – обов'язкова (хоча й такі ситуації трапляються рідко);
- 4) відстань між «сусідніми» оцінками буде більшою за одиницю для підсилення категоричності експертних суджень.

Згідно з цим переліком найкращим варіантом шкали оцінювання є ряд від 0 до 10 з кроком 2. Отже:

$$a_{kj}(r) \in \{0, 2, 4, 6, 8, 10\}, \quad r = \overline{1, K}, \quad k = \overline{1, 3}, \quad j = \overline{1, N}. \quad (3.1)$$

Далі загальна оцінка елемента l_{kj} матриці втрат є середнім арифметичним оцінок (3.1):

$$l_{kj} = \frac{1}{K} \sum_{r=1}^K a_{kj}(r), \quad k = \overline{1, 3}, \quad j = \overline{1, N}. \quad (3.2)$$

У матричній грі з матрицею втрат $\mathbf{L} = [l_{kj}]_{3 \times N}$, елементи якої визначаються за формулою (3.2) на підставі експертних оцінок (3.1), завжди існує мінімаксна стратегія (для першого гравця, оскільки оперуємо втратами):

$$\mathbf{P} = [p_{Vlas} \quad p_{Poz} \quad p_{Zal}], \quad (3.3)$$

де величини p_{Vlas} , p_{Poz} , p_{Zal} є ймовірностями формування джерел фінансування на основі власних ресурсів, запозичення, залучення, відповідно.

Причому:

$$p_{Vlas} + p_{Poz} + p_{Zal} = 1.$$

Ймовірності (3.3) можуть трактуватися як частки тієї загальної суми, котра необхідна для реалізації плану дій підприємства, в тому числі його економічної безпеки. Не виключено, що одна з цих ймовірностей може виявитися нульовою. Це означатиме, що відповідний вид джерела фінансування є надризиковим (а мінімаксні стратегії в економіці націлені на максимальну обережність у прийнятті економічних рішень). Може навіть виявитись, що дві з ймовірностей у стратегії (3.3) є нульовими. Тоді така стратегія називається чистою [22], хоча й, зазвичай, не представляє собою ефективного способу формування управлінських рішень в складних економічних системах [201, 211].

Очевидно, що мінімаксна стратегія (3.3) буде занадто обережною для підприємств, котрі, не зважаючи на ризики, вже мають певну передісторію свого функціонування, кредитні інтереси з боку потенційних кредиторів, прибутковість тощо [208, 210]. Зокрема, при роботі прибуткових підприємств тільки з одним джерелом фінансування, має існувати певна ненульова

імовірність задовільного стану економічної безпеки підприємства. У випадку неприбуткових – така імовірність може бути і нульовою, але не для кожного з трьох видів формування джерел фінансування.

Отже, ми можемо використати теорему Байєса для корегування занадто обережних мінімакських стратегій (3.3) [27, 201, 210]. Для цього ті самі K експертів мають оцінити три умовні імовірності задовільного стану економічної безпеки підприємства (подія A): імовірності $P(A|Vlas)$, $P(A|Poz)$, $P(A|Zal)$ після формування джерел фінансування на основі власних ресурсів, запозичення, залучення.

Шкала оцінок у цьому випадку має бути ще вужчою, адже йдеться про дуже чутливу величину (на подію A впливає величезна сукупність прямих і прихованих факторів), а кількість експертів, як правило, обмежена. Найкращим варіантом тут є шкала з п'яти оцінок, включаючи неможливість (нульова імовірність) і достовірність (одинична імовірність) події A :

$$B = \{0, 0.25, 0.5, 0.75, 1\}. \quad (3.4)$$

Тоді відповідні оцінки r -й експерт формує на основі шкали (3.4):

$$s_{Vlas}(r) \in B, s_{Poz}(r) \in B, s_{Zal}(r) \in B, r = \overline{1, K}. \quad (3.5)$$

Далі загальні оцінки умовних імовірностей задовільного стану економічної безпеки підприємства є середніми арифметичними відповідних оцінок (3.5):

$$P(A|Vlas) = \frac{1}{K} \sum_{r=1}^K s_{Vlas}(r), \quad (3.6)$$

$$P(A|Poz) = \frac{1}{K} \sum_{r=1}^K s_{Poz}(r), \quad (3.7)$$

$$P(A|Zal) = \frac{1}{K} \sum_{r=1}^K s_{Zal}(r). \quad (3.8)$$

За теоремою повної імовірності [27]:

$$P(A) = P(A|Vlas) \cdot p_{Vlas} + P(A|Poz) \cdot p_{Poz} + P(A|Zal) \cdot p_{Zal} \quad (3.9)$$

є безумовною імовірністю задовільного стану економічної безпеки підприємства. Тепер ми можемо застосувати теорему Байєса для корегування мінімаксних імовірностей (котрі тут є фактично так званими гіпотезами). На цій основі імовірності шуканої оптимальної стратегії мінімізації втрат формування джерел фінансування:

$$\mathbf{H} = [h_{Vlas} \quad h_{Poz} \quad h_{Zal}] \quad (3.10)$$

визначаються так:

$$h_{Vlas} = P(Vlas | A) = \frac{P(A|Vlas) \cdot p_{Vlas}}{P(A)}, \quad (3.11)$$

$$h_{Poz} = P(Poz | A) = \frac{P(A|Poz) \cdot p_{Poz}}{P(A)}, \quad (3.12)$$

$$h_{Zal} = P(Zal | A) = \frac{P(A|Zal) \cdot p_{Zal}}{P(A)}, \quad (3.13)$$

де (3.11) – (3.13) є оптимальними ймовірностями формування джерел фінансування на основі власних ресурсів, запозичення і залучення, відповідно.

Оцінювання експертів має проводитись на підставі інформації про інфраструктуру підприємства. В основному ця інформація стосується значущих характеристик підприємства і поточного стану його економічної безпеки:

- 1) організаційно-правова форма (ДП, ПАТ, ТОВ, КП);
- 2) фінансовий стан (прибуткове або збиткове);

- 3) наявність відділу економічної безпеки або підрозділу з відповідними повноваженнями у сфері безпеки інвестиційної діяльності (є або немає);
- 4) схильність керівництва до ризику (є або немає);
- 5) кредитна історія (позитивна або негативна);
- 6) наявність державної підтримки або державних замовлень (є або немає).

Цей перелік з відповідними відповідями і буде надаватися експертам, адже ці характеристики створюють передумови виникнення специфічних ризиків, що спричиняють економічні втрати підприємства. Втім, перелік потенційних причин економічних втрат у формуванні джерел фінансування не залежить від інфраструктури підприємства (в рамках аналізу його економічної безпеки).

З точки зору економічної безпеки підприємства в цілому та його участі в інвестиційній діяльності, зокрема, найвпливовішими причинами економічних втрат підприємства у формуванні джерел фінансування є наступні:

- 1) зростання вартості інвестиційних ресурсів (необхідність виплачувати відсотки, трансакційні витрати);
- 2) рейдерське захоплення підприємства;
- 3) втрата контролю над підприємством (втрата контрольного пакета акцій) або втрата можливості управління підприємством (якщо це – неакціонерне товариство);
- 4) недостатність обігових коштів для здійснення операційної діяльності на підприємстві;
- 5) втрата керованості внутрішньоорганізаційних процесів на підприємстві.

Тепер з поданих п'яти видів ризиків складаємо $N = 2^5 = 32$ варіантів комбінацій потенційних причин економічних втрат підприємства у формуванні джерел фінансування. Побудова матриці втрат відбуватиметься за експертними оцінками в K анкетах (рис. 3.6), де кожен експерт використовуватиме шкалу оцінювання у формулі (3.1).

У поданій анкеті номер варіанта – це номер стовпчика матриці втрат. Таким чином, перший стовпчик буде містити оцінки втрат за відсутності ризиків. В останньому стовпчику мають бути відображені оцінки втрат за граничного випадку несприятливих економічних обставин, коли «активуються» всі види ризиків.

Розглянемо запропоновану модель оптимізації економічної безпеки підприємства на основі мінімізації втрат формування джерел фінансування у дії для ДП «Новатор» (м. Хмельницький).

Станом на 1 січня 2019 р. ДП «Новатор» є прибутковим, має відділ безпеки, а його керівництво не схильне до ризику. Кредитна історія цього підприємства – позитивна. Крім цього, ДП «Новатор» забезпечене державною підтримкою.

До експертизи з анкетами наведеними у додатку Д було залучено 38 експертів. Отже, спочатку експертам були повідомлені зазначені характеристики: ДП, прибуткове, є відділ безпеки, немає схильності керівництва до ризику, позитивна кредитна історія, є державна підтримка. Але додатково експертам було зауважено, що ризик рейдерства для державних підприємств є мінімальним. Іншими словами, експерти виходили з того, що вплив рейдерського захоплення у відповідних комбінаціях негативних факторів (варіанти з № 9 по № 16 і з № 25 по № 32) є практично нульовим. Це, звісно, не означає, що зазначені 16 варіантів комбінацій ризиків слабо впливають на оцінки втрат на ДП «Новатор».

Після обробки всіх 38 анкет були визначені оцінки (3.2) і побудована матриця втрат \mathbf{L} . На рис. 3.6 зображено фрагмент цієї матриці.

0	1.549	7.631	9.367	8.894	...	7.906	9.616	9.054	7.803	10
0	2.265	0.1326	2.114	7.634	...	9.679	9.758	9.291	9.086	10
0	1.711	0.1574	1.624	7.321	...	9.645	9.592	9.86	9.53	10

Рис. 3.6. Фрагменти (перші й останні п'ять стовпчиків)

матриці втрат $\mathbf{L} = [l_{kj}]_{3 \times 32}$ для ДП «Новатор»

Як бачимо, експерти одностайно оцінили перший та останній стовпчики. Проте у такій матричній грі мінімаксна стратегія першого гравця є довільною комбінацією з трьох імовірностей. Іншими словами, будь-яка стратегія тут є обережною, в тому числі і три чисті стратегії.

Зрозуміло, що такий розв'язок є неприйнятним. Власне, його можна інтерпретувати як відсутність розв'язку для поставленої задачі оптимізації економічної безпеки підприємства. Тому ми виключимо з розгляду ці «передбачувані» оцінки у формі крайніх стовпчиків матриці втрат і розглянемо редуковану матрицю втрат розміром 3×30 :

$$\mathbf{L}_{\text{redu}} = \begin{bmatrix} l_{12} & l_{13} & \cdots & l_{1,N-1} \\ l_{22} & l_{23} & \cdots & l_{2,N-1} \\ l_{32} & l_{33} & \cdots & l_{3,N-1} \end{bmatrix}. \quad (3.14)$$

Ця матриця показана на рис. 3.7 у повному обсязі.

Мінімаксна стратегія (3.3) для редукованої матриці втрат на рис. 3.7.

$$\mathbf{P} = [0.201 \quad 0.1367 \quad 0.6623] \quad (3.15)$$

показує, що для ДП «Новатор» найбільш обережним напрямом подальших дій було б залучення інвестицій, грантів, а також, за певних умов, пайова участь. Оскільки це державне підприємство, пайова участь є доволі проблематичною, а залучення грантів та спільне фінансування цікавих інвестиційних проектів можливе за умови зацікавленості керівництва підприємства та відповідних інституціональних структур. Однак, зважаючи на необхідність достатньої аргументації такого твердження виникає низка запитань. Чи це дійсно відповідає раціональному формуванню джерел фінансування? Для відповіді на це питання ті самі 38 експертів оцінювали умовні імовірності задовільного стану економічної безпеки підприємства.

1.549	7.631	9.367	8.894	9.278	9.468	
2.265	0.1326	2.114	7.634	7.129	7.456	
1.711	0.1574	1.624	7.321	7.299	7.727	
9.427	7.821	7.97	7.621	9.283	9.24	
7.934	7.687	7.714	9.277	9.903	9.151	
7.543	7.176	7.711	9.024	9.404	9.247	
	9.485	9.356	9.934	0.06661	1.632	5.912
	9.775	9.838	9.12	7.491	9.052	9.689
	9.574	8.95	9.628	7.747	9.437	9.018
	5.417	9.536	9.331	9.631	9.322	1.616
	9.746	9.037	9.652	8.818	9.572	9.26
	9.624	9.297	9.191	9.523	9.085	9.23
	3.599	5.971	7.906	9.616	9.054	7.803
	9.188	9.31	9.679	9.758	9.291	9.086
	9.733	9.034	9.645	9.592	9.86	9.53

Рис. 3.7. Редукована матриця втрат (3.14), відображена для зручності розбиттям у п'ять 3×6 рядів, для ДП «Новатор» за оцінками 38 експертів

Зрештою, імовірнісні оцінки (3.6) – (3.8) виявилися такими:

$$P(A|Vlas) = 0.1993, P(A|Poz) = 0.2987, P(A|Zal) = 0.4586. \quad (3.16)$$

Варто зауважити, що оцінки (3.16) є дещо схожими на імовірності у мінімакській стратегії (3.15). Але, на відміну від обережного варіанта поведінки за цією стратегією, де запозиченням довіряють менше всього (імовірність 0.1367 проти 0.201 та 0.6623), імовірнісна оцінка досягнення задовільного стану економічної безпеки ДП «Новатор» лише на основі запозичень є доволі високою. Натомість імовірнісна оцінка для залучень виявилася зменшеною майже на 31%. У той же час, за судженнями експертів, імовірнісна оцінка щодо економічної безпеки на основі виключно власних ресурсів залишилася практично незмінною (близько 0.2). Проте, слід пам'ятати, що імовірності у будь-якій мінімакській стратегії (3.3) за своїм «призначенням» відрізняються від умовних імовірностей $P(A|Vlas)$, $P(A|Poz)$, $P(A|Zal)$, адже останні є імовірностями досягнення економічної

безпеки, тоді як мінімаксні ймовірності вказують на частки загальної суми фінансових ресурсів, котра необхідна для цього досягнення.

Продовжуючи роботу з оцінками експертів, безумовна імовірність (3.9) задовільного стану економічної безпеки ДП «Новатор» з урахуванням імовірностей (3.16) є такою:

$$P(A) = 0.1993 \cdot 0.201 + 0.2987 \cdot 0.1367 + 0.4586 \cdot 0.6623 = 0.3846.$$

Звісно, значення $P(A) = 0.3846$ є невеликим, але цей показник виконує допоміжну роль для визначення оптимальної стратегії (3.10) формування джерел фінансування. Отже, шукана оптимальна стратегія (3.10) за формулами (3.11) – (3.13) має наступні ймовірності:

$$h_{Vlas} = P(Vlas | A) = \frac{0.1993 \cdot 0.201}{0.3846} = 0.1042,$$

$$h_{Poz} = P(Poz | A) = \frac{0.2987 \cdot 0.1367}{0.3846} = 0.1062,$$

$$h_{Zal} = P(Zal | A) = \frac{0.4586 \cdot 0.6623}{0.3846} = 0.7896,$$

тобто стратегія

$$\mathbf{H} = [0.1042 \quad 0.1062 \quad 0.7896] \quad (3.17)$$

є оптимальною у сенсі економічної безпеки ДП «Новатор». При цьому стратегія (3.17), якщо порівнювати її з мінімаксною стратегією (3.15), ще більше спрямовуватиме ДП «Новатор» у напрям залучення інвестицій. За нашою моделлю втрати формування джерел фінансування на ДП «Новатор» будуть мінімізовані, якщо це підприємство долучить до загальної суми по

близько 10.5 % власних коштів і запозичень. Решта, 79 % ресурсів має бути зібрано на основі залучень.

Розглянемо тепер для прикладу підприємства без державної підтримки: КП «Київський метрополітен» вагоноремонтний завод» і ПАТ «НВО «Київський завод автоматики». В оцінюванні для КП «Київський метрополітен» вагоноремонтний завод» взяло участь 26 експертів. Їм були повідомлені характеристики: КП, збиткове, немає відділу безпеки, керівництво схильне до ризику, позитивна кредитна історія, немає державної підтримки. В результаті редукована матриця втрат для КП «Київський метрополітен» вагоноремонтний завод» (рис. 3.8) виявилася, на перший погляд, доволі подібною до матриці на рис. 3.7. Втім, усереднена різниця між цими матрицями є відчутною і складає близько 14 %.

2.12	7.457	7.307	7.408	7.366	7.945	
1.524	0.5367	1.473	7.241	7.47	7.236	
1.456	0.1199	1.903	7.175	7.742	7.147	
	9.177	7.671	7.866	7.326	9.765	9.195
	7.408	7.521	7.145	9.446	9.589	9.563
	7.76	7.831	7.14	9.795	9.623	9.091
	9.681	9.147	9.565	0.3061	1.997	5.758
	9.397	9.028	8.829	7.34	9.65	8.948
	9.573	9.568	9.632	7.693	9.009	9.656
	5.488	9.187	9.306	9.432	9.407	2.285
	9.255	9.78	8.915	9.769	9.691	8.979
	9.864	9.101	9.789	8.939	9.39	9.682
	3.783	5.859	7.925	9.295	9.054	7.903
	9.168	9.364	9.548	9.33	9.99	9.526
	9.263	9.271	9.409	8.858	8.915	9.759

Рис. 3.8. Редукована матриця втрат (3.14), відображена для зручності розбиттям у п'ять 3×6 рядів (аналогічно рис. 3.8) для КП «Київський метрополітен» вагоноремонтний завод» за оцінками 26 експертів

Мінімаксна стратегія (3.3) для редукованої матриці втрат на рис. 3.8:

$$\mathbf{P} = [0.0044 \quad 0.6387 \quad 0.3569] \quad (3.18)$$

показує, що для КП «Київський метрополітен» вагоноремонтний завод» найбільш необережним напрямом подальших дій була б робота з власними коштами. Це і не дивує, адже дане КП є збитковим і не має відділу безпеки. Про це говорять й імовірнісні оцінки (3.6) – (3.8):

$$P(A|Vlas) = 0.1962, P(A|Poz) = 0.5442, P(A|Zal) = 0.2048. \quad (3.19)$$

Як бачимо за оцінками (3.19), експерти мало вірять в успішність формування джерел фінансування з власних засобів. Так само низько оцінена імовірність задовільного стану економічної безпеки виключно на основі залучень.

Далі маємо:

$$P(A) = 0.1962 \cdot 0.0044 + 0.5442 \cdot 0.6387 + 0.2048 \cdot 0.3569 = 0.4216$$

за формулою (3.9) з урахуванням імовірностей (3.19) і стратегії (3.18). Отже,

$$h_{Vlas} = P(Vlas | A) = \frac{0.1962 \cdot 0.0044}{0.4216} = 0.0021,$$

$$h_{Poz} = P(Poz | A) = \frac{0.5442 \cdot 0.6387}{0.4216} = 0.8246,$$

$$h_{Zal} = P(Zal | A) = \frac{0.2048 \cdot 0.3569}{0.4216} = 0.1734,$$

і шукана стратегія:

$$\mathbf{H} = [0.0021 \quad 0.8246 \quad 0.1734] \quad (3.20)$$

є оптимальною у сенсі економічної безпеки КП «Київський метрополітен» вагоноремонтний завод». Таким чином, з достатньою для практики точністю

можна вважати, що економічна безпека цього підприємства при формуванні джерел фінансування повинна опиратись на 82.5 % запозичень і 17.5 % залучень. Підключати власні засоби не рекомендовано (або використовувати їх у мінімально можливих обсягах).

В оцінюванні для ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» взяв участь 31 експерт. Тут експерти взяли до уваги такі характеристики: ПАТ, прибуткове, немає відділу безпеки (але є особа, відповідальна за це), керівництво не схильне до ризику, позитивна кредитна історія, немає державної підтримки.

Оцінки втрат (рис. 3.9) в середньому відрізняються від оцінок на рис. 3.8 (для іншого підприємства – ДП «Новатор») на 11 %.

2.24	7.175	7.536	7.038	7.883	7.546	
1.992	0.1499	1.304	7.8	7.035	7.048	
2.297	0.5029	2.13	7.151	7.054	7.773	
	9.66	7.32	7.584	7.361	9.746	9.058
	7.027	7.072	6.999	9.128	9.442	9.34
	7.713	6.964	7.148	9.371	9.141	9.961
	9.341	9.826	9.161	0.1483	1.994	5.443
	9.056	9.485	9.103	7.592	9.187	8.948
	9.167	9.636	9.296	7.219	9.49	8.95
	5.179	8.937	9.072	9.707	9.043	2.241
	9.045	9.135	9.85	9.892	9.226	9.271
	9.599	8.878	9.305	9.59	9.412	9.075
	3.746	5.325	8.01	9.768	9.437	6.988
	9.541	9.759	9.055	9.097	9.735	9.288
	9.826	8.95	9.031	9.111	9.801	9.558

Рис. 3.9. Редукована матриця втрат (3.14),
відображена для зручності розбиттям у п'ять 3×6 рядів,
для ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» за оцінками 31 експерта

Отже, у цьому випадку пріоритетним є залучення (66.6 %), тоді як запозичення мають скласти лише 8 % від загальної суми. Частка власних засобів має скласти 25.4 %.

Таким чином, оптимізація процесів вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності є одним з важливих елементів ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства. Це твердження базується на емпіричних дослідженнях діяльності багатьох промислових підприємств України та визначенні стратегічних орієнтирів забезпечення їх економічної безпеки (у тому числі економічної безпеки інвестиційної діяльності).

Відповідна мінімаксна стратегія (3.3) й імовірності згідно з формулами (3.6) – (3.9) та (3.11) – (3.13) для ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» виявились такими:

$$\mathbf{P} = [0.3209 \quad 0.1524 \quad 0.5268],$$

$$P(A|Vlas) = 0.4394, \quad P(A|Poz) = 0.2933, \quad P(A|Zal) = 0.7019,$$

$$P(A) = 0.4394 \cdot 0.3209 + 0.2933 \cdot 0.1524 + 0.7019 \cdot 0.5268 = 0.5554,$$

$$\mathbf{H} = [0.2538 \quad 0.0804 \quad 0.6657].$$

Прорахунки у виборі джерел фінансування інвестиційної діяльності достатньо швидко трансформуються у фінансові проблеми суб'єктів господарювання, оскільки їх значимість для реалізації будь-яких проектів є достатньо високою. При цьому стан економічної безпеки підприємств істотно погіршується, при недостатньому обсягу інвестиційних ресурсів або нерациональному їх використанні чи залученні.

3.3. Система моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства

Виявлені на попередніх етапах «вузькі місця» механізму реалізації стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки інвестиційної

діяльності на досліджуваних підприємствах потребують відповідної реакції від менеджменту підприємств, для чого необхідна ефективна система моніторингу.

Принципово система моніторингу повинна відрізнитись від загальноприйнятої системи контролю своєю оперативністю і гнучкістю, оскільки для потреб управління система, що «фіксує» події які вже відбулися є не надто корисною. Дослідження ситуації із системою моніторингу на підприємствах свідчить про її недосконалість, а у багатьох випадках, і про повну відсутність, особливо у розрізі економічної безпеки інвестиційної діяльності. Моніторинг повинен передбачати відстеження змін зовнішнього і внутрішнього середовищ, а саме:

- зовнішнє середовище – генерування загроз і ризиків, зміна інституційної складової, зміна умов функціонування суб'єктів господарювання, трансформації потоків інформації з позиції доступності та адекватності;

- внутрішнє середовище – генерування загроз і ризиків внутрішньо-організаційної природи, зміна умов та ефективності функціонування структурних підрозділів та окремих виконавців, внутрішньоорганізаційний спротив змінам, розуміння стратегічних цілей та відповідність дій, трансформації процесів та операцій.

При розробці системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності необхідно враховувати низку етапів (рис. 3.10), що безпосередньо дозволяють вирішувати поставлені завдання.

На першому етапі відбувається визначення базових параметрів системи моніторингу (цілі, параметри, основні учасники, ресурси). Основною ціллю зазначеної системи є моніторинг реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності, при цьому параметри такої системи обумовлюється існуючою системою економічної безпеки підприємства та підходами до управління інвестиційною діяльністю. Основними учасниками системи моніторингу, в першу чергу, є менеджери всіх рівнів, які

безпосередньо беруть участь у прийнятті рішень не лише стратегічного, а й оперативного характеру та контролюють операційні процеси відповідно до своїх функціональних обов'язків.

Рис. 3.10. Етапи формування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства*

* сформовано автором з використанням [3, 6, 20, 29, 48, 165]

На другому етапі здійснюється ідентифікація організаційних взаємовідносин з розмежуванням прав та обов'язків основних суб'єктів стратегічного управління, що дозволяє чітко розмежувати сфери відповідальності посадових осіб та виконавців, а також визначити «ключових

гравців» організації управлінської взаємодії. Особливе місце відводиться формуванню системи мотивації за цільовими стратегічними орієнтирами та відповідальності за реалізацію управлінських рішень стратегічного характеру.

На третьому етапі визначаються інформаційні потреби учасників управлінської взаємодії. Склад учасників такої взаємодії достатньо широкий і не обмежується лише управлінцями, оскільки формування інформаційного масиву та його обробка забезпечується фахівцями різних структурних одиниць та функціональних напрямів. Основними критеріями, які забезпечують потреби користувачів є: достатність інформації для прийняття рішень, своєчасність інформації, релевантність інформації. При цьому аналізується масив інформації, яка пов'язана з інвестиційною діяльністю, а пріоритетом у формуванні потреб є економічна безпека.

Четвертий етап передбачає аналіз існуючих підходів стосовно збору та обробки інформації з внутрішніх та зовнішніх джерел. Від даного етапу залежить актуальність та адекватність інформації. Для системи моніторингу важливо отримувати достовірну і своєчасну інформацію від компетентних осіб, які б не були зацікавлені у її викривленні або дезінформації керівництва з метою реалізації особистих інтересів. Повинні бути встановлені чіткі часові параметри збору та подання інформації, періодичність та обсяг інформації. Обґрунтована доцільність використання саме такого обсягу інформації (на початкових етапах) та визначена безпосередньо процедура збору та подання інформації.

П'ятий етап передбачає визначення інструментального забезпечення процесів моніторингу (методи, прийоми, регламенти, звітна документація).

На шостому етапі здійснюється оцінювання ефективності функціонування системи моніторингу, яке буде, в першу чергу, залежати від чіткого формулювання стратегічних цілей та часового діапазону їх досягнення (основні критерії), а також можливості менеджменту підприємств вносити корективи у процеси реалізації стратегій різних рівнів.

Обов'язковим елементом такої системи є налагодження зворотного зв'язку та визначення процедурних аспектів впровадження змін, що забезпечать реалізацію відповідної стратегії з мінімальними зусиллями та у відведений для цього термін.

Особливістю цього етапу є необхідність змін не лише операційних процесів реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності, а й більш глобальних змін. Тобто, у процесі функціонування системи моніторингу можуть ідентифікуватися нові «вузькі місця» як у загальній стратегії розвитку підприємства, так і у функціональних стратегіях. Тому розглядати досліджувану систему моніторингу відокремлено від загальної системи управління підприємством недоречно, хоча така система і має свої чіткі цілі.

Взагалі, складність системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності буде залежати від розвиненості системи менеджменту двох основних складових – економічної безпеки та інвестиційної діяльності. Це обумовлюється економічною доцільністю, оскільки за мінімальних обсягів інвестиційної діяльності ресурси системи економічної безпеки підприємства будуть спрямовуватись на інші види діяльності та навпаки. Тобто виділення значного обсягу власних ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності або їх залучення з інших джерел буде спонукати керівництво до формування більш розвиненої системи моніторингу.

Така система буде приносити користь за умови її максимальної ефективності за мінімально-допустимих витрат на її запровадження та функціонування.

Безпосередньо процес функціонування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності буде відбуватись у певній послідовності (рис. 3.11).

Зазначений процес включатиме:

1. Формулювання чітких цілей;
2. Реалізацію процесу моніторингу;

3. Формування стандартизованої звітної документації;
4. Визначення часового діапазону процесу моніторингу і проміжних етапів;
5. Процедури управління змінами.

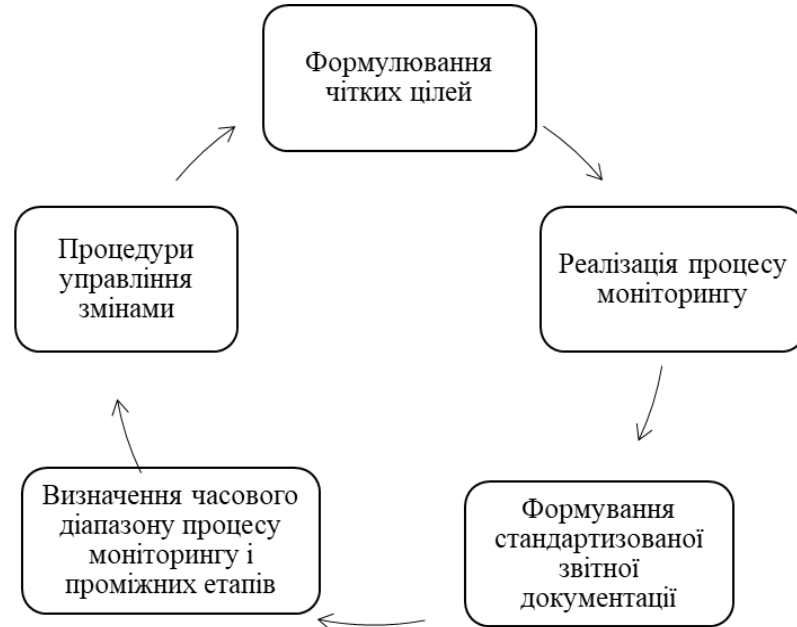

Рис. 3.11. Процес функціонування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності*

*сформовано автором з використанням [6, 20, 29, 48, 166]

Такий підхід є універсальним і може застосовуватись не лише у розрізі забезпечення потреб функціонування системи економічної безпеки чи інвестиційної діяльності, а й буде корисним для загальної системи менеджменту підприємств з урахуванням особливостей кожного конкретного підприємства. Починаючи від формулювання чітких цілей і закінчуючи процедурами управління змінами, процес моніторингу супроводжується потребою в ефективному інструментарії та належних методичних підходах, що дозволяють функціонувати такій системі більш якісно.

Деталізовано систему моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності наведено на рис. 3.12.

Рис. 3.12. Система моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства*

* сформовано автором

Як було зазначено, основні цілі системи моніторингу обумовлюються цілями функціонування системи економічної безпеки підприємства та цілями інвестиційної діяльності.

До перших відносять: захист від зовнішніх та внутрішніх загроз, забезпечення стабільного функціонування підприємства, оперативну реакцію на негативні/позитивні зміни внутрішнього та зовнішнього середовищ, забезпечення фінансової стабільності та розвитку підприємства.

Інвестиційна діяльність передбачає досягнення таких цілей: забезпечення розвитку підприємства; збільшення загального рівня доходності підприємства та зростання його ринкової вартості, збалансованість рівня інвестиційного ризику та доходності, оптимізація ресурсного забезпечення діяльності підприємства (у першу чергу, інвестиційними ресурсами).

Враховуючи зазначені цілі, система моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності повинна:

- забезпечувати контроль процесів стратегічного управління у визначеній площині (ЕБІДП);
- забезпечувати своєчасне коригування процесів стратегічного управління у визначеній площині (ЕБІДП);
- ідентифікувати потенційні загрози та ризики, що можуть завадити реалізації загальної стратегії та функціональних стратегій підприємства;
- генерувати процеси управління змінами у сфері економічної безпеки та інвестиційної діяльності підприємства.

Основні процеси у межах функціонування системи моніторингу будуть відбуватись у певній послідовності, а саме:

1. Встановлення контрольних точок збору інформації та формування звітів на різних рівнях;
2. Визначення сфери відповідальності та ключових «гравців» у межах цих сфер, які агрегують масиви інформації;
3. Формування ієрархії подання звітних даних і порядку формування рекомендацій;

4. Обговорення та виконання рекомендацій, сформованих за результатами моніторингу;

5. Фіксація змін та формування кінцевих звітів.

З метою детальної характеристики особливостей реалізації наведених процесів розглянемо більш детально їх особливості та відповідні складові. Так, контрольні точки збору інформації будуть визначатися керівництвом підприємства і безпосередньо службою економічної безпеки або уповноваженою особою. При цьому часовий період і деталізація їх змісту та кількості буде залежати від інвестиційної активності підприємства, змін умов функціонування підприємства та розгалуженості системи управління. Відмітимо, що у «стандартних» умовах функціонування підприємства, тобто за умов відсутності впливу дестабілізуючих факторів непередбачуваної природи походження (стихійні лиха, кардинальні зміни інституційного середовища та інші), кількість таких контрольних точок і звітів буде стандартною з метою раціонального використання наявних ресурсів. Тобто щомісяця будуть формуватись проміжні звіти за різними сферами відповідальності, де «ключові гравці» (переважно керівники структурних підрозділів) будуть здійснювати агрегування даних та надавати їх відповідно до прийнятих на підприємстві стандартів і форм.

У випадку нестандартних ситуацій та непередбачуваних подій, здійснюватиметься екстрений збір необхідних даних та їх агрегування (переважно силами служби економічної безпеки чи відповідальних осіб) з позаплановим розглядом та формуванням необхідної управлінської реакції та безпосередніх заходів.

Деталізація звітних форм та їх представлення відбуватиметься з урахуванням ієрархії подання звітних даних. Також, за потреби, керівники підрозділів формуватимуть рекомендації щодо подальшого забезпечення реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства, а за необхідності вносити корективи у існуючі стратегії. Тобто на цих трьох етапах буде задіяна достатньо велика кількість

працівників, однак четвертий і п'ятий етапи передбачають безпосередні рішення вищого керівництва, а у деяких випадках – залучення власників до прийняття стратегічно важливих управлінських рішень. Для цього здійснюватиметься обговорення результатів моніторингу і формування дій та певної послідовності виконання рекомендацій, сформованих за результатами обговорення. Контроль за реалізацією таких рекомендацій здійснює служба економічної безпеки або конкретні відповідальні особи, а процеси фіксації змін відбуваються на рівні загального управління підприємством.

Окремо, щодо форм звітності за результатами функціонування системи моніторингу слід зазначити таке. Звіти будуть мати проміжний характер у процесі попереднього аналізу інформації та їх акумулювання, а для прийняття управлінських рішень будуть формуватися кінцеві форми звітів за визначений період часу або на конкретну дату. Тобто важливе значення матиме часовий діапазон функціонування системи моніторингу, оскільки навіть за умови безперервного функціонування такої системи, для потреб стратегічного управління необхідно контролювати часові параметри реалізації стратегії або досягнення стратегічних цілей.

На завершальному етапі розробляються та використовуються процедури управління змінами, оскільки без таких процедур моніторинг буде простою констатацією фактів і подій, а для потреб стратегічного управління необхідні зміни та інструментальне забезпечення їх реалізації.

Зрозуміло, що за умови автоматизації облікових та фінансово-економічних операцій більшість контрольних показників та звітних форм будуть відповідати загальноорганізаційним стандартам і нормам, хоча як економічна безпека, так і інвестиційна діяльність не завжди «вписуються» у стандартизовані параметри управлінських процесів. Саме тому і необхідно показати специфіку функціонування такої системи на досліджуваних підприємствах та певний результат від її використання.

Ефективність системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності на промислових підприємствах

буде залежати від розвиненості системи економічної безпеки підприємства, гнучкості загальної системи управління та бажання керівництва реалізовувати зміни і оперативно коригувати наявні стратегії.

Оскільки на більшості вітчизняних підприємств система економічної безпеки функціонує з певними обмеженнями, які обумовлені недостатньо розвиненими службами економічної безпеки з незначною чисельністю фахівців, надмірно ускладнювати представлену систему моніторингу недоцільно. Проте, за умови зацікавленості вищого менеджменту в реалізації змін та акцентуванні уваги на стратегічному управлінні в цілому і економічній безпеці, зокрема, налагодження такої системи моніторингу не буде викликати надмірних зусиль та проблем.

Готовність керівництва до змін та реалізація управлінських інновацій є запорукою розвитку сучасного підприємства, а дієві механізми управління, що будуються на системному підході та дозволяють вирішувати цілу низку проблем, обов'язково передбачають застосування системи моніторингу. Оцінювання корисності системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності на промислових підприємствах представлено у табл. 3.3.

Для більшості досліджуваних підприємств очікуваний результат від впровадження такої системи моніторингу буде достатньо високим, про що свідчать результати емпіричних досліджень на підприємствах. При цьому для підприємств з більш розвиненою системою стратегічного управління, результат від використання системи моніторингу є більш явним та очікуваним.

Так, керівництво ДП «Новатор» та ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» достатньо позитивно оцінюють можливість удосконалення як системи стратегічного управління в цілому, так і можливість удосконалення функціональних стратегій за рахунок впровадження наведеної системи моніторингу. Така система дозволить значно ефективніше контролювати та аналізувати наявні управлінські процеси та забезпечить керівництво додатковими аналітичними матеріалами.

Очікувані результати застосування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності на промислових підприємствах*

Результат	Підприємство				
	ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»	ДП «Новатор»	ТОВ Завод «Атонмаш»	КП «Київський метрополітен» вагоно-ремонтний завод»	ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес»
Забезпечення контролю процесів стратегічного управління у сфері (ЕБІДП)	++	++	+	+	+
Забезпечення коригування процесів стратегічного управління у сфері (ЕБІДП)	++	++	+	+	+
Ідентифікація загроз та ризиків, що можуть завадити реалізації загальної стратегії підприємства	++	+	++	++	+
Ідентифікація загроз та ризиків, що можуть завадити реалізації функціональних стратегій підприємства	-	+	-	-	-
Генерування процесів управління змінами у сфері економічної безпеки	++	++	+	+	-
Генерування процесів управління змінами у сфері інвестиційної діяльності	++	++	+	+	+

Умовне позначення: – без змін; + незначний ефект; ++ значний ефект;

* сформовано автором

Також представлену систему доцільно використовувати з метою ідентифікації загроз та ризиків, що можуть завадити реалізації загальної

стратегії підприємства, і у деяких випадках (за наявності), функціональних стратегій. Стосовно генерування процесів управління змінами у сфері економічної безпеки та інвестиційної діяльності, результат від використання системи моніторингу є доволі вагомим і корисним для системи менеджменту підприємств. При цьому виникають питання організаційного характеру з розподілом додаткових повноважень і виділенням додаткових ресурсів на реалізацію такої системи, хоча за умови реальної зацікавленості керівництва у формування дієвої системи економічної безпеки підприємства та економічної безпеки інвестиційної діяльності, зокрема, виділення незначного обсягу додаткових ресурсів є доцільним, внаслідок мінімізації потенційних втрат.

Для КП «Київський метрополітен» вагоноремонтний завод» та ТОВ Завод «Атонмаш» результати використання системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності також є доволі вагомими, однак специфіка діяльності таких підприємств та дещо обмежені обсяги інвестування обумовлюють більш «стримані» прогнози керівництва. Тому з позиції контролю та коригування процесів стратегічного управління, оцінки результатів є дещо нижчими ніж у попередніх двох підприємств. Однак з позиції ідентифікації ризиків і загроз корисність такої системи є явною, що вже є достатнім результатом для її впровадження у практичну діяльність у повному обсязі.

Процеси управління змінами є доволі складними, однак необхідними як для інвестиційної діяльності, так і для економічної безпеки, проте, на думку, керівництва досліджуваних підприємств корисність системи моніторингу може бути дещо перебільшена, оскільки необхідно враховувати можливості самого підприємства та обсяги інвестиційної діяльності. Тобто необхідно пам'ятати про обґрунтований розмір витрат на певний захід та результат, який буде отримано «на виході».

Оскільки процеси стратегічного управління у ПАТ «Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес» розвинені недостатньо

і процеси інвестування доволі обмежені, актуальність впровадження системи моніторингу безперечно існує, однак очікуваний результат дещо фрагментарний, хоча в цілому його дієвість і необхідність констатується керівництвом. При цьому для масштабного ефекту необхідно спочатку налагодити систему стратегічного управління та систему економічної безпеки, що дозволить ефективно управляти не лише інвестиційною діяльністю, а й іншими видами діяльності.

Для невеликих промислових підприємств можливе і застосування дещо обмеженої (у сенсі використання ресурсів) системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності. Таке обмеження буде стосуватись періодичності формування відповідних звітів та звітних форм, а також обґрунтуванням обсягів змін, які необхідно реалізувати у процесі функціонування системи моніторингу. В цілому керівництво кожного конкретного підприємства приймає рішення про виділення ресурсів на таку систему і формує запити і прогностичні результати від її використання.

Особливістю розробленої системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності є її корисність не лише з позиції стратегічного управління підприємством, а й можливість удосконалення операційних процесів у межах загальної системи управління з інтеграцією в існуючу систему без надмірних зусиль і витрат. Це обумовлюється залученням широкого кола осіб на етапі попереднього збору інформації та обмеженою їх кількістю на етапі прийняття рішень. При цьому можуть частково удосконалюватись існуючі звітні форми, або створюватись певні універсальні форми звітності з характеристиками основних цільових стратегічних показників у сфері економічної безпеки та інвестиційної діяльності.

Функціонально процеси моніторингу будуть відслідковуватись і значною мірою реалізовуватись фахівцями з економічної безпеки, а стратегічні управлінські рішення формуватимуться за безпосередньої участі

керівництва, що забезпечуватиме подвійний контроль реалізації як загальної стратегії, так і інших функціональних стратегій підприємства. Окремо виникає питання підпорядкованості фахівців з економічної безпеки безпосередньо вищому керівництву або власникам, оскільки можуть виникати конфлікти інтересів, хоча для більшості промислових підприємств це питання залишається поза межами їх уваги і управлінські рішення формуються на рівні керівництва підприємствами, а власників більше цікавить розподіл фінансових результатів, хоча інвестиційна діяльність також тримається у їхньому полі зору внаслідок можливих масштабних втрат у разі прийняття необґрунтованих управлінських рішень.

В цілому, для забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності та удосконалення системи стратегічного управління підприємством запропонована система моніторингу є необхідною, однак її складність та ресурсна забезпеченість повинна відповідати обсягам діяльності підприємства та його інвестиційної активності. Розвинена система моніторингу є передумовою поступової автоматизації процесів, оскільки у перспективі можливо сформувати необхідні алгоритми дій та забезпечити належний рівень управлінської культури. Відповідно, очікуваним ефектом від реалізації запропонованої системи моніторингу буде зменшення витрат часу вищого керівництва на прийняття управлінських рішень стратегічного і тактичного характеру у процесі забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності.

Необхідно зазначити, що розвиненість системи стратегічного управління з виділенням функціональних стратегій хоча і дещо ускладнює систему управління, однак дозволяє оперативно виявляти «вузькі місця» та ідентифікувати відповідні процеси, які за рахунок удосконалення забезпечують зростання рівня керованості функціональними видами діяльності і створюють передумови ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства в цілому і його інвестиційної діяльності, зокрема. Тобто задовольняють вимоги всіх зацікавлених у ефективному управлінні підприємством сторони.

Висновки до розділу 3

Результати дослідження, отримані у даному розділі, дозволяють зробити наступні висновки:

1. Визначено, що формування стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства здійснюється у межах тріади стратегій, пов'язаних з інвестиційною діяльністю, а саме: загальної стратегії розвитку підприємства; стратегії інвестиційної діяльності підприємства; стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства. При цьому не завжди такі стратегії розробляються та практично реалізуються, що обумовлює наявність як мінімум трьох варіантів формування стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства. Перший варіант: підпорядкування основним цілям загальної стратегії; стратегії інвестиційної діяльності; стратегії забезпечення економічної безпеки. Другий варіант: підпорядкування основним цілям стратегії інвестиційної діяльності; стратегії забезпечення економічної безпеки (за її наявності). Третій варіант: виокремлення досліджуваної стратегії в окремий функціональний вид, з урахуванням відсутності загальних стратегічних підходів до управління підприємством.

2. Доведено, що для більшості вітчизняних промислових підприємств ієрархічність розробки стратегій не характерна, а вузькоспеціалізовані функціональні стратегії практично не розробляються, хоча важливість стратегічного управління визнається менеджментом всіх рівнів. У межах дослідження сформовано механізм реалізації стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства, який включає низку елементів та враховує вплив зовнішнього і внутрішнього середовищ та дозволяє розробити відповідну функціональну стратегію.

3. Обґрунтовано, що пошук джерел фінансування та правильний їх вибір є запорукою не лише загального стратегічного розвитку та економічної

безпеки підприємства, а й умовою здійснення інвестиційної діяльності в цілому. В стандартних умовах підприємства мають три види формування джерел фінансування інвестиційної діяльності: окрім власних ресурсів, використовують також запозичені і залучені кошти. Кожне з джерел має свої переваги і недоліки, тому перед менеджментом підприємств постає надзвичайно складна задача вибору і збалансування таких джерел у процесі формування інвестиційних ресурсів з метою мінімізації потенційних ризиків і економічних втрат.

4. У роботі здійснено моделювання процесів залучення інвестиційних ресурсів та розроблено модель оптимізації економічної безпеки підприємства на основі мінімізації втрат при формуванні джерел фінансування інвестиційної діяльності. Відповідну модель побудовано з урахуванням найбільш вагомих характеристик підприємства (організаційно-правова форма; фінансовий стан; наявність відділу економічної безпеки або підрозділу з відповідними повноваженнями у сфері безпеки інвестиційної діяльності; схильність керівництва до ризику; кредитна історія; наявність державної підтримки або державних замовлень) та поточного стану його економічної безпеки, з виділенням основних причин (ризиків) виникнення втрат підприємства при формуванні джерел фінансування інвестиційної діяльності (зростання вартості інвестиційних ресурсів; рейдерське захоплення підприємства; втрата контролю над підприємством або втрата можливості управління підприємством; недостатність обігових коштів для здійснення операційної діяльності на підприємстві; втрата керованості внутрішньоорганізаційних процесів на підприємстві). Здійснено апробацію моделі та визначено оптимальні стратегії формування джерел фінансування інвестиційної діяльності для досліджуваних промислових підприємств з урахуванням пріоритетів забезпечення економічної безпеки.

5. Врахування особливостей забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності передбачає постійний пошук та ліквідацію «вузьких місць» як у загальній системі управління підприємством, так і у межах

функціонування механізму реалізації стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки їх інвестиційної діяльності. Емпіричні дослідження стану економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств свідчать про недосконалість, а у багатьох випадках – і про повну відсутність дієвої системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності, що обумовлює необхідність її розробки.

6. У дисертації запропоновано низку етапів формування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності з урахуванням основних цілей функціонування системи економічної безпеки підприємства та цілей інвестиційної діяльності, а також визначено послідовність процесів функціонування такої системи моніторингу на промислових підприємствах.

Основні наукові результати дослідження за розділом 3 дисертаційної роботи знайшли відображення у наукових роботах автора [53, 59, 60, 67, 69, 70, 72, 213], що наведені у переліку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Одержані у дисертації результати в сукупності вирішують науково-практичне завдання, яке полягає в обґрунтуванні нових і поглибленні існуючих теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств. За результатами дослідження можна зробити такі висновки:

1. У процесі аналізу наукових підходів до визначення основних понять у сфері управління інвестиціями та економічною безпекою, запропоновано трактування поняття «економічна безпека інвестиційної діяльності підприємства» – це стан захищеності інвестиційної діяльності підприємства, який забезпечується достатністю інвестиційних ресурсів і організацією процесів взаємодії з вітчизняними та іноземними інвесторами, що сприяє мінімізації негативного впливу екзогенних та ендогенних факторів на інвестиційну діяльність підприємства.

2. Актуальність дослідження саме економічної безпеки інвестиційної діяльності обумовлюється наявністю негативного впливу ендогенних та екзогенних факторів як на систему управління інвестиційною діяльністю, так і на підприємство в цілому. У роботі визначено внутрішні фактори дестабілізуючого впливу на економічну безпеку інвестиційної діяльності підприємства (проблеми ефективного ресурсного забезпечення, внутрішньоорганізаційні проблеми) та зовнішні фактори (дестабілізація стану інституційного середовища, негативні зміни економічної кон'юнктури світових ринків, трансформації у фіскальній сфері). Така деталізація дозволяє охарактеризувати основні небезпеки, загрози та ризики у сфері інвестиційної діяльності підприємства, які вимагають відповідної реакції системи економічної безпеки підприємства.

3. Ефективна система управління сучасним підприємством передбачає формування як загальної стратегії, так і функціональних стратегій. Оскільки

елементи стратегічного управління у сфері економічної безпеки поступово впроваджуються у практику діяльності вітчизняних промислових підприємств, у дисертації визначено стратегічні орієнтири забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств. Це дозволяє сформулювати низку превентивних заходів щодо мінімізації загроз і ризиків та удосконалити систему стратегічного управління підприємством в цілому.

4. Акцентування уваги саме на актуальних для промислових підприємств ризиках, дозволило визначити та систематизувати основні ризики ресурсного забезпечення їх інвестиційної діяльності. Така систематизація передбачає виділення двох груп ризиків за вагомістю впливу на економічну безпеку інвестиційної діяльності, що є корисним елементом удосконалення загальної системи прийняття управлінських рішень.

5. З метою визначення стану економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств у дисертації розроблено науково-методичний підхід щодо його оцінювання. Основною перевагою такого підходу є використання обмеженої кількості ключових елементів, пов'язаних з інвестиційною діяльністю промислових підприємств, та можливість проведення оперативних розрахунків за умов дефіциту ресурсного забезпечення управлінських процесів.

6. Удосконалення загальної системи стратегічного управління вітчизняних промислових підприємств передбачає формування необхідних механізмів реалізації змін у межах відповідних функціональних складових. У роботі розроблено механізм реалізації стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства, який передбачає чітку послідовність дій менеджменту підприємств з урахуванням процесної та інструментальної складової, а також систематизує процес досягнення стратегічних цілей забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства.

7. Одним з вагомих елементів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності є ефективне використання ресурсів підприємства,

що можуть бути залучені в інвестиційні процеси. Відповідно, у дисертації розроблено науково-методичний підхід щодо вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності з використанням оптимізаційної моделі на основі мінімізації втрат при формуванні джерел фінансування такої діяльності. Запропонований підхід дозволяє враховувати актуальні потреби системи економічної безпеки підприємства та приймати ефективні управлінські рішення щодо вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності з урахуванням потенційних ризиків.

8. Сформовано систему моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства, яка дозволяє чітко ідентифікувати досліджувані процеси стратегічного управління з метою виявлення «вузьких місць» та їх ліквідації, а також забезпечує досягнення стратегічних цілей функціонування системи економічної безпеки підприємства. Встановлено основні етапи процесу формування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства: визначення базових параметрів системи моніторингу (цілі, параметри, основні учасники, ресурси), ідентифікація організаційних взаємовідносин з розмежуванням прав та обов'язків основних суб'єктів стратегічного управління, визначення інформаційних потреб учасників управлінської взаємодії, аналіз існуючих підходів щодо збору та обробки інформації з внутрішніх та зовнішніх джерел, визначення інструментального забезпечення процесів моніторингу (методи, прийоми, регламенти, звітна документація), оцінювання ефективності функціонування системи моніторингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Н. Е. Економічна безпека підприємств промислово-оборонного комплексу України : монографія / Н. Е. Аванесова. – Київ : Інтерсервіс, 2017. – 297 с.
2. Анісімова О. М. Інвестиційна безпека підприємства в контексті економічної безпеки: сутність, зміст, оцінка і система управління / О. М. Анісімова, О. С. Картечева // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 293–297.
3. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; сокр. пер. с англ. под ред. Л. И. Евенко. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
4. Ареф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 травня 2001 р.). – Київ : Європ. ун-т фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С. 49–53.
5. Архив валютных курсов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://index.minfin.com.ua/exchange/archive/nbu/2012/>
6. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / І. О. Барановський. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
7. Бгашев М. В. Стратегия обеспечения экономической безопасности: кадровый аспект / М. В. Бгашев // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Экономика. Управление. Право. – 2009. – № 2. – Т. 9. – С. 46–51.
8. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М. А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 2. – С. 17–29.
9. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента : в 2 т. Т. 2 / И. А. Бланк. – Київ : Ника-Центр, 1999. – 512 с.

10. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент : учеб. курс / И. А. Бланк. – Київ : Эльга-Н ; Ника-Центр, 2001. – 448 с.
11. Боди Э. Принципы инвестирования / Э. Боди, А. Кейн, А. Маркус ; пер. с англ. под ред. В. А. Кравченко. – 4-е изд. – М. : Вильямс, 2002. – 984 с.
12. Бондаренко О. М. Оцінка економічної безпеки авіакомпанії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.04 «Економіка транспорту і зв'язку» ; Нац. авіац. ун-т / О. М. Бондаренко. – Київ, 2004. – 19 с.
13. Боришкевич І. І. Методологія формування стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / І. І. Боришкевич // Ефективна економіка. – 2018. – № 4. – Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2018/156.pdf.
14. Бушовська Л. Б. Управління інвестиційною діяльністю як важливий складник економічної безпеки підприємства / Л. Б. Бушовська // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 11. – С. 170–176.
15. Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
16. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
17. Вечканов Г. С. Экономическая безопасность : учеб. для вузов / Г. С. Вечканов. – СПб. : Питер, 2007. – 384 с.
18. Виханский О. С. Менеджмент : учебник / О. С. Виханский, А. И. Наумов. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Экономистъ, 2006. – 670 с.
19. Вовчак О. Д. Інвестування : навч. посіб. / О. Д. Вовчак. – Львів : Новий світ-2000, 2007. – 544 с.
20. Войнаренко М. П. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі : монографія / М. П. Войнаренко, Т. Т. Дуда, В. В. Лук'янова, О. Ф. Яременко ; за наук. ред. М. П. Войнаренка. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 382 с.

21. Войнаренко М. П. Управління інвестиційною діяльністю промислових підприємств : монографія / М. П. Войнаренко, І. Ю. Єпіфанова. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 188 с.
22. Воробьёв Н. Н. Теория игр для экономистов-кибернетиков / Н. Н. Воробьёв. – М. : Наука, Гл. ред. физ.-мат. лит., 1985. – 272 с.
23. Воробьёв Ю. Н. Инвестирование : учеб. пособ. / Ю. Н. Воробьёв, Е. И. Воробьева. – Симферополь : Таврия, 2004. – 340 с.
24. Гавловська Н. І. Теоретичний базис системи економічної безпеки підприємств готельно-ресторанної сфери / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4 (1). – С. 241–245.
25. Гершун А. Технологии сбалансированного управления / А. Гершун, М. Горский. – М. : ЗАО «Олимп-бизнес», 2005. – 416 с.
26. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования / Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонк. – М. : Дело, 1997. – 320 с.
27. Гмурман В. Е. Теория вероятностей и математическая статистика : учеб. пособ. для вузов / В. Е. Гмурман. – 9-е изд., стер. – М. : Высш. шк., 2003. – 479 с.
28. Гончаренко Л. П. Инвестиционный менеджмент : учеб. пособ. / Л. П. Гончаренко. – М. : КНОРУС, 2005 – 256 с.
29. Горелов Д. О. Стратегія підприємства : навч.-метод. посіб. / Д. О. Горелов, С. Ф. Большенко. – Харків : вид-во ХНАДУ, 2010. – 133 с.
30. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб. : Питер, 2002. – 160 с.
31. Гук З. Б. Аспекти комплексної оцінки інвестиційної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / З. Б. Гук. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22395/1/12-Huk-25-26.pdf>
32. Данкевич А. Є. Теоретична сутність ризиків, небезпек та загроз у контексті забезпечення економічної безпеки підприємства / А. Є. Данкевич, Г. Ю. Ткачук // Економічний вісник університету. – 2018. – Вип. 38. – С. 118–125.

33. Дацій Н. В. Механізм реалізації інвестиційної безпеки як системи взаємодії з іншими явищами та процесами / Н. В. Дацій // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 10 – С. 3–5.
34. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37). – С. 143–153.
35. Дегтярьова І. Б. Стратегія підприємства : конспект лекцій / І. Б. Дегтярьова, М. О. Харченко. – Суми : Сум. держ. ун-т, 2016. – 80 с.
36. Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності / М. П. Денисенко. – Київ : Алерта, 2001. – 338 с.
37. Дзюба Т. А. Способи мінімізації інвестиційних ризиків машинобудівних підприємств / Т. А. Дзюба // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. – 2016. – № 1 (29). – С. 40–43.
38. Добринь С. В. Визначення сутності та взаємозв'язку понять «ризик», «небезпека» та «загроза» / С. В. Добринь, Д. С. Шкляр // Агросвіт. – 2017. – № 9. – С. 48–52.
39. Доунс Дж. Финансово-инвестиционный словарь / Дж. Доунс, Дж. Э. Гудман ; пер. с англ. – 4-е изд. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 586 с.
40. Доценко І. О. Формування системи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу підприємницьких ризиків / І. О. Доценко // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 69–78.
41. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування : навч. посіб. / А. П. Дука. – Київ : Каравела, 2007. – 424 с.
42. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – Київ : Правова єдність, 2009. – 544 с.
43. Економічна безпека підприємства : підручник / за заг. ред. А. М. Дідика. – Львів : НУ «Львівська політехніка», ТЗОВ «Видавнича група «Бухгалтери України», 2019. – 624 с.

44. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Зубка. – Київ : ЦУЛ, 2012. – 226 с.
45. Євтушенко С. В. Діагностика стану інвестиційної безпеки книжкової друкарні [Електронний ресурс] / С. В. Євтушенко // Ефективна економіка – 2012. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1125>.
46. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : монографія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева. – Київ : Нац. акад. управління, 2010. – 232 с.
47. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Я. А. Жаліло // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 97–104.
48. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління : монографія / З. Б. Живко. – Львів : ЛігаПрес, 2012. – 256 с.
49. Живко З. Б. Стратегічне планування в системі економічної безпеки підприємства / З. Б. Живко // Проблеми науки. – 2012. – № 4. – С. 32–39.
50. Загородній А. Г. Інвестиційний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин. – Львів : Бескид Біт. – 2005. – 512 с.
51. Захаров О. І. Стратегія економічної безпеки підприємства / О. І. Захаров // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2012. – Вип. 2. – С. 272–282.
52. Землянкин А. И. Вопросы стратегического развития инвестиционной деятельности на промышленных предприятиях / А. И. Землянкин, Г. В. Моисеев // Економіка промисловості. – 2008. – № 3. – С. 88–95.
53. Злотенко О. Б. Визначення обсягів залучення коштів інвестицій при забезпеченні економічної безпеки підприємства / О. Б. Злотенко // Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28–29 грудня 2018 р.). – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти» ; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України, 2018. – С. 119–124.

54. Злотенко О. Б. Визначення стратегічних орієнтирів інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Бізнес-навігатор. – 2019. – № 2. – С. 59–63.

55. Злотенко О. Б. Вплив інвестицій на економічну безпеку промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 9 березня 2019 р.). – Полтава : ЦФЕНД, 2019. – Ч. 1. – С. 23–24.

56. Злотенко О. Б. Економічна безпека промислових підприємств у сфері інвестиційної діяльності / О. Б. Злотенко // Проблеми системного підходу в економіці. – 2019. – Вип. 2 (70). – С. 114–118.

57. Злотенко О. Б. Забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства / О. Б. Злотенко // Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів, обліку та банківської діяльності : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 18 березня 2019 р.) – Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. – С. 55–57.

58. Злотенко О. Б. Ідентифікація небезпек, загроз та ризиків у процесі здійснення інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 2. – Т. 2. – С. 213–215.

59. Злотенко О. Б. Математичні моделі інвестиційної безпеки підприємства / О. Б. Злотенко // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – Вип. 42. – С. 86–90.

60. Злотенко О. Б. Математична модель формування джерел фінансування інвестицій промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Економіка сьогодення: актуальні питання та перспективи розвитку : матеріали Наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 26-27 квітня 2019 р.). – Херсон : вид-во «Молодий вчений», 2019. – С. 30–33.

61. Злотенко О. Б. Місце і роль інвестицій у системі економічної безпеки промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки. – 2018. – № 6. – С. 8–15.

62. Злотенко О. Б. Небезпеки, ризики і загрози в процесі інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 30 березня 2019 р.). – Львів : ЛЕФ, 2019. – С. 32–34.

63. Злотенко О. Б. Оцінка рівня захищеності інвестицій на основі імітаційного моделювання [Електронний ресурс] / О. Б. Злотенко // Наукові підсумки 2018 року : зб. наук. матеріалів XXV міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Вінниця, 17 грудня 2018 р.). – Вінниця, 2018. – Ч. 1. – С. 105–109. – Режим доступу: <http://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/частина1-1.pdf>

64. Злотенко О. Б. Проблеми безпеки інвестицій, податкової та дозвільної системи в рамках нормативного регулювання інвестиційної діяльності в Україні / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 3. – Т. 2. – С. 110–113.

65. Злотенко О. Б. Ризики інвестиційної діяльності підприємств / О. Б. Злотенко // Ефективне управління економікою: теорія і практика : матеріали Наук.-практ. конф. (м. Рівне, 15–16 березня 2019 р.). – Херсон : вид-во «Молодий вчений», 2019. – С. 26–28.

66. Злотенко О. Б. Стратегічні орієнтири забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки. – 2019. – № 2. – С. 100–107.

67. Злотенко О. Б. Стратегія фінансування інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів : зб. матеріалів Міжнар.

наук.-практ. конф. (м. Берегове, 17–18 травня 2019 р.). – Берегове, 2019. – С. 30–33.

68. Злотенко О. Б. Фактори дестабілізуючого впливу на процес здійснення інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки. – 2019. – № 1. – С. 20–29.

69. Злотенко О. Б. Формування елементів механізму забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : зб. матеріалів III всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 16–17 травня 2019 р.). – Мукачево, 2019. – С. 433–435.

70. Злотенко О. Б. Формування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Фінансово-економічні чинники розвитку країни та регіонів : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 7–8 червня 2019 р.). – Чернівці, 2019. – С. 35–38.

71. Злотенко О. Б. Формування стратегічних орієнтирів в управлінні інвестиційною діяльністю промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації : зб. тез доп. XVI міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Тернопіль, 9–10 квітня 2019 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – С. 79–81.

72. Злотенко О. Б. Формування стратегічної складової забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Бізнес-інформ. – 2019. – № 4. – С. 131–138.

73. Злотенко О. Б. Циклічність небезпек, загроз та ризиків інвестиційної діяльності підприємства / О. Б. Злотенко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки. – 2019. – № 2. – С. 18–23.

74. Зубко Т. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства галузі зв'язку / Т. Л. Зубко // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2016. – № 3 (17). – С. 81–88.

75. Иванов Г. И. Инвестиции: сущность, виды, механизмы функционирования / Г. И. Иванов. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 352 с.

76. Игошин Н. В. Инвестиции. Организация управления и финансирование : учеб. для вузов / Н. В. Игошин. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2002. – 542 с.

77. Ильяшенко С. Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия / С. Н. Ильяшенко // Научные труды ДонНТУ. – 2002. – № 48. – С. 16–22.

78. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. И. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 12–19.

79. Ігнат'єва І. А. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / І. А. Ігнат'єва. – Київ : Штрих, 2004. – 240 с.

80. Інвестиційні очікування у промисловості (2015–2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tda.htm

81. Інвестування : навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Гриньової. – Харків : Інжек, 2003. – 320 с.

82. Індекс інвестиційної привабливості України. Настрої інвесторів у 2-му півріччі 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/Invest-Index-2nd-half-2018.pdf>

83. Іртищева І. О. Стратегічні орієнтири розвитку харчової промисловості України в умовах глобалізації / І. О. Іртищева, О. Є. Гросицька // Агросвіт. – 2012. – № 12. – С. 32–34.

84. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. / М. І. Камлик. – Київ : Атіка, 2005. – 432 с.

85. Капітальні інвестиції за видами активів за 2010–2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_u_bez.htm

86. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010–2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_u_e_bez.htm

87. Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності за 2010–2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz.htm

88. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2010–2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ibd/iokjf/iokjf_u10-13_bez.htm

89. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія / В. І. Кириленко. – Київ : КНЕУ, 2005. – 232 с.

90. Кириченко О. А. Формування механізму управління інвестиційною безпекою підприємств / О. А. Кириченко, О. І. Харченко, В. Д. Кудрицький // Економіка та держава. – 2010. – № 1. – С. 19–22.

91. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48–51.

92. Ковтун Н. Теоретичні засади інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: співвідношення основних понять та категорій / Н. Ковтун // Вісник київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2008. – № 101. – С. 25–29.

93. Кожемякіна Т. В. Стратегічні орієнтири реструктуризації машинобудівних підприємств України відповідно до сучасних вимог світового ринку / Т. В. Кожемякіна // Молодий вчений. – 2016. – № 4.1. – С. 59–63.

94. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – Київ : Либра, 2003. – 280 с.

95. Козаченко Г. В. Механізм управління у системі економічної безпеки підприємства: призначення, зміст та структура / Г. В. Козаченко, О. В. Ілляшенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3. – Т. 3. – С. 25–28.

96. Козаченко Г. В. Ризик, загроза, небезпека в економічній безпекології: каузальний зв'язок / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : матеріали IV всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнародною участю, 15 грудня 2017 р. – 25 січня 2018 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2018. – С. 24–26.

97. Козаченко Г. В. Управління інвестиціями на підприємстві : монографія / Г. В. Козаченко, О. М. Антіпов, О. М. Ляшенко, Г. І. Дібніс. – Київ : Лібра, 2004. – 368 с.

98. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы : учеб. пособ. / Б. Коласс ; пер. с фр. под ред. Я. В. Соколова. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.

99. Колісніченко П. Т. Загрози, ризики та небезпеки в системі економічної безпеки підприємства / П. Т. Колісніченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. – Вип. 24. – Ч. 1. – С. 56–59.

100. Коломицева О. В. Розробка інвестиційної стратегії в контексті забезпечення економічної безпеки підприємства / О. В. Коломицева, Н. В. Андрушкевич // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – Вип. 45 (2). – С. 110–116.

101. Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування) : дис. ... д-ра екон. наук : 21.04.02 / Копитко М. І.; Університет «Крок» – Київ, 2015. – 478 с.

102. Коритько Т. Ю. Процес формування інвестиційної політики підприємства / Т. Ю. Коритько, О. М. Крук // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2016. – № 3 (39). – С. 86–90.

103. Костюк Ж. С. Поняття ризику, небезпеки та загрози як базових категорій розкриття сутності економічної безпеки підприємства / Ж. С. Костюк // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – Вип. 43. – С. 142–149.

104. Кудрявцев В. М. Методика оцінювання інвестиційної безпеки транспортного підприємства / В. М. Кудрявцев // Бізнес Інформ. – 2011. – № 12. – С. 33–36.

105. Кузьмін Є. С. Ефективність інвестицій підприємств молочної промисловості : монографія / Є. С. Кузьмін. – Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. – 254 с.

106. Лаврентьева Л. В. Стратегія економічної безпеки корпоративного підприємства / Л. В. Лаврентьева // Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса за 2015–2016 рр. – Донецьк, 2017. – С. 51–52.

107. Лаговська О. А. Сутність інвестиційної безпеки підприємства та її місце у системі економічної безпеки / О. А. Лаговська, Г. В. Берляк // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2013. – № 4. – С. 74–81.

108. Лазоренко Л. В. Роль стратегії в діяльності організації / Л. В. Лазоренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 9–1. – Ч. 1. – С. 128–131.

109. Лендел О. М. Теоретико-методичні аспекти здійснення інвестиційної діяльності в сучасних економічних умовах / О. М. Лендел // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 18. – С. 83–87.

110. Лещук Г. В. Економічна безпека підприємства: інвестиційний вимір / Г. В. Лещук // Економічний аналіз. – 2014. – № 3. – Т. 15. – С. 64–71.

111. Линник О. І. Стратегія економічної безпеки підприємства як фактор зменшення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз / О. І. Линник, Н. В. Артеменко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2013. – № 67 (1040). – С. 159–169.

112. Луців Б. Л. Інвестування : підручник / Б. Л. Луців, І. С. Кравчук, Б. Б. Сас. – Тернопіль : Економічна думка, 2014. – 544 с.
113. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія / О. М. Ляшенко. – 2-ге вид., перероб. – Київ : НІСД, 2015. – 348 с.
114. Ляшенко О. М. Простір планування щодо цілей управління економічною безпекою підприємства / О. М. Ляшенко, Є. І. Овчаренко, Н. І. Прус // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 5. – Т. 1. – С. 93–96.
115. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посіб. / Т. В. Майорова. – Київ : ЦУЛ, 2003. – 376 с.
116. Макарчук О. Г. Стратегія економічної безпеки підприємства: теоретичні аспекти формування / О. Г. Макарчук // Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Львів, 15–16 травня 2014 р.) / редкол.: О. І. Амоша та ін. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 63–67.
117. Макконнелл К. Р. Экономика: принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – 14-е изд., англ. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 972 с.
118. Маковоз О. С. Особливості інвестиційної безпеки аграрного сектору в Україні / О. С. Маковоз, Т. С. Передерій // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – Вип. 22. – С. 447–450.
119. Мартиненко М. М. Стратегічний менеджмент : підручник / М. М. Мартиненко, І. А. Ігнат'єва. – Київ : Каравела, 2006. – 320 с.
120. Маслак О. І. Проблеми управління інноваційним розвитком / О. І. Маслак, Н. Є. Гришко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 198–208.
121. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 2000. – 704 с.

122. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. С. І. Пирожкова. – Київ : НІПМБ, 2003. – 42 с.

123. Мешко Н. П. Інвестиційна складова стратегії розвитку підприємств в умовах кризи [Електронний ресурс] / Н. П. Мешко, Є. О. Солонська. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009new/5-me_sol.htm

124. Минаев Г. А. Безопасность организации : учеб. пособ. / Г. А. Минаев. – М. : Логос, 2008. – 368 с.

125. Мігус І. П. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / І. П. Мігус // Ефективна економіка. – 2011. – № 12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_5.

126. Міщук Є. В. Аналіз загроз інвестиційній безпеці підприємства та інвесторів / Є. В. Міщук, В. С. Адамовська // Економіка та держава. – 2015. – № 1. – С. 30–32.

127. Міщук Є. В. Дефініції економічної категорії «інвестиційна безпека» / Є. В. Міщук, Ю. Б. Кашубіна // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 2. – С. 12–18.

128. Момот Т. В. Економічна безпека корпоративних підприємств будівельної галузі / Т. В. Момот, І. О. Філатова, О. В. Тофанюк // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2011. – № 2. – С. 14–26.

129. Мороз О. В. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : монографія / О. В. Мороз, Н. П. Карачина, А. А. Шиян. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 259 с.

130. Музиченко Т. О. Інвестиції та інвестиційна діяльність : понятійний апарат / Т. О. Музиченко // Сталий розвиток економіки. – 2014. – № 3. – С. 161–167.

131. Наконечна О. С. Інвестиційна безпека промислових підприємств: науково-методичні підходи до оцінювання / О. С. Наконечна, В. В. Ніколаюк // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – Вип. 4 (04). – С. 205–209.

132. Нижник В. М. Економічна безпека виробничих систем / В. М. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 5. – Т. 1. – С. 7–10.
133. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України : навч. посіб. / В. М. Нижник. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 299 с.
134. Нусінов В. Я. Інвестиції як інструмент підвищення економічної безпеки бізнесу / В. Я. Нусінов, О. М. Молодецька, К. О. Пономаренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 23. – С. 11–14.
135. Овчаренко Є. І. Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання : монографія / Є. І. Овчаренко – Лисичанськ : ПромЕнерго, 2015. – 482 с.
136. Одинцов А. А. Экономическая и информационная безопасность предпринимательства : учеб. пособ. / А. А. Одинцов. – 2-е изд. испр. и допов. – М. : Академия, 2008. – 336 с.
137. Орлов О. О. Проблеми оцінювання ефективності впровадження нової техніки в машинобудуванні / О. О. Орлов, Є. Г. Рясних // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 144–152.
138. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) : учеб.-практ. пособ. / под ред. Е. А. Олейникова. – М. : ЗАО «Бизнес-школа «ИнтелСинтез», 1997. – 288 с.
139. Очікування промислових підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності за видами промислової діяльності та основними промисловими групами (2015–2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tda.htm
140. Паливода К. В. Проблеми формування привабливого інвестиційного клімату як засобу подолання деструкцій в економіці України / К. В. Паливода // Економіка та держава. – 2018. – № 3. – С. 4–9.
141. Панчишин С. М. Макроекономіка : навч. посіб. / С. М. Панчишин. – Київ : Либідь, 2001. – 616 с.

142. Пашнюк Л. О. Економічна безпека підприємства: сутність, складові та фактори забезпечення / Л. О. Пашнюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 22. – С. 48–50.

143. Пересада А. А. Інвестиційне кредитування / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – Київ, 2002. – 272 с.

144. Петренко Л. М. Теоретичні аспекти дослідження інвестиційної діяльності / Л. М. Петренко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки – 2012. – Вип. 22. – Ч. II. – С. 330–334.

145. Побережна Н. М. Інвестиційна складова економічної безпеки / Н. М. Побережна // Вісник Національного технічного університету «ХП». Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2013. – № 67. – С. 179–185.

146. Погасій С. О. Інвестиційний менеджмент (в прикладах і завданнях) : навч. посіб. / С. О. Погасій, О. В. Познякова, Ю. В. Краснокутська. – Харків : ХНАМГ, 2009. – 337 с.

147. Погорелов Ю. С. Процедури контролю як елемента системи економічної безпеки підприємства / Ю. С. Погорелов, Г. В. Булкот // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2014. – № 26 (1). – С. 142–150.

148. Полозова Т. В. Модель оцінки рівня інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства / Т. В. Полозова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 11. – Ч. 5. – С. 86–91.

149. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер ; пер. с англ. И. Минервин. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 452 с.

150. Приходько В. П. Інвестиційна безпека як важливий чинник подолання фінансово економічної кризи / В. П. Приходько // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 16. – С. 6–9.

151. Про інвестиційну діяльність : закон України від 18.09.1991 р. № 1560–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – 646 с.

152. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України / з України: за країнами світу у розрізі видів економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/inv_zd/pi_ak_ks_ved/arh_pi_ak_ks_ved_u.html

153. Пунько Б. М Стратегічні орієнтири розвитку національної економіки в глобальному середовищі / Б. М. Пунько // Стратегія розвитку України. – 2011. – № 3. – С. 48–56.

154. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, А. Ш. Лозовський, Е. Б. Стародубова. – 2-е изд, испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 560 с.

155. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь: около 12 тыс. терминов / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева – 5-е изд., перераб., доп. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 495 с.

156. Річна інформація ПАТ «НВО «Київський завод автоматики» (річний звіт) за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kza.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=287&Itemid=130

157. Річна інформація ПАТ «Укрелектроапарат» (річний звіт) за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uea.com.ua/shareholders>

158. Річна інформація ПАТ Хмельницький завод ковальсько-пресового устаткування «Пригма-Прес» (річний звіт) за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://prigma.km.ua/annual_report_05748921_2018.pdf

159. Аудиторський звіт за результатами проведення державного фінансового аудиту діяльності ДП «Новатор» за період з 01.07.2017 по 30.06.2018 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/doccatalog/document?id=142897>

160. Річна інформація ПрАТ «Науково-виробниче підприємство «Сатурн» (річний звіт) за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jssaturn.com/company/relations/view1226.pdf>

161. Ровенська В. В. Стратегічні перспективи сталого розвитку промисловості України в умовах глобалізації / В. В. Ровенська, С. М. Єськова // Проблеми системного підходу в економіці. – 2018. – Вип. 5. – С. 117–124.

162. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки: науково-аналітична доповідь / за ред. Л. В. Дейнеко. – Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2018. – 158 с.

163. Рудніченко Є. М. Деталізація загроз безпекового середовища та аналіз існуючих підходів до оцінювання економічної безпеки підприємств / Є. М. Рудніченко, Н. І. Гавловська, В. І. Гавловська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2018. – № 5. – С. 283–288.

164. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека : сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства / Є. М. Рудніченко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25 (1). – С. 188–195.

165. Рудніченко Є. М. Інвестиційний менеджмент : навч. посіб. / Є. М. Рудніченко, Є. Г. Рясних, Н. І. Гавловська. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 416 с.

166. Рудніченко Є. М. Оцінювання та моделювання впливу суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства : монографія / Є. М. Рудніченко. – Луганськ : Промдрук, 2014. – 389 с.

167. Саєнко М. Г. Стратегія підприємства : підручник / М. Г. Саєнко. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 390 с.

168. Сак Т. В. Діагностування рівня економічної безпеки підприємства в умовах обмеженості інформації / Т. В. Сак // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 3. – С. 404–408.

169. Саух І. В. Оцінка наукових підходів до трактування сутності стратегії підприємства та її змістовні характеристики / І. В. Саух // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2016. – Вип. 1 (14). – С. 145–151.

170. Селезнев В. В. Основы рыночной экономики Украины : учеб. пособ. / В. В. Селезнев. – Київ : А.С.К., 1999. – 544 с.

171. Семенютіна Т. В. Економічні ризики, небезпеки, загрози: сутність та взаємозв'язок / Т. В. Семенютіна // Економічний простір. – 2012. – № 68. – С. 106–113.

172. Сириченко Н. С. Економічна сутність і класифікація інвестицій в умовах глобальних трансформацій / Н. С. Сириченко // Науковий вісник

Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. – 2015. – Вип. 2 (1). – С. 263–269.

173. Смоквіна Г. А. Сучасні підходи до оцінки економічної безпеки промислового підприємства: теоретичний досвід і практичне використання / Г. А. Смоквіна // Бізнес Інформ. – 2015. – № 11. – С. 231–239.

174. Соколенко В. А. Сутність та види стратегії розвитку / В. А. Соколенко, О. М. Бондаренко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип.: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – № 53 (1162). – С. 70–74.

175. Стадник В. В. Інноваційно-інвестиційні стратегії в управлінні ринковою вартістю підприємства : монографія / В. В. Стадник, Є. М. Рудніченко, Т. С. Томаля, С. А. Непогодіна. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 302 с.

176. Стадник В. В. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства : навч. посіб. / В. В. Стадник, М. А. Йохна. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – 327 с.

177. Сталінська О. В. Чинники інституціонального забезпечення економічної безпеки промислових підприємств / О. В. Сталінська // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2015. – № 2. – С. 60–64.

178. Стефанович Є. А. Інвестиційна діяльність як економічне явище / Є. А. Стефанович // Економіка та держава. – 2010. – № 11. – С. 60–64.

179. Ткачук В. І. Економічна безпека та стійкість сільськогосподарських підприємств : монографія / В. І. Ткачук, О. А. Прокопчук, М. І. Яремова. – Житомир : «Видавництво «Волинь», 2013. – 276 с.

180. Удалих О. А. Методи оцінювання рівня інвестиційної складової економічної безпеки / О. А. Удалих, В.М. Харченко // Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. – 2016. – Vol. 14. – № 2. – P. 284–292.

181. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент : навч. посіб. / В. Г. Федоренко. – 2-ге вид., доп. – Київ : МАУП, 2001. – 280 с.

182. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент : навч. посіб. / В. Г. Федоренко. – Київ : МАУП, 1999. – 184 с.
183. Фінансовий словник-довідник / за ред. акад. М. Я. Дем'яненка. – Київ : ІАЕ УААН, 2003. – 740 с.
184. Франчук В. І. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності : підручник / В. І. Франчук. – Львів : ЛьвДУВС, 2015. – 236 с.
185. Франчук В. І. Загрози корпоративній безпеці як об'єкт дослідження / В. І. Франчук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9 (99). – С. 148–154.
186. Халина В. Ю. Методичний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства / В. Ю. Халина // Економічна безпека і підприємництво. – 2014. – № 1. – С. 173–181
187. Хаустова К. М. Інвестиційно-інноваційна стратегія підприємства та підходи до її класифікації / К. М. Хаустова // Фінансовий простір. – 2015. – № 4. – С. 183–187.
188. Хачатрян В. В. Особливості управління інвестиційними ризиками на підприємствах ЗЕД [Електронний ресурс] / В. В. Хачатрян, С. Д. Супрун // Економіка та суспільство. – Електрон. наук. вид. – 2017. – Вип. № 12. – С. 372–376. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr.
189. Хрущ Н. А. Інвестиційна діяльність: сучасні стратегії і технології / Н. А. Хрущ. – Хмельницький : ХНУ, 2004. – 309 с.
190. Цікановська Н. А. Інтерпретація понять «виклик», «небезпека», «загроза» та «ризик» у теорії фінансової безпеки / Н. А. Цікановська // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С. 110–114.
191. Черваньов Д. М. Менеджмент інвестиційної діяльності підприємства / Д. М. Черваньов – Київ : Знання-Прес, 2003. – 622 с.
192. Череп А. В. Інвестознавство : підручник / А. В. Череп. – Київ : Кондор, 2006. – 398 с.
193. Чорна Л.О. Результативна стратегія досягнення інвестиційної привабливості підприємства / Л.О. Чорна // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 24. – С. 4–6.

194. Шамаева Л. Г. Система экономической безопасности предприятия во взаимодействии с внешней средой / Л. Г. Шамаева // Бизнес Информ. – 2010. – № 12. – С. 72–76.
195. Швець Ю. О. Оцінка інвестиційного клімату в Україні: стан, проблеми та шляхи його поліпшення / Ю. О. Швець, О. В. Бурдило // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 12 (2). – С. 165–168.
196. Шевчук В. Я. Основи інвестиційної діяльності / В. Я. Шевчук, П. С. Рогожин. – Київ : Генеза, 1997. – 384 с.
197. Щукін Б. М. Інвестування : курс лекцій / Б. М. Щукін. – Київ : МАУП, 2004. – 216 с.
198. Экономическая безопасность России. Общий курс : учебник / под ред. В. К. Сенчагова. – 2-е изд. – М. : Дело, 2005. – 896 с.
199. Экономическая стратегия фирмы : учеб. пособ. / под ред. А. П. Градова. – 3-е изд., испр. – СПб. : Спец-Лит, 2000. – 589 с.
200. Ястремська О. М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади: монографія / О. М. Ястремська. – 2-е вид. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2004. – 488 с.
201. Adedigba S. A. An integrated approach for dynamic economic risk assessment of process systems / S. A. Adedigba, F. Khan, M. Yang // Process Safety and Environmental Protection. – 2018. – Vol. 116. – P. 312–323.
202. Ansoff H. I. Implanting strategic management / H. I. Ansoff, E. J. McDonnell. – New York : Prentice Hall, 1990. – 520 p.
203. Freeman R. E. Strategic Management: stakeholder approach / R. E. Freeman. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 292 p.
204. Havlovska N. Transformation processes in the system of providing economic security of investment activities of industrial enterprises / N. Havlovska, Y. Rudnichenko, I. Lisovskyi // Baltic Journal of Economic Studies. – 2019. – Vol. 5. – № 2. – P. 18–23.

205. Ianioglo A. Comprehensive system of ensuring the economic security of enterprise / A. Ianioglo // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. – 2015. – Vol. 1. – № 1. – P. 69–79.

206. Ma W. Acceptable costs of minimax regret equilibrium : A Solution to security games with surveillance-driven probabilistic information / W. Ma, K. McAreevey, W. Liu, X. Luo // *Expert Systems with Applications*. – 2018. – Vol. 108. – P. 206–222.

207. Rudnichenko Ye. M. Implementation of managerial innovations in the system of providing economic security for subjects of foreign economic activity / Ye. M. Rudnichenko, N. I. Havlovska, S. Y. Yadukha // *Науковий вісник Полісся*. – 2018. – № 1 (13). – Ч. 1. – С. 88–94.

208. Rudnichenko Ye. Optimization of the interaction of industrial enterprises and foreign counterparties using pure player strategies in a non-cooperative game / Ye. Rudnichenko, N. Havlovska, S. Matiukh, V. Lopatovskyi, S. Yadukha // *TEM JOURNAL – Technology, Education, Management, Informatics*. – 2019. – Vol. 8. – № 1. – P. 182–188.

209. Stadnyk V. Factors of enterprises stratehic selection of partitsipation forms in intehration formations / V. Stadnyk, P. Izhevskiy, O. Zamazii, A. Honcharuk // *Problems and Perspectives in Manahement*. – 2018. – Vol. 16 (2). – P. 90–101.

210. Tunaru R. Parameter estimation risk in asset pricing and risk management: A Bayesian approach / R. Tunaru, T. Zheng // *International Review of Financial Analysis*. – 2017. – Vol. 53. – P. 80–93.

211. Young H. P. *Handbook of Game Theory with Economic Applications* / H. P. Young, S. Zamir // Elsevier. – 2015. – Vol. 4 – P. 477–515.

212. Zlotenko O. B. Investment security for polymer materials waste recycling enterprise / O. B. Zlotenko // *Colloquium-Journal. Międzynarodowe czasopismo naukowe*. – 2018. – № 8 (19). – P. 21–24.

213. Zlotenko O. Optimization of the sources structure of financing the implementation of strategic guidelines for ensuring the economic security of

investment activities of an industrial enterprise / O. Zlotenko, Y. Rudnichenko, O. Illiashenko, M. Voynarenko, N. Havlovska // TEM JOURNAL – Technology, Education, Management, Informatics. – 2019. – Vol. 8. – № 2. – P. 498–506.

214. Zlotenko O. B. Risk assesment of investment in polymeric waste recycling enterprise / O. B. Zlotenko // Colloquium-Journal. Międzynarodowe czasopismo naukowe. – 2018. – № 9 (20). – P. 16–19.

ДОДАТКИ

Додаток А

ДЕРЖАВНИЙ КОНЦЕРН «УКРОБОРОНПРОМ»
The State Concern UKROBORONPROM

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
“НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ
ОБ’ЄДНАННЯ
“КИЇВСЬКИЙ ЗАВОД АВТОМАТИКИ”

PUBLIC JOINT STOCK COMPANY
“RESEARCH-AND-PRODUCTION
ASSOCIATION
“KYIV AUTOMATICS PLANT”

вул. Старокиївська, 10, м. Київ, 04116, Україна
тел./факс: +38044-236-62-75

http://www.kza.com.ua E-mail: kza@kza.com.ua

10 Starokyivska str., Kyiv, 04116, Ukraine
tel/fax: +38044-236-62-75

http://www.kza.com.ua E-mail: kza@kza.com.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший заступник
Голови Правління,
Головний інженер

ПАТ «НВО «Київський завод автоматики»
Цірук В.Г. «12» 05 2019р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

ЗЛОТЕНКА ОЛЕКСАНДРА БОРИСОВИЧА

Ми, що нижче підписалися, Начальник СКБ Петренко О.В., секретар НТР Мірошник С.В. склали дійсний акт про те, що результати дисертаційної роботи Злотенка О.Б. впроваджені в практику мінімізації ризиків у процесі формування джерел фінансування інвестиційної діяльності.

Рекомендації дозволяють обирати оптимальну стратегію відбору джерел фінансування інвестицій на основі використання розробленої автором математичної моделі.

Практичне впровадження запропонованих рекомендацій дозволить підвищити рівень економічної безпеки підприємства в процесі інвестиційної діяльності.

Комісія підтверджує, що результати дисертаційної роботи Злотенка О.Б. мають значний науковий внесок у економічну діяльність і представляють практичний інтерес для фахівців ПАТ «НВО «Київський завод автоматики».

Взаємних фінансових претензій організації не мають.

Начальник СКБ
Секретар НТР

О.В. Петренко
С.В. Мірошник

КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«Київський метрополітен»
ВАГОНРЕМОНТНИЙ ЗАВОД
вул. Вифлеємська, 30 м. Київ, 02100
тел. 238-42-70, факс 278-89-43

06.09.18 № 33/09.3905

У спеціалізовану Вчену раду
по захисту дисертацій на
здобуття наукового
ступеня доктора (кандидата)
економічних наук

Довідка
про практичне впровадження результатів дисертаційної роботи
ЗЛОТЕНКА ОЛЕКСАНДРА БОРИСОВИЧА

Цією довідкою підтверджуємо практичне впровадження результатів дисертаційної роботи Злотенка О.Б. в діяльність КП «Київський метрополітен» ВАГОНРЕМОНТНИЙ ЗАВОД

Керівництво КП «Київський метрополітен» ВАГОНРЕМОНТНИЙ ЗАВОД розглянуло і прийняло до практичного впровадження представлені в дисертаційній роботі Злотенка О.Б. рекомендації щодо розроблення стратегії інвестиційної діяльності підприємства.

Автором розроблена математична модель, на основі якої здійснюється вибір джерел та обсягів фінансування інвестицій на підприємстві з метою забезпечення його економічної безпеки.

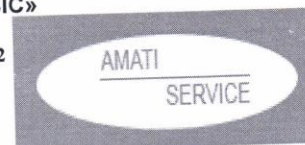
Практичне впровадження запропонованих в дисертаційній роботі рекомендацій дозволяє підвищити ступінь захисту підприємства в процесі інвестиційної діяльності.

Директор

В.Ф. Войтенко

Товариство з обмеженою відповідальністю «АМАТІ -СЕРВІС»
 ЄДРПОУ 36047064, розрахунковий рахунок 26007028942321,
 Дарницьке відділення КМФ АКБ «Укрсоцбанк» м. Київ, МФО 322012
 Україна, 02099 г. Київ ул.Бориспольская,9 тел./факс: (044) 369-50-01
 E_mail: service@tskiev.com.ua

11.12.2018 № 43/2/456

У спеціалізовану Вчену раду
 по захисту дисертацій на
 здобуття наукового
 ступеня доктора (кандидата)
 економічних наук

Довідка
про використання результатів дисертаційної роботи
ЗЛОТЕНКА ОЛЕКСАНДРА БОРИСОВИЧА

Керівництво ТОВ «АМАТІ СЕРВІС» розглянуло і схвалило пропозиції з мінімізації ризиків у процесі формування джерел фінансування інвестиційної діяльності, запропоновані Злотенком О.Б. за результатами його дисертаційної роботи.

Рекомендації дозволяють обирати оптимальну стратегію відбору джерел фінансування інвестицій на основі використання розробленої автором математичної моделі.

Практичне впровадження запропонованих рекомендацій дозволить підвищити рівень економічної безпеки підприємства в процесі інвестиційної діяльності.

Директор

Варваренко В.В.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Злотенка Олександра Борисовича

«Економічна безпека інвестиційної діяльності промислових підприємств»

Результати наукового дослідження Злотенка Олександра Борисовича поданого на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) розглянуто і схвалено керівництвом Агенції регіонального розвитку Хмельницької області.

Цікавими прикладними аспектами роботи, які мають практичну цінність при реалізації стратегічних завдань економічного розвитку Хмельницької області, є пропозиції щодо формування стратегічної складової забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств.

Директор Агенції регіонального
розвитку Хмельницької області

Р. Примуш

№ 11211 від 22.05.2019р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Інститутська 11, Хмельницький-16, 29016, тел.: (0382) 67-22-76, факс: (0382) 67-42-65
 E-mail: centr@khnu.km.ua, код ЄДРПОУ 02071234

26.12.2018 № 166

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Злотенка Олександра Борисовича «Економічна безпека інвестиційної
 діяльності промислових підприємств» у навчальний процес

Результати наукового дослідження Злотенка Олександра Борисовича поданого на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) знайшли теоретичне та практичне застосування у навчальному процесі Хмельницького національного університету при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладанні дисциплін «Інвестиційний менеджмент» та «Державне та регіональне управління».

Використання результатів дисертаційної роботи Злотенка Олександра Борисовича є доцільним, сприяє якісній підготовці студентів спеціальності 073 «Менеджмент» та поглибленому оволодінню ними знань щодо теорії та практики управління економічною безпекою інвестиційної діяльності підприємств.

Довідка надана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Д 70.052.01

Проректор з науково-педагогічної роботи
 Хмельницького національного університету

С.А. Матюх

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Інститутська 11, Хмельницький-16, 29016, тел.: (0382) 67-22-76, факс: (0382) 67-42-65
 E-mail: centr@khnu.km.ua, код ЄДРПОУ 02071234

20.06.2019 № 173

На № _____ від _____

Довідка

Видана аспіранту кафедри менеджменту, адміністрування та готельно-ресторанної справи Злотенку Олександрю Борисовичу в тому, що він в процесі виконання дисертаційної роботи на тему “Економічна безпека інвестиційної діяльності промислових підприємств” приймав участь у виконанні держбюджетної науково-дослідної теми «Моделювання фінансово-економічної безпеки підприємницьких структур в стратегіях їх інноваційного розвитку» (номер держреєстрації 0117U001170).

Керівник наукової розробки д.е.н., професор Хрущ Н.А.

Відповідальний виконавець – Григоруک П.М., професор, д.е.н.

Виконавці: Матвійчук Л.О., м.н.с., Приступа Л.А., м.н.с., Рудик О.А., м.н.с., Доценко Г.В., м.н.с., Головчук Ю.О., м.н.с., Йохна В.М., м.н.с., Оверчук В.А., м.н.с.

Довідка надана для пред’явлення у спеціалізовану вчену раду Д 70.052.01

Завідувач сектору науково-дослідної частини

Г.О.Дегоднок

Перший проректор, проректор з науково-педагогічної та наукової роботи

Хмельницького національного університету

М.П.Войнаренко

Додаток Б

Таблиця Б.1

Аналіз існуючих підходів до поняття «інвестиції»*

Автор	Визначення
1	2
Бланк І. [9, с. 154]	Вкладення капіталу в грошовій, матеріальній і нематеріальній формах в об'єкти підприємницької діяльності з метою отримання поточного доходу або забезпечення зростання його вартості в майбутньому періоді
Боді З., Кейн А., Маркус А. Дж. [11, с. 75]	Витрачання сьогодні грошових або інших засобів в очікуванні отримання майбутніх вигод
Войнаренко М., Спіфанова І. [21, с. 15]	Вкладення капіталу в усіх можливих формах з метою забезпечення його зростання в майбутньому періоді, отримання поточного прибутку або вирішення певних економічних та позаекономічних завдань
Воробйов Ю., Воробйова Є.. [23, с. 11]	Економічна категорію, яка характеризує процес вкладення інвестиційних ресурсів, що направляються на просте та розширене відтворення капіталу економічної системи, розвиток інноваційної діяльності з метою отримання більшого обсягу ВВП, доходу у формі підприємницького прибутку, дивіденду або відсотка
Гітман Л., Джонк М. [26, с. 61]	Це будь-який інструмент, в який можна помістити гроші, розраховуючи зберегти або примножити їхню вартість та/або забезпечити позитивну величину доходу
Денисенко М. [36, с. 7]	Це те, що відкладається на завтра, одну їх частину складають споживчі блага, які не використовуються в поточному періоді, вони відкладаються на збільшення запасів, іншу – ресурси, які направляються на розширення виробництва
Доунс Дж., Гудман Дж. Е. [39, с. 180]	Це використання капіталу з метою отримання додаткових коштів або шляхом вкладення в привабливі інвестиційні проекти (прибуткові підприємства) або за допомогою участі в ризикованому (венчурному) проекті, спрямованому на отримання прибутку
Загородній А., Вознюк Г., Партин Г. [50, с. 196]	Грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають в об'єкти підприємницької та інші види діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; капітальні вкладення в розвиток виробництва чи невиробничу сферу

1	2
Ігошин М. [76, с. 81]	Це вкладення вільних грошових засобів у різні форми фінансового та матеріального багатства
Козаченко Г., Антіпов О., Ляшенко О., Дібніс Г. [97, с. 20]	Вкладення інвестиційного капіталу у фінансові активи інших суб'єктів (ціні папери, частки у статутних фондах підприємств)
Макконнелл К. Брю С. Л. [117, с. 211]	Це витрати на будівництво нових заводів, на верстати й устаткування з тривалим терміном служби і т. д.
Музиченко Т. [130, с. 162]	Вкладення грошових, матеріальних та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою одержання або досягнення більшого прибутку, які у сукупності забезпечують безперервність процесу розширеного відтворення, та(або) отримання соціального ефекту
Кузьмін Є. [105, с. 16]	Вкладення не лише у господарську діяльність, а й інші види діяльності, що мають на меті не тільки економічний результат, а й екологічні, соціальні та інші ефекти
Пересада А., Майорова Т. [143, с. 272]	Вкладення капіталу в об'єкти підприємницької діяльності з метою забезпечення його зростання в майбутньому
Райзберг Б. [154, с. 128]	Довгострокові вкладення капіталу, які мають віддачу через значний період після вкладень
Рудніченко Є., Рясних Є., Гавловська Н. [156, с. 6]	Це не тільки вкладення коштів у реальні активи (капіталовкладення), а й придбання різноманітних фінансових інструментів, які дуже часто мають віртуальний характер
Селезньов В. [170, с. 112]	Довгострокові вкладення капіталу в різні галузі народного господарства з метою отримання прибутку
Сириченко Н. [172, с. 264]	Вкладення власних, позичених, або залучених ресурсів у формі матеріальних, фінансових, інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, як на короткий, так і тривалий період, усередині країни й за її межами, індивідуальними або(і) інституціональними інвесторами, і утворенням на цій основі державно-транснаціонального капіталу з метою отримання прибутку (доходу) і(або) досягнення позитивно-соціального ефекту

1	2
Дем'яненко М. Я. (ред.) [183, с. 194-195]	Усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької, інших видів діяльності, з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту
Хрущ Н. [189, с. 11]	Система економічних та інших відносин з приводу кругообігу капіталу, який авансований у вигляді грошових, майнових, інноваційних та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання позитивних результатів; витрати на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу
Швець Ю. Бурділо О. [195, с. 165]	Вкладання капіталу для подальшого його приросту
Шевчук В., Рогожин П. [196, с. 6]	Видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно-матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Додаток В

Таблиця В.1

**Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України
за видами економічної діяльності протягом 2012–2018 років, млн дол. США***

Показник	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Усього	6435,4	6568,1	6702,9	6456,2	6315,2	6346,3	6322,0
Сільське, лісове та рибне господарства	–	–	19,0	19,3	16,7	15,9	18,2
Промисловість, у тому числі	136,6	149,7	174,5	132,5	109,6	118,2	123,7
– переробна промисловість	134,3	147,4	171,2	131,5	108,7	117,1	122,5
– виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	63,0	69,2	77,8	59,3	52,2	51,5	58,6
– виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	–	9,1	9,5	8,4	7,5	7,2	8,2
– виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	6,9	7,9
– виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	0,6	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9
– металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	34,9	32,5	39,5	25,0	18,0	21,3	22,3
– машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	21,5	30,2	37,8	31,2	24,8	24,2	21,1
– виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	–	0,2	–	–	0,2	0,2	–
Будівництво	0,7	0,8	0,8	11,6	1,3	1,3	0,9
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	192,2	150,9	128,0	112,1	80,1	89,3	49,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	16,3	17,1	24,2	22,7	24,7	26,8	6,8
Інформація та телекомунікації	0,0	1,7	0,0	2,7	2,6	2,5	0,1
Фінансова та страхова діяльність	171,6	281,1	221,7	125,3	73,8	72,5	62,8
Операції з нерухомим майном	38,0	53,2	66,5	50,7	45,8	44,7	69,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	5865,1	5881,9	6030,6	5968,6	5953,2	5966,4	5981,0
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,3	0,3	22,4	1,0	0,4	0,5	0,4

* сформовано автором за [152]

**Характеристика складових індикаторного підходу
оцінювання економічної безпеки підприємств***

Автор, джерело	Складові / індикатори виділені автором
1	2
Бендіков М. А. [8]	<p>а) індикатори виробництва (динаміка виробництва; реальний рівень завантаження виробничих потужностей; частка НДДКР у загальному обсязі робіт; частка НДР у загальному обсязі НДДКР; темп оновлення основних виробничих фондів; стабільність виробничого процесу; питома вага виробництва у ВВП (для особливо великих підприємств-монополістів); оцінка конкурентоспроможності продукції; вікова структура і технічний ресурс парку машин і обладнання);</p> <p>б) фінансові індикатори (обсяг «портфеля» замовлень; фактичний і необхідний обсяг інвестицій; рівень інноваційної активності (обсяг інвестицій у нововведення); рівень рентабельності виробництва; фондовіддача виробництва; прострочена дебіторська і кредиторська заборгованість; частка забезпеченості власними джерелами фінансування);</p> <p>в) соціальні індикатори (рівень оплати праці по відношенню до середнього показника по промисловості або економіці в цілому; рівень заборгованості по зарплаті; втрати робочого часу; структура кадрового потенціалу)</p>
Ілляшенко С. М. [77]	<p>а) фінансова складова (надлишок або нестача власних обігових коштів необхідних для формування запасів та покриття витрат пов'язаних з господарською діяльністю підприємства; надлишок або нестача власних обігових коштів, а також, середньо- та довгострокових кредитів і позик; надлишок або нестача загальної суми обігових коштів);</p> <p>б) ринкова складова (коефіцієнт впевненості факторів)</p> <p>в) інтерфейсна складова (оцінка надійності взаємодії із всією сукупністю контрагентів за кожним з комплексу критеріїв – імідж; досвід роботи; фінансовий стан; виконання контрактів; тенденції розвитку; потенціал);</p> <p>г) інтелектуальна складова (проводиться розрахунок показників та аналізується їх динаміка у порівнянні з показниками інших показників – звільнення провідних висококваліфікованих робітників; зниження питомої ваги інженерно-технічних та наукових працівників в загальній кількості працюючих; зниження винахідницької та раціоналізаторської активності; зниження рівня освіти працівників)</p>

1	2
<p>Ілляшенко С. М. [77]</p>	<p>д) кадрова складова (відтік кадрів; плинність кадрів; фізичне старіння кадрів; низька кваліфікація кадрів; поєднання основної діяльності з роботою в інших організаціях) е) технологічна складова (показники, що характеризують рівень даної складової можуть бути розраховані аналогічно до показників попередніх двох складових, однак склад показників буде іншим); ж) правова складова (співвідношення втрат підприємством (як реальних так і потенційної вигоди) внаслідок порушення правових норм і загального розміру попередження юридичною службою втрат); з) екологічна складова (середній рівень окремих її факторів); и) інформаційна складова (коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт точності інформації); силова складова (оцінка вірогідності реалізації загроз (н-д: фізичний і моральний валив направлений на конкретних особистостей з метою шкоди здоров'ю, репутації, матеріальному достатку; негативний вплив, що зашкоджує майну підприємства)</p>
<p>Дідика А. М. (ред.) [43]</p>	<p>а) виробнича складова (динаміка кількості випадків невиконання продукції (у виконаних роботах або наданих послугах) через: недотримання технології, низьку кваліфікацію працівників, низьку якість використовуваних матеріалів, недбалість працівників; динаміка кількості випадків зриву термінів виготовлення продукції (виконання робіт або надання послуг)); б) техніко-технологічна складова (ступінь зносу обладнання; кількість позапланових ремонтів обладнання; витрати на позапланові ремонти обладнання; рівень морального застаріння використовуваних технологій; рівень морального застаріння продукції); в) ринкова (маркетингова) складова (частка підприємства на ринку та її динаміка; показники конкурентоспроможності продукції і підприємства; частота відмови споживачів від продукції (послуг або робіт) підприємства; частота зриву постачальниками поставок матеріалів та комплектуючих); г) фінансова складова (надлишок або нестача власних обігових коштів необхідних для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства; надлишок або нестача середньо- і довгострокових кредитів і позик; надлишок або нестача загальної величини обігових коштів; надлишок або нестача загальної величини обігових коштів; коефіцієнт ліквідності; коефіцієнт платоспроможності);</p>

1	2
<p>Дідика А. М. (ред.) [43]</p>	<p>д) інтелектуальна складова (наявність у підприємства нематеріальних активів, що захищають його права (патентів, ліцензій, зареєстрованих торгових марок та ін.); ступінь унікальності використовуваної технології);</p> <p>е) кадрова складова (плинність кадрів в цілому (вищої кваліфікації та рідкісних професій, зокрема); питома вага працівників, що більше 10 (або інша кількість) років працюючих на підприємстві, пройшли стажування або підвищення кваліфікації; середній рік працівників (в цілому по підприємству та за окремими категоріями персоналу);</p> <p>ж) інформаційна складова (коефіцієнт повноти, точності та суперечливості інформації, що використовується в управлінні підприємством; величина реальної або упущеної вигоди через несанкціонований доступ сторонніх осіб до комерційної таємниці підприємства або конфіденційної інформації; кількість зафіксованих випадків несанкціонованого витоку інформації, що належить на підприємстві до інформації з обмеженим доступом);</p> <p>з) правова складова (величина реальної або упущеної вигоди через незахищеність, порушення прав підприємства або юридично некоректно оформлені документи; виплати за позовами до підприємства у наслідок порушення ним юридичних норм господарського права; співвідношення відвернених юридичною службою втрат та втрат підприємства через неякісну роботу юридичної служби);</p> <p>зовнішньоекономічна складова (величина реальної або упущеної вигоди через порушення термінів поставки продукції на експорт, недотримання вимог до її якості або відсутність необхідних документів; динаміка відмови зарубіжних бізнес-партнерів від співпраці з підприємством)</p>
<p>Зубко Т. Л. [74]</p>	<p>а) інтелектуальна та кадрова підсистеми (коефіцієнт плинності кадрів; продуктивність праці; фондоозброєність праці; коефіцієнт раціоналізаторської активності; коефіцієнт співвідношення високо-кваліфікованих та кваліфікованих працівників до загальної кількості працюючих);</p> <p>б) інформаційна складова (коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт точності інформації; коефіцієнт суперечливості інформації);</p>

1	2
	<p>в) техніко-технологічна складова (коефіцієнт виробничої потужності; коефіцієнт придатності основних фондів; фондівіддача);</p> <p>г) фінансова складова (коефіцієнт автономії; коефіцієнт фінансування; коефіцієнт покриття; коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості; коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості; рентабельність діяльності;</p> <p>д) політико-правова та екологічна складові (коефіцієнт платіжної дисципліни; коефіцієнт якості юридичних послуг; коефіцієнт перевищення нормативного обсягу викидів шкідливих речовин в атмосферу; коефіцієнт безпечності продукції; коефіцієнт забруднення середовища);</p> <p>а) силова складова (коефіцієнт транспортної безпеки; коефіцієнт захищеності майна та персоналу підприємства)</p>
<p>Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. та ін. [42]</p>	<p>б) фінансова складова (показники прибутковості; показники ділової активності; показники фінансової стійкості; показники платоспроможності);</p> <p>в) інтелектуальна та кадрова складова (чисельність персоналу та його динаміка; кваліфікація та інтелектуальний потенціал; ефективність використання персоналу; якість мотиваційної системи);</p> <p>г) техніко-технологічна складова (оцінка товарних ринків за профілем продукції та технологічних стратегій розвитку підприємства; оцінка технологічного стану обладнання (фондовіддача; фондоозброєність; матеріаловіддача та ін.));</p> <p>д) політико-правова складова (оцінка зовнішніх та внутрішніх загроз у даній сфері; оцінка показників безпеки (коефіцієнт платіжної дисципліни; якість юридичних послуг; юридичного менеджменту));</p> <p>е) інформаційна складова (оцінка зовнішніх та внутрішніх загроз у даній сфері; оцінка показників (продуктивність інформації; інформаційна озброєність; рівень інформаційної безпеки));</p> <p>ж) екологічна сфера (оцінка дотримання законодавчо встановлених ГДК шкідливих речовин; аналіз ефективності заходів (коефіцієнт безпечності продукції; «екологічного баласту»; раціонального використання відходів; забруднення середовища та ін.);</p>

1	2
<p>Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. та ін. [42]</p>	<p>з) силова сфера (оцінка ймовірності реалізації загроз для цілісності майна та фізичної безпеки працівників підприємства); и) ринкова складова (оцінка ринкової кон'юнктури; кількісна оцінка позиції підприємства на ринку (коефіцієнт ринкової віддачі активів; конкурентоспроможність продукції; частка фірми на ринку; ритмічність збуту та ін.)); інтерфейсна складова (оцінка взаємовідносин підприємства з контрагентами)</p>
<p>Копитко М. І. [101]</p>	<p>Тактична оцінка за наступними складовими: а) фінансова безпека (коефіцієнт автономії; коефіцієнт покриття); б) кадрова безпека (коефіцієнт плинності кадрів; частка втраченого робочого часу); в) техніко-технологічна безпека (коефіцієнт зносу основних засобів; коефіцієнт використання виробничих потужностей); г) силова безпека (рівень збереження майна); д) інформаційна безпека (рівень забезпечення працівників інформацією для прийняття рішень); е) ресурсна безпека (коефіцієнт забезпечення запасів робочим капіталом); ж) політико-правова безпека (рівень дотримання на підприємстві трудового законодавства); Стратегічна оцінка за наступними складовими: а) фінансова безпека (коефіцієнт оборотності активів; рентабельність продукції, товарів, робіт, послуг); б) кадрова безпека (рівень відповідності величини оплати праці до кваліфікації працівників та його продуктивності; морально-психологічний клімат у колективі); в) техніко-технологічна безпека (коефіцієнт оновлення; фондівіддача); г) силова безпека (рівень захисту персоналу); д) інформаційна безпека (рівень захисту комерційної інформації); е) ресурсна безпека (матеріалівіддача); ж) політико-правова безпека (можливість встановлення контролю на підприємством сторонніми особами)</p>

1	2
<p>Ткачук В. І., Прокопчук О. А., Яремова М. І. [179]</p>	<p>а) фінансова складова (надлишок чи нестача власних оборотних коштів, необхідних для формування запасів та витрат, пов'язаних з господарською діяльністю; надлишок чи нестача власних оборотних коштів та довгострокових кредитів; надлишок чи нестача загальної величини оборотних коштів);</p> <p>б) ресурсно-технічна складова (коефіцієнт придатності основних засобів; фондівіддача; матеріалівіддача);</p> <p>в) кадрова складова (коефіцієнт плинності кадрів; продуктивність праці; працевіддача);</p> <p>г) екологічна складова (продуктивність землі; землевіддача);</p> <p>д) виробнича складова (коефіцієнт інноваційного зростання; рівень рентабельності виробництва);</p> <p>е) збутова складова (рівень рентабельності продажу; темп зростання обсягів реалізації)</p>

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

**Характеристика складових ресурсно-функціонального підходу
оцінювання економічної безпеки підприємств***

Автор, джерело	Складові / індикатори виділені автором
1	2
Бондаренко О. М. [12]	а) фінансова складова (група кількісних показників, які характеризують фінансову безпеку); б) кадрова складова (показники чисельного складу персоналу, ефективного використання персоналу, стану інтелектуального потенціалу); в) техніко-технологічна складова (забезпеченість а/к повітряними суднами, кількість відпрацьованих годин, кількість рейсів); г) правова складова (показник, який відображає юридичну підтримку) д) екологічна складова (показник який відображає кількість екологічних подій); е) інформаційна складова (кількісні та вартісні показники); ж) складова безпеки руху (показник, який відображає кількість авіаподій в А/К) з) енергетична (паливна) складова (показник, який відображає забезпеченість А/К ПММ)
Сак Т. В. [168]	Діагностування зовнішніх складових: а) ринкова безпека (інтегральний показник ринкової безпеки приймається рівним одиниці для того підприємства, яке має найбільшу сумарну оцінку за всіма інтегрованими факторними показниками. Для інших підприємств розраховується як відношення загального рейтингу до найвищого рівня сумарної оцінки підприємства-лідера); б) політико-правова безпека (діагностику політико-правової безпеки за ступенем політичної стабільності та правового захисту підприємства доцільно здійснювати, використовуючи матричний підхід); в) інтерфейсна безпека (оцінка впливу на підприємство споживачів; оцінка впливу на підприємство постачальників; оцінка впливу на підприємство посередників; оцінка впливу на підприємство партнерів). Діагностика внутрішніх складових: а) діагностика фінансової безпеки; б) діагностика інтелектуально-кадрової безпеки; в) діагностика техніко-технологічної безпеки; г) діагностика інформаційної безпеки; д) діагностика екологічної безпеки; е) діагностика силової безпеки
Халина В.Ю. [186]	г) фінансова складова (коефіцієнти автономії; фінансування; покриття; оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості; рентабельність діяльності); д) техніко-технологічна складова (коефіцієнти виробничої потужності; зносу; інтенсивного використання обладнання; фондоддача); е) інтелектуально-кадрова складова (коефіцієнт плинності кадрів; продуктивність та фондоозброєність праці; коефіцієнти раціоналізаторської активності та співвідношення висококваліфікованих та кваліфікованих працівників); ж) екологічна складова (коефіцієнт перевищення нормативного обсягу викидів шкідливих речовин в атмосферу; коефіцієнт залюднення ареалу шкідливого впливу)

1	2
Доценко І. О. [40]	<p>Оцінювання економічної безпеки підприємств пропонується здійснювати за чинниками підприємницьких ризиків за складовими економічної безпеки підприємства, а саме:</p> <p>а) фінансовою складовою (ризик зміни цін на сировину, матеріали, енергоресурси тощо; ризик зниження фінансової стійкості підприємства (прибутковості, рентабельності, абсолютної та поточної ліквідності, тощо); ризик зміни вартості фінансових інструментів; ризик затримки або несплати дебітором боргів; ризик неможливості погашення кредиторської заборгованості; ризик, пов'язаний зі зміною курсу валюти; ризик, пов'язаний із змінами цін на обладнання; ризик, пов'язаний з падінням купівельної спроможності грошей; ризик, пов'язаний зі знецінюванням активів підприємства, нестачею обігових коштів; ризик, пов'язаний з неплатоспроможністю покупця);</p> <p>б) інтерфейсною складовою (ризик можливості непередбачених змін умов взаємодії з економічними контрагентами; ризик рейдерства на підприємстві; ризик фізичного та морального впливу на керівництво підприємства; ризик фізичного та морального впливу на провідних спеціалістів підприємства; ризик зниження репутації керівництва підприємства; ризик зниження ділової репутації підприємства; ризик втрати майна підприємства, крадіжок; ризик посягання на майно та активи підприємства; ризик втрати економічної незалежності підприємства);</p> <p>в) техніко-технологічною складовою (ризик появи в конкурентів нової технології виробництва з меншими витратами; ризик відсутності уваги до впровадження інновацій, заохочувальних заходів щодо винахідництва та раціоналізаторства з боку держави; ризик відсутності уваги до впровадження інновацій, заохочувальних заходів щодо винахідництва та раціоналізаторства з боку керівництва підприємства; ризик, пов'язаний з неефективністю інноваційної діяльності підприємства; ризик, пов'язаний з відсутністю технологічних змін; ризик, пов'язаний з позаплановими простоями обладнання; ризик нераціонального використання виробничих потужностей);</p> <p>г) кадровою складовою (ризик, пов'язаний з надлишком / недостатністю робочої сили; ризик, пов'язаний з професійною непрацездатністю персоналу; ризик, пов'язаний з «конфліктом поколінь» (склад колективу за віком); ризик, пов'язаний з недотриманням техніки безпеки, завданням шкоди персоналу, порушенням дисципліни; ризик підвищення кількості працюючих пенсіонерів серед персоналу підприємства; ризик високого рівня травматизму на робочих місцях; ризик відтоку кваліфікованої робочої сили, вибуття ключових співробітників підприємства; ризик недостатнього зростання заробітної платні; ризик зростання заборгованості по заробітній платі; ризик недостатньої якості управління або «управлінської команди»);</p> <p>д) ресурсною складовою (ризик несвоєчасного забезпечення основними видами ресурсів; ризик нераціонального використання сировини і матеріалів; ризики неможливості заміни ресурсів; ризик ефективності реалізації ресурсів; ризик недобросовісного планування ресурсів; ризик досягнення конкурентоспроможності продукції; ризик забезпеченості власними ресурсами; ризик стабільності попиту на продукцію)</p>

1	2
<p>Доценко І. О. [40]</p>	<p>е) екологічною складовою (ризик, пов'язаний з шкідливістю виробництва; ризик, пов'язаний з надзвичайними і аварійними ситуаціями; ризик, пов'язаний зі збільшенням гранично допустимої концентрації шкідливих викидів; ризик, пов'язаний із забрудненням навколишнього середовища; ризик втрати здоров'я працівниками підприємства через невідповідність умов праці існуючим нормативам; ризик недостатнього забезпечення відповідності екологічності результатів виробництва затвердженим нормативним актам);</p> <p>ж) інтелектуальною складовою (ризик несанкціонованого використання інтелектуальної власності підприємства із корисливою метою; ризик викрадення дизайнерських ідей; ризик втрати інтелектуальної власності підприємством; ризик морального зносу інтелектуального капіталу; ризик відсутності креативного типу мислення, професіоналізму працівників; ризик недостатності інтелектуального потенціалу для інвестування; ризик зниження питомої ваги інженерно-технічних працівників і науковців у загальній кількості працюючих; ризик зниження раціоналізаторської та винахідницької активності);</p> <p>з) інформаційною складовою (ризик відсутності або недостатності економічних досліджень та використання їх результатів; ризик недостатнього рівня забезпечення необхідною для роботи інформацією за обсягом, якістю і своєчасністю надання; ризик помилки при зборі інформації; ризик розголошення конфіденційної інформації; ризик зниження якості інформації; ризик несанкціонованих дій зі знищення, спотворення, блокування інформації; ризик підробки інформації; ризик зовнішніх і внутрішніх атак на інформаційну безпеку підприємства; ризик заволодіння носіями інформації);</p> <p>и) правовою складовою (ризик, пов'язаний зі страйками, народними хвилюваннями; ризик, пов'язаний зі зміною цін на енергоносії; ризик, пов'язаний зі зміною політичної ситуації в країні; ризик, пов'язаний з відносинами з повноважними органами; ризик, пов'язаний з політичними особливостями регіону, де розташоване виробництво; ризик, пов'язаний з незапланованими обмеженнями господарської діяльності підприємства з боку держави; ризик порушення юридичних прав працівників та підприємства; ризик посилення штрафних санкцій; ризик зростання процентних ставок за кредитами, неконтрольованої грошової емісії, інфляційних процесів, нестабільності валюти та грошової політики);</p> <p>к) ринковою складовою (ризик зменшення частки ринку, яку займає підприємство; ризик послаблення конкурентних позицій і спроможності протидіяти конкурентному тиску; ризик зниження адаптаційних можливостей підприємства до змін ситуації на ринку, відставання від вимог ринку; ризик зміни наявної та якісної інформації про конкурентів, постачальників; ризик відсутності або недостатності маркетингових досліджень та використання їх результатів; ризик, пов'язаний з недооцінкою можливостей конкурентів; ризик невдалого позиціонування товару на ринку; ризик втрати коштів у результаті зміни національної грошової одиниці; ризик зниження попиту на продукцію)</p>

* систематизовано автором на підставі опрацювання наукових джерел

Додаток Е

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*У наукових фахових виданнях України, у тому числі у виданнях,
що включені до міжнародних наукометричних баз даних:*

1. Злотенко О. Б. Визначення стратегічних орієнтирів інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Бізнес-навігатор. – 2019. – № 2. – С. 59–63 (0,33 друк. арк.). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus.*

2. Злотенко О. Б. Економічна безпека промислових підприємств у сфері інвестиційної діяльності / О. Б. Злотенко // Проблеми системного підходу в економіці : збірник наукових праць. – 2019. – Вип. 2 (70). – Ч. 1. – С. 114–118 (0,38 друк. арк.). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

3. Злотенко О. Б. Стратегічні орієнтири забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки. – 2019. – № 2. – С. 100–107 (0,29 друк. арк.). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

4. Злотенко О. Б. Фактори дестабілізуючого впливу на процес здійснення інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки. – 2019. – № 1. – С. 20–29 (0,43 друк. арк.). *Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

5. Злотенко О. Б. Формування стратегічної складової забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Бізнес-інформ. – 2019. – № 4. – С. 131–138 (0,53 друк. арк.). *Особистий внесок автора: розроблено механізм реалізації стратегічних напрямів забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства (0,38 друк. арк.). Індексується і реферується в*

базах даних: *Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals та ін.*

6. Злотенко О. Б. Циклічність небезпек, загроз та ризиків інвестиційної діяльності підприємства / О. Б. Злотенко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки : збірник наукових праць. – 2019. – № 2. – С. 18–23 (0,37 друк. арк.).
Індексується і реферується в базах даних: Google Scholar та ін.

7. Злотенко О. Б. Місце і роль інвестицій у системі економічної безпеки промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки. – 2018. – № 6. – С. 8–15 (0,35 друк. арк.).
Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.

8. Злотенко О. Б. Ідентифікація небезпек, загроз та ризиків у процесі здійснення інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 2. – Т. 2. – С. 213–215 (0,32 друк. арк.).
Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, НБУ ім. В. І. Вернадського.

9. Злотенко О. Б. Проблеми безпеки інвестицій, податкової та дозвільної системи в рамках нормативного регулювання інвестиційної діяльності в Україні / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 3. – Т. 2. – С. 110–113 (0,35 друк. арк.).
Особистий внесок автора: проведено аналіз впливу інституціонального середовища на економічну безпеку інвестиційної діяльності промислових підприємств (0,21 друк. арк.). Індексується і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, НБУ ім. В. І. Вернадського.

У зарубіжних наукових періодичних виданнях:

10. Zlotenko O. Optimization of the sources structure of financing the implementation of strategic guidelines for ensuring the economic security of investment activities of an industrial enterprise / O. Zlotenko, Y. Rudnichenko,

O. Illiashenko, M. Voynarenko, N. Havlovska // TEM JOURNAL – Technology, Education, Management, Informatics. – 2019. – Vol. 8. – № 2. – P. 498–506 (0,69 друк. арк.). *Особистий внесок автора: розроблено оптимізаційну модель вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності з урахуванням критерію мінімізації втрат та здійснено її апробацію (0,41 друк. арк.). Індексуються і реферується в базах даних: Web of Science, Scopus. Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

11. Zlotenko O. B. Investment security for polymer materials waste recycling enterprise / O. B. Zlotenko // Colloquium-Journal. Międzynarodowe czasopismo naukowe – 2018. – № 8 (19). – Warszawa, Polska. – 2018. – P. 21–24 (0,29 друк. арк.). *Індексуються і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

12. Zlotenko O. B. Risk assesment of investment in polymeric waste recycling enterprise / O. B. Zlotenko // Colloquium-Journal. Międzynarodowe czasopismo naukowe – 2018. – № 9 (20). – Warszawa, Polska. – 2018. – P. 16–19 (0,3 друк. арк.). *Індексуються і реферується в базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та ін.*

У матеріалах конференцій та інших наукових виданнях:

13. Злотенко О. Б. Вплив інвестицій на економічну безпеку промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 9 березня 2019 р.). – Полтава : ЦФЕНД, 2019. – Ч. 1. – С. 23–24 (0,11 друк. арк.).

14. Злотенко О. Б. Забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності підприємства / О. Б. Злотенко // Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів, обліку та банківської діяльності : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 18 березня 2019 р.) – Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. – С. 55–57 (0,11 друк. арк.).

15. Злотенко О. Б. Математична модель формування джерел фінансування інвестицій промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко //

Економіка сьогодні: актуальні питання та перспективи розвитку : матеріали Науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 26–27 квітня 2019 р.). – Херсон : вид-во «Молодий вчений», 2019. – С. 30–33 (0,15 друк. арк.).
Особистий внесок автора: визначено методичну основу формування оптимізаційної моделі вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності (0,11 друк. арк.).

16. Злотенко О. Б. Небезпеки, ризики і загрози в процесі інвестиційної діяльності промислових підприємств / О. Б. Злотенко // Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 30 березня 2019 р.). – Львів : ЛЕФ, 2019. – С. 32–34 (0,12 друк. арк.).

17. Злотенко О. Б. Ризики інвестиційної діяльності підприємств / О. Б. Злотенко // Ефективне управління економікою: теорія і практика : матеріали Науково-практичної конференції (м. Рівне, 15–16 березня 2019 р.). – Херсон : вид-во «Молодий вчений», 2019. – С. 26–28 (0,11 друк. арк.).

18. Злотенко О. Б. Стратегія фінансування інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Берегове, 17–18 травня 2019 р.). – Берегове : вид-во ПНУ, 2019. – С. 30–33 (0,14 друк. арк.).

19. Злотенко О. Б. Формування елементів механізму забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Мукачеве, 16–17 травня 2019 р.). – Мукачеве : вид-во МДУ, 2019. – С. 433–435 (0,12 друк. арк.).
Особистий внесок автора: досліджено елементи механізму забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства з позиції стратегічного управління (0,1 друк. арк.).

20. Злотенко О. Б. Формування системи моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності

промислового підприємства / О. Б. Злотенко, Є. М. Рудніченко // Фінансово-економічні чинники розвитку країни та регіонів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 7–8 червня 2019 р.). – Херсон : вид-во «Молодий вчений», 2019. – С. 35–38 (0,14 друк. арк.). *Особистий внесок автора: сформовано систему моніторингу реалізації стратегічних орієнтирів економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства (0,1 друк. арк.).*

21. Злотенко О. Б. Формування стратегічних орієнтирів в управлінні інвестиційною діяльністю промислового підприємства / О. Б. Злотенко // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації : збірник тез доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (м. Тернопіль, 9–10 квітня 2019 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – С. 79–81 (0,12 друк. арк.).

22. Злотенко О. Б. Визначення обсягів залучення коштів інвестицій при забезпеченні економічної безпеки підприємства / О. Б. Злотенко // Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28–29 грудня 2018 р.). – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018. – С. 119–124 (0,15 друк. арк.).

23. Злотенко О. Б. Математичні моделі інвестиційної безпеки підприємства / О. Б. Злотенко // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. – Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. – Вип. 42. – С. 86–90 (0,14 друк. арк.).

24. Злотенко О. Б. Оцінка рівня захищеності інвестицій на основі імітаційного моделювання [Електронний ресурс] / О. Б. Злотенко // Наукові підсумки 2018 року : збірник наукових матеріалів XXV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Вінниця, 17 грудня 2018 р.). – Вінниця, 2018. – Ч. 1. – С. 105–109. – Режим доступу: <http://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/частина1-1.pdf> (0,14 друк. арк.).

Апробація результатів дисертаційної роботи

№	Тип конференції	Назва конференції	Місце та дата проведення	Тип участі
1	2	3	4	5
1	Міжнародна науково-практична інтернет-конференція	Наукові підсумки 2018 року	м. Вінниця, 17 грудня 2018 р.	Дистанційна
2	Міжнародна науково-практична конференція	Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів, обліку та банківської діяльності	м. Дніпро, 18 березня 2019 р.	Заочна
3	Міжнародна науково-практична інтернет-конференція	Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації	м. Переяслав-Хмельницький, 25 грудня 2018 р.	Дистанційна
4	Міжнародна науково-практична конференція	Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки	м. Київ, 28–29 грудня 2018 р.	Очна
5	Міжнародна науково-практична конференція	Менеджмент, підприємництво та цифрові інновації: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток	м. Львів, 30 березня 2019 р.	Очна
6	Міжнародна науково-практична конференція	Перспективні напрями розвитку економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права теорія і практика	м. Полтава, 9 березня 2019 р.	Заочна
7.	Міжнародна науково-практична конференція	Ефективне управління економікою: теорія і практика	м. Рівне, 15–16 березня 2019 р.	Очна
8	Міжнародна науково-практична конференція	Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації	м. Тернопіль, 9–10 квітня 2019 р.	Очна

1	2	3	4	5
9	Міжнародна науково-практична конференція	Економіка сьогодні: актуальні питання та перспективи розвитку	м. Миколаїв, 26–27 квітня 2019 р.	Заочна
10	Міжнародна науково-практична конференція	Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів	м. Берегове, 17–18 травня 2019 р.	Заочна
11	Всеукраїнська науково-практична конференція	Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних	м. Мукачєво, 16–17 травня 2019 р.	Очна
12	Міжнародна науково-практична конференція	Фінансово-економічні чинники розвитку країни та регіонів	м. Чернівці, 7–8 червня 2019 р.	Очна